SAÇAK

DOĞU PERİNÇEK
Türk Anayasaları
27 Mayıs ve DP - AP Çizgisi

İLK KEZ YAYINLANIYOR!

Atatürk'ün elyazısıyla Hz. Muhammet ve İslamiyet

Bu Faziyeleri bir tarafa bırakmak ve meseleyi ilim ve mantık çerçevesi içinde mütalaa etmek daha doğru olur.

SAYI: 26 MART 1986 400 TL. KDV DAHİL

SAÇAK

SİYASET KÜLTÜR EKONOMİ FORUMU

IV. CİLT

I. CİLT — 3.000
II. CİLT — 3.000

III. CİLT — 3.000
IV. CİLT — 3.000

—Dört Cildi birlikte isteyenler için %25 indirim yapılır.
—Eski sayılar Ankara'da Dönüşüm Kitabevi'nde de bulunabilir.

—İsteklerinizin, tutarını posta çekine yatırabilirsiniz.
—Yurtdışı isteklerinde abone ücreti uygulanır. Tutarını İlhan Kırıt, İş Bankası Türbe Şubesi, 6511-55624-4'nolu hesaba yatırabilirsiniz.

İsteme Adresi: Nuruosmaniye Cad. 3/2 Cağaloğlu/İSTANBUL

SAÇAK

Aylık Dergi, Mart 1986
Sayı: 26

Sahibi:
KÂMİL ARSLANTÜRKOĞLU

Yazışleri Müdürü:
İLHAN KIRIT

Sanat ve Edebiyat Yönetmeni
CEMAL SÜREYA

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. 3/2
Cağaloğlu/İstanbul
Tel: 526 42 93

Yazışma Adresi:
İLHAN KIRIT
P.K. 574 Sirkeci-İstanbul

Posta Çeki No:
KÂMİL ARSLANTÜRKOĞLU
149322

Abone Koşulları:

1 Yıllık	4500
6 Aylık	2250
Yurtdışı	$ 15

İlanlar:

İç Sayfalar	100.000
İç Kapak	150.000
Arka Kapak Renkli	200.000

Dizgi: KROS Matbaacılık

Ofset Hazırlık: Papirüs Basım

Baskı: Yeni Doğuş Veb Ofset
575 39 09

Dağıtım: GAMEDA

İÇİNDEKİLER

Bu Sayıda 2

Türkiye'den/Dünyadan 3

● Demokrasi Cephesinde Dört Çarpışma ● Üniversitelerde İrtica Tartışmaları ● 24 Ocak Kararları ve Otoriter Kurumlaşma ● Sovyetler Birliği ve Kıbrıs ● İran-Irak Savaşında Yeni Boyut ● Filipinler'de Bitmeyen Seçim ● Haiti'de Bir «Maymun Kuyruğu» Devrildi ● Uganda'da NRA Gerillaları İktidarda ● SBKP XXVII Kongresi.

İlhami Soysal
Geçmişi Bilmek 6

Türker Alkan
Örf ve Âdetlerimizin Filmi 7

Gürbüz D.Tüfekçi
Din Birliği ve Milliyetçilik 15

Belgeleri Sunarken 18
Atatürk'ün Elyazıları 20
Atatürk'ün Yazdırdığı Sayfalar 29
Atatürk'ün İsteğiyle Afetinan'ın
Leone Caetano'nun «İslam Tarihi»nden Çevirdiği Bölüm 36

Arslan Başer Kafaoğlu
Azgelişmişliğin Kırılması İçin
Demokratik Planlama 43

Doğu Perinçek
Türk Anayasaları
27 Mayıs ve DP-AP Çizgisi 51

Ali Kalan
ANAP'ın İnfaz İndirimi Önerisi
«Af» Sorununu Çözmez 61

Şule Perinçek
Kadına Siyaset Çok mu? 63

Belge
Kadınlara Karşı
Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi
Uluslararası Sözleşmesi 65

Sanat/Edebiyat

Rıfat Ilgaz
Öğünsek mi? 70

Cemal Süreyya
Fikret-Akif 71

Tiyatro

Orhan Barlas
Güller ve Dikenler 72

Yayın Dünyası

Pervin Ulusoy
«Kadın Olmak». 75

C.S.
Dergiler 77

Mektuplar 79

BU SAYIDA

Atatürk'ün Yazdıklarını Tartışma Çağrısı

GAMEDA'nın Türkiye çapındaki dağıtımıyla birlikte Dergimiz satışında büyük bir artış olduğunu duyurarak söze giriyoruz. Önemli bir yeni okuyucu kitlesi ile tanışmak, doğrusu bize büyük bir şevk veriyor.

Bu sayıda, Kemalist Devrimin İslamiyet konusundaki tutumu, sosyalistlerin birliği, Anayasal gelişmemiz ve demokrasi, kadın hakları temalarıyla çıkıyoruz.

Atatürk'ün İslamiyet ve Hz. Muhammet konusunda kendi eliyle yazdıklarını ve yazdırdıklarını ilk kez yayınlayarak, iki yıldır işlediğimiz bir sorunu yeniden kamuoyunun dikkatine sunuyoruz: Din,bugün resmiyetin kabul ettiği gibi, milleti birleştiren bir harç olabilir mi? Dinin toplumumuzun yenileşmesine karşı bir dalgakıran olarak görülmesi, Türk Devriminin çağdaşlaşma amacının terkedilmesinden başka nedir? Basının yansıtmak istediğine bakarsanız, «irtica» sanki devletin hiçbir katkısı olmadan «hortlamış»! Ama işin esası, olayın bir süredir izlenen devlet politikalarının eseri olduğudur. Düşün adamlarımızı, basını, kamuoyunu bu tezi tartışmaya çağırıyoruz.

AKDTYK Atatürk Araştırma Merkesi asli üyesi, ***Gürbüz D.Tüfekçi,*** *din birliğini milliyetçi bir açıdan, Kemalizmin kaynağındaki görüşlere göndermeler yaparak ve «Atatürkçü» kimliğini özellikle vurgulayarak inceliyor. Yılların gazeteci ve yazarı* ***İlhami Soysal*** *ise, son Abdülhamit tartışmalarına dergimiz sayfalarında katılmakla, çağdaşlaşma sözcüğü ile özetleyebileceğimiz birinci temamızı bütünlüyor.* ***Türker Alkan*** *ise, gelenek ve göreneklerin bir fazilet sayılmasına yönelttiği itirazlarıyla ayrı bir renk katıyor.*

«Sosyalistlerin Birliği» platformundaki görüşmelerimizin üçüncüsünü, bu sayı ***Arslan Başer Kafaoğlu*** *ile yaptık. Kafaoğlu, gelişmekte olan bir ülkenin sosyalistleri için üzerinde dikkatle durulması gereken görüşleriyle demokratık devrim programının oluşturulması tartışmasına katılıyor.*

Çeşitli kuruluş ve yayın organları, geçen ay anayasa ve demokrasi toplantıları düzenlediler. ***Doğu Perinçek, Yeni Gündem*** *dergisinin panellerinde öne sürülen görüşleri tartışma zemininde, anayasal gelişme, 27 Mayıs ve DYP mirasını ele alıyor.* ***Ali Kalan*** *ise infaz indirimi tasarısını eleştirerek, demokrasi konusuna başka bir güncellikten yaklaşıyor.*

Birleşmiş milletlerde kabul edilen kadın haklarıyla ilgili ***Sözleşme*** *ne yazık ki, kamuoyunun dikkatini çekmedi. Toplumumuzda, kadınların uğradıkları haksızlığa bir yayın organı işleviyle karşı çıkıyoruz. Öncelikle bu güzel Sözleşmeyi, Resmi Gazete'nin resmiyetinin dışına taşırarak topluma duyuruyoruz.* ***Şule Perinçek*** *ise, kadınlara gene kadınlar tarafından siyasetin çok görülmesi üzerine düşündüklerini yazdı.* ***Pervin Ulusoy****'un, Nairobi toplantısından ses getiren* ***Zeynep Oral****'ın kitabıyla ilgili notları, gene «Kadın Olmak»ı getiriyor gündemimize.*

Edebiyat ve sanata ayrılan sayfalarımızda bundan böyle sık sık ustaların elyazılarıyla şiirlerine, çeviri şiirlere de yer vereceğiz. Bu sayıda ***Rifat Ilgaz.*** *Onu başka ustalar izleyecek. Amacımız edebiyat ve sanata bir çiçek bahçesi açmak. Eleştirinin yanında ürünler de aksın. Şiir, öykü, roman, deneme, tiyatro, plastik sanatlar, resim üzerine yazılar birbirini izlesin. Genç sanatçıları değerlendirmeye çalışacağız. Ayrıca genç yazarları aydın sorunu üzerine düşünmeye çağırıyoruz. Edebiyatımızda, öbür sanatlarımızda insan görüşü nasıl ortaya konmuş? Bu konudaki yazıları özellikle değerlendirmek dileğindeyiz. TV eleştirisine çoksesli bir taban getirmek de ayrı bir özlemimiz. Herkes kendisiyle, kendi dikkatiyle ilgili bir noktayı saptayıp yazabilir; ortaya ilginç bir bütün çıkar.*

Bize mektuplar yazınız, görüşlerinizi, eleştirilerinizi bekliyoruz. Uzun mektuplarınızı dikatle inceliyor ve değerlendiriyoruz. Bunlardan yararlanıyoruz. Yayınlanmasını istediğiniz mektupların ise, bir-iki sayfayı geçmemesini diliyoruz.

SAÇAK

Demokrasi Cephesinde Dört Çarpışma

Ülkemizde çeşitli güçler arasında siyasi mevzilenme, '82 Anayasasıyla belirlenmiş dar çerçeveyi korumak ve sürdürmek ile bu çerçevenin dışına çıkmak sorununda odaklanmış durumda. Bir tarafta, Bonapartist güçler ve geleceğini bunlarla ittifak etmekte gören ANAP; diğer tarafta DYP'den sosyalist akıma kadar uzanan bir saflaşma oluşuyor. Şubat ayı içinde işkence, siyasi yasaklar, insan hakları, Anayasa, Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları ile af konularında patlak veren tartışmalar, toplumumuzun 1982 Anayasasının dar elbisesi içinde kalmak istemediğini gösteriyor. Giderek daha geniş bir zemin üzerinde, daha çok siyasi akım ve çevre, demokrasi mücadelesinin çeşitli cephelerinde biraraya gelmekte. Bütün gelişmeler, giderek daha demokratik bir toplum olma yolunda önemli bir birikimin zaman içinde olgunlaştığını gösteriyor.

İşkence tartışmaları

İşkence sorunu, basit bir «kötü muamele»nin ötesinde, bir *rejim* sorunudur. Tartışmalar, bundan dolayı, 1982 çerçevesiyle yakından ilişkilidir. Kişi haklarının baskı altına alındığı ve «devlet hakları»nın ön plana çıkarıldığı bir anayasal sistemde, işkence olacaktır. Hem de mevzii bir olay olarak değil, kurumlaşmış ve sistemleşmiş bir şekilde olacaktır. Bonapartist çevrelerin ve ANAP'ın bu konunun deşilmesini hiç istememeleri bundan ötürüdür.

Nokta dergisi, işkence yayınıyla kutlanması gereken bir gazetecilik görevini yerine getirdi. Böylece, sorun, ülkemizin gündemine tartışmasız bir şekilde girdi. Görünen odur ki, Türkiye önümüzdeki dönemde bu sorunun çözümü konusunda bazı adımlar atacaktır. Emniyet sorgulamalarında avukat bulundurulmasında yoğunlaşan önerilerin giderek daha geniş bir çevre tarafından benimsenmesi, işkencecilerden hesap sorulması istekleri, Meclisin işkence olayının üzerine gitmesi yönünde oluşan kamuoyu, bunun habercileridir.

Bizce Sedat Caner'in itirafları kadar önemli bir gelişme de, Diyarbakır Askerî Tutukevinde 1980-84 yılları arasında 30 kadar ölüm olayının meydana geldiğinin ortaya çıkmasıdır. Askeri Savcının açıklamasına göre, bu ölümlerden 4'ü kendini yakarak intihar, 4'ü intihar, 6'sı açlık grevi, 16'sı ise «eceliyle», «hastalık sonucu» ve «normal ölüm» şeklindedir. Savcının «eceliyle öldü» dediği tutuklulardan Ali Sarıbal'ın ölümünün, cezaevi görevlilerinden yediği dayak sonucu meydana geldiği ve sorumluların yargılanıp mahkum olduğu, daha sonra gazetelerde yazıldı. Bu durum, Askeri Savcının beyanlarının tamamı bakımından düşündürücüdür. Türk Tabibler Birliği Başkanı, gazetelere yaptığı açıklamada, tıpta «normal ölüm» veya «eceliyle ölüm» diye bir şey kabul edilmediğini, her ölümün bir nedeninin olduğunu belirtmiştir. Bir hayli yüksek olan «intihar» ve «yakarak intihar» olaylarının hangi koşullar altında gerçekleştiğinin açıklığa kavuşturulması, işkence tartışmaları bakımından önemli olacaktır.

Af ve İnfaz indirimi

Sonunda «af»fın infaz indirimi şeklinde çıkacağı anlaşıldı. Burada, SHP'nin ve ANAP'ın önerileri konusunda Bülent Ecevit'in yaptığı açıklama üzerinde duracağız. Ecevit, SHP'nin af önerisinin bir takım kısıtlamalar getirdiğini, «siyasi ayrım» yaptığını iddia etti. ANAP'ın önerisinin ise daha adaletli olduğunu belirtti; yalnız hasis davranılmamasını istedi.

SHP'nin af önerisinin son şekliyle bile eleştirilecek yanları mutlaka vardır. Ama SHP, 1982 anayasısını geniş kapsamlı bir af çıkarılması yönünde yorumlayarak, hükmün sonuçlarını da kapsayan bir af önerisi getirmiştir. 1980'den bu yana 6 yıl geçmiş olduğu düşünülürse, ülkemizde bu dönem içinde yargılanmış olan insanların *ezici çoğunluğu* açısından önem taşıyan, *hükmün sonuçlarıdır.* Bu konu, özellikle siyasi tutuklu ve mahkumlar açısından önemlidir. Bugün hakkında verilen hapis cezasını tamamlayıp çıkmış veya yakın bir gelecekte çıkacak olan binlerce insan var. Bunlar siyasi haklarından yoksundurlar. Bir kamu kuruluşunda çalışamazlar. Hükmün sonuçları, bu insanların boynunda asılıdır. Ülkemizde bir toplumsal uzlaşma ve barışın sağlanması, geçmişin yaralarının sarılması bakımından gerekli olan, hükmün sonuçlarını da kapsayan geniş bir aftır. ANAP'ın çıkarmayı düşündüğü infaz indirimi, bu sorunlara çözüm getirmekten çok uzaktır; hükmün sonuçlarıyla ise hiçbir ilgisi yoktur. Ecevit, rekabetçi bir tutumla SHP'nin önerisinin karşısına çıkıyor ve ANAP'ın sorunlara çözüm getirmeyen önerisini destekliyor.

Sansür

Özellikle ANAP'ın çabalarıyla Türkiye bugün, «Ulu Hakan Abdülhamit Han»ın sansürcülüğüne taş çıkartma yolunda ilerliyor. ANAP iktidarı, 1982

Anayasasının kendisine sağladığı geniş olanaklarla, basını «Türk-İslam Sentezi» doğrultusunda hizaya getirmeye çalışıyor. ANAP grubunun «etkin» olduğu, hükümetin öneri getirmesini beklemeden canla başla sarıldığı tek konu, yeni sansür yasası önerileri hazırlamaktır.

Son aylarda basın hakkında açılan davaların sayısında artış olduğu gözlenmekte 1984-85 yıllarında açılan basın davası sayısı 313, son kırk gün içinde açılanların sayısı ise 47'dir. TRT, bir yandan yasaklayacağı yeni sözcük listeleri hazırlamakla uğraşıyor; diğer yandan, Denetim Kurulu'nu da bir yana itip, Yönetim Kurulu olarak (Uğur Dündar'ın «Olay» prgramında görüldüğü gibi) sansür işini bizzat üstleniyor. Nazım Hikmet'in *İvan İvanoviç var mıydı, yok muydu?* piyesi örneğinde olduğu gibi, bazen kitaplar 1953 yılından kalma, üstelik Resmî Gazetede yayınlanıp kesinleşmemiş kararların yanlış yorumlanması gibi zorlamalarla toplattırılıyor. Son olarak Ekin-Bilar A.Ş.'nin toplantılarına yer verdikleri gerekçesiyle, Ankara Sanat Tiyatrosu ve Çankaya Sineması kapatıldı. Şirketin İstanbul'daki toplantılarına izin verilmedi. ANAP iktidarı, 1982 Anayasasının bol bol getirmiş olduğu yasakları, cömertçe kullanmaktadır.

«Siyasi Partiler» ve «Seçim» yasaları

ANAP'ın Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarında değişiklik önerileri içinde yeralan, önseçimde her partinin aday belirleme usülünü kendisinin saptaması ve Cumhuriyet Başsavcılığının partilere aşırı-müdahalesinin önlenmesi unsurları, olumlu değerlendirilmelidir. Öte yandan, partilerin kontenjan adayları göstermelerine ilişkin düzenleme önerisi ve partilerin televizyonda yapacakları propaganda konuşmaları gibi hususlardaki değişiklik önerileri, ANAP'ın yaklaşmakta olan ara seçimlere kendisi için daha elverişli bir hukukî çerçeve ile girmek istediğini göstermektedir. Sözkonusu öneriler, büyük partilerin, sonuç olarak en büyük partinin lehine düzenlemeler getiriyor. Öte yandan, gerçekten büyük önem taşıyan «siyasi partilere Anayasa güvencesi» bütün siyasi akımlara örgütlenebilme hakkı, siyasi yasakların kaldırılması, bütün siyasi akımların seçimlere katılması ve parlamentoda temsil edilmesi önündeki engellerin kaldırılması gibi hususlara, yeni yasa önerilerinde yer verilmiyor. Bu açıdan ANAP'ın önerileri, 1982 Anayasasıyla getirilen iki partili sistemi pekiştirmeye, diğer siyasi partilerin parlamentoda temsil edilebilmeleri önündeki engelleri artırmaya yönelik kalıyor.

Üniversitelerde İrtica Tartışmaları

Van 100. Yıl Üniversitesi Rektörü Hakkı Atun, 4 Şubat 1986 tarihinde düzenlediği basın toplantısında, üniversitede irticanın hortlatıldığını belirtip, basının kendilerine yardımcı olmasını istedi. Sağcı basının hakkında hemen bir karalama kampanyası başlattığı Rektör, «ders veremez hale geldiklerini» söylüyor; bu duruma yol açan bazı gelişmeleri ise şöyle açıklıyordu: «Bugün, canlılar evvelâ denizlerde oluşmuştur diyorsunuz, efendim Kuran kitabımız bunun tersini yazıyor. Siz buna ters düşüyorsunuz. Siz Müslüman değil misiniz? Peygambere inanmıyor musunuz diyorlar.» Rektör, öğrencilerin söz konusu dersleri boykot etmeye çalıştıklarını da kaydetmektedir.

Ayin yaparken yakalanan elliye yakın öğrenci hakkında ise Rektör Atun, öğretime bu yıl 1 Ekim'de başladıklarını, bir buçuk ay gibi bir sürede bu öğrencilerin örgütlenmelerinin mümkün olmadığını; bunun yanısıra kızlar, erkekler ve memurlar için ayrı ayrı mescit açılması amacıyla yürütülen faaliyetlerin, kökü üniversite dışında olan organize bir çalışmanın varlığını gösterdiğini ifade etti.

Prof. Atun'un basın toplantısı üzerine diğer bazı rektörlerin yaptığı açıklamalar, ülkemizde irtica tehlikesinin, daha doğrusu *olayının* boyutlarını göstermektedir. Gazi, İTÜ, Ege Üniversitesi Rektörleri, Hakkı Atun'un açıklamalarına karşı çıkarlarken; Trakya Üniversitesi Rektörü Ahmet Karadeniz, «Değil tartışılmasının, Cumhuriyet Türkiyesi'nde 'irtica' sözcüğünün geçmesinin bile büyük talihsizlik olduğunu» öne sürdü. Gazi üniversitesi Rektörü Şakir Akça, «Din, irticanın kaynağı değildir. Üniversitelerimize irtica hareketleri getirildiği yolundaki sözler Prof.Hakkı Atun'un kişisel görüşleridir» dedi. YÖK Başkanı İhsan Doğramacı ise, Şubat ayının ilk haftası sonunda İstanbul'da, Türkiye'deki bütün fakülte dekanları ve yüksek okul müdürleri arasında yapılan toplantının gündeminde irtica konusunun olmadığını söylerken, bir soru üzerine de «Her üniversitenin cami yapımına kendisinin karar verebileceğini» kaydetti.

14 Şubat 1986 tarihli gazetelerde yeralan bir diğer habere göre, Erzurum Valisi Recep Birsin Özen, Yurt—Kur Genel Müdürlüğü'ne çok gizli kaydı ile gönderdiği bir yazıda, Erzurum Yurt—Kur'da görevli bazı personelin

açığa alınmasını ve haklarında soruşturma açılmasını istedi. Sözkonusu yazıda, Erzurum'daki yurtlarda bulunan 8 bin öğrenci arasında irticanın yeniden «hortlatıldığı» belirtilmektedir.

Erzurum ve Van örnekleri, dinî çevrelerin kendilerine gösterilen müsamaha ile yetinmek istemediklerini kanıtlıyor. Dinî çevreler artık her alanda tek hakim olmak iddiasındadırlar. Kendilerince şartları elverişli gördükleri her yerde, bunun için çalışmaktadırlar.

100. Yıl Üniversitesi'nde olan, ülkemizde süregelen bilim—din çatışmasının küçük bir örneğidir. Dinî ideoloji güç topladıkça, bilimsel düşünceyi ve bu düşüncenin ürünlerini her alandan kovmak istemektedir. TRT'de 2 Ocak günü ilk bölümü yayınlanan «Dünya Tarihi» dizisinden insanlığın oluşumunu anlatan kısmın çıkarılması, dinî ideolojinin bilim üzerine koyduğu sansürün cüretkâr bir örneğiydi

Orta öğretimde «milli tarih», «milli coğrafya» ve felsefe derslerinde yapılan, dinî ideoloji ve bağnaz milliyetçilik ile çelişen bilimsel anlayışın dışlanmasıdır. Erzurum üniversitesi Tıp Fakültesi'nde hadislere dayanan tıp öğretimi; Ege Üniversitesi'nde, insanlık tarihi dersinde dinî sorularla test yapılması örneklerinde görüldüğü gibi, üniversitelerde bile dine uygun bir eğitim yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. Biyolojinin «milli»si olamayacağına göre, bu gibi derslerin de «İslami»sini eğitim programlarına koymak, bazı çevrelerin açıkça ilan ettikleri bir hedeftir.

Kuran kurslarından, orta eğitimde zorunlu din öğretiminden geçen, veya dinî eğitim yapan kurumlardan yetişerek üniversiteye gelen gençler, Devlet Bakanı Kâzım Oksay'ın deyimiyle «İmanı hür, ezanı hür, vicdanı hür» gençler, aldıkları eğitime göre hareket etmektedirler. Böyle bir eğitimden sonra, elbette bilimsel düşünceye karşı cephe alacaklardır. Çünkü «fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür» bir şekilde yetiştirilmemektedirler.

Yıllardır dinî çevrelere verilen destek ve bugün dinî ideolojinin bir dalgakıran olarak benimsenmiş olması, son Van ve Erzurum olaylarında görüldüğü gibi, meyvelerini veriyor.

24 Ocak Kararları ve Otoriter Kurumlaşma

1986 başında, 24 Ocak Kararları altıncı uygulama yılına girdi. Bu vesileyle iktidar çevreleri televizyonda ve çeşitli toplantılarda, 24 Ocak kararlarının «fazilet»lerini tekrar tekrar hatırlattılar; Türkiye'nin nasıl «müreffeh» bir yola girdiğini bir fasıl daha anlattılar. Hattâ Özal, Davos'ta, 24 Ocak kararlarının «başarı»larını Avrupalılara ve Papandreu'ya propaganda etmekten kendini alamadı. IMF yetkilileri, Türkiye gibi «başarılı» bir öğrenciye sahip olmaktan duydukları mutluluğu dile getirdiler.

Oysa Türkiye'de TÜSİAD'dan işçi sendikalarına kadar uzanan büyük bir çoğunluk, 24 Ocak kararlarına önemli eleştirilerde bulundu. Emekçileri ve sol örgütleri bir yana bırakalım, TÜSİAD, özellikle enflasyonun önlenemediği, kamu borçlarının aşırı bir şekilde artmasının özel kesimin likit fonlarının tükenmesine yol açtığı, KİT'lerin zam yerine maliyet düşürücü uygulamalara yönelmesinin yerinde olacağı, banka kredi faizlerinin düşürülmesi gerektiği gibi noktalar üzerinde durdu. Öte yandan Odalar Birlği eski başkanı Mehmet Yazar, ihracatın sürekliliğinin üretim artışına bağlı olduğunu, enflasyon şartlarında ihracatın orta halli vatandaşı fakirleştirerek yapılabildiğini, sürekli taleple oynamak yerine sorunların çözümünü arz ve maliyetlerde (yani üretim sürecinde) aramanın daha doğru olacağını, verimlilik ve üretim artışının teşvik edilmesi gerektiğini, işçi, memur gelirlerinin azaldığını belirtti. En son Türkiye Odalar Birliği'nin Kayseri'deki Orta Anadolu Bölge Toplantısında, gelir dağılımının bozulmasından, ücretli ve maaşlıların geçinme şartlarının ağırlaşmasından duyulan endişe dile getirilerek, kredi faizlerinin özel sektör için hâlâ bir sıkıntı kaynağı olduğu vurgulandı.

«Baker Planı»nı alternatif göstererek Özal'ın ekonomikpolitikalarını eleştirenlere DYP'de katıldı.

rumlaşmasına sarılan Özal, aynı zamanda 24 Ocak kararlarının baş mimarı ve sürekli savunucusu sıfatıyla, Türkiye'deki önemli toplumsal kesimleri karşısına almaktadır. «İstikrar» programı, reel ücretlerin düşmesini getirdiği için, uygulandığı günden beri Türkiye'nin emekçi kesimine zaten vurmuştu. Ayrıca, iç pazarın daraltılması anlamını taşıdığından, giderek o pazar için üretim yapan burjuva kesimlerine de zarar vermiştir. 82 Anayasasının topluma giydirmeye çalıştığı dar elbise ile 24 Ocak kararları, bu anlamda uyuşuyor. Dolayısıyla 24 Ocak kararlarının eleştirisi ile siyasal saflaşma arasında belli bir paralellik kurulabilir. DYP'nin «Kurucu Meclis» ve «Yeni Anayasa» önerisinin DSP ve Türk-İş tarafından desteklenmesi, iç pazar güçlerinin siyaset sahnesinde daha etkin bir rol üstlenme isteğinin önemli bir işareti olarak değerlendirilmelidir. Milli uzlaşmanın, emekçilerin siyasi güçlerinin katılımıyla, daha geniş bir çerçevede sağlanması ise 24 Ocak kararının sonu olacaktır.

Geçmişimizi Bilmek

İlhami Soysal

Uluslar tarihlerini, insanlar geçmişlerini yok sayamazlar. Tarihte ve geçmişte, iyi işler kadar kötü ya da anımsanmasından hoşlanılmayan olaylar da vardır. Ne var ki, hoşlanmamak gerçekleri yok etmez.

Uluslar ve insanlar geçmişin övünülecek olaylarını sık sık yineleyip, olumsuz sayılabilecek gerçekleri örtbas ederlerse, tarihten ders alınmaz ve gelecek kuşaklar da sağlıksız yetişir.

Ülkemizde, son yıllarda okullarda tarihimiz, salt bir kahramanlık destanı olarak okutuluyor. Radyo ve televizyon da bunu körüklüyor. Ulusça, günümüzde pek övünülecek işler yapamadığımızdan olacak, bu övünmenin de ölçüsü iyice kaçırılıyor. Tarihe ders alınacak bir olgu diye bakma, eleştirel yaklaşım ise tümden dışlanıyor. Bu tutum, gelecekte yarar değil, zarar getirecektir.

Kaldı ki, övünme kaynağı olan bu geçmiş de, tüm Türklük tarihini kapsayan gerçekçi bir geçmiş değil.. Osmanlı ile sınırlı... Sanki Osmanlı'dan önce ve Osmanlı'nın dışında tarihte Türk yok... Varsa da yoksa da Osmanlı dönemi...

Neymiş? Türk halkı için Osmanlılık dönemi, Türk-İslam sentezinin imbikten geçmiş en parlak çağıymış. Dünyaya egemen olduğumuz çağmış...

Bir kere ne demek dünya egemenliği? Dünyanın efendisi olmak? Biz birilerine efendi olmak isterken daha güçlüler de bize efendi olursa ne olacak? Niye günümüzde ABD ve SSCB gibi dünya egemenliği ardındaki süperlere sempati ile bakılmıyor? Niçin sömürgeciliğe karşıyız? Niçin tam bağımsızlık diyoruz?

Kaldı ki Osmanlı dönemi, ulus olarak Türklükten en çok uzaklaştığımız dönemdir. Devletin adı bile o dönemde, Devlet-i Âli-i Osmani'dir. Osmanlı Devletini Türk diye ananlar Avrupalılar ve Araplardır.

Osmanoğulları, herhalde bu ülkede en az Türk kanı taşıyan kişilerdir. 36 Osmanlı Padişahından başlardaki bir kaçının dışında anası Türk olanı yoktur. Osmanoğullarının Türklerle evlenmesi yasaktır. Dolayısıyla, bunların Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Rus, Yahudi, Çerkez, Abaza, İtalyan ve Fransız analar ve büyükanalardan gelme oldukları gerçeğini görmezden gelebilir miyiz?

Neymiş? Osmanlı, reayaya yani uyruğu olan Hıristiyanlara iyi ve adil davranırmış... Peki, çağdaş tarihçilerimizden Necdet Sakaoğlu'nun şu saptamasına ne diyeceğiz?

«XVII. yüzyıl ortalarında gayrımüslimlerin -müslümanlık şerefine nail olmadıkları için-ata binmeleri, kaldırımda yürümeleri, hamama nalınla girmeleri yasakken, başlıklarına çıngırak takmaları da zorunluydu.» İyi mi?

Ya Hıristıyan ailelerin 7-8 yaşındaki erkek çocuklarının en sağlıklı ve yakışıklı olanının, ana ve babasının gözünün yaşına bakılmaksızın evinden koparılıp devşirilmesi ve İstanbul'a götürülüp sünnet ve müslüman edilmesine ne demeli? Bunu bizim çocuklarımıza yapsalar ne düşünürdük?

Osmanoğullarının taç ve taht kavgası yüzünden ellerinin kardeş ve oğul ve baba kanıyla bulaşık olduğu gerçeğini ne yapacağız?

Tahtta rakipsiz kalmak için 15'i beşikte ve kundakta bebek olan 19 kardeşini boğazlatan, babasından gebe kalmış cariyelerin çocuklarını düşürttüren III. Mehmet, 5 kardeşini öldürten III. Murat'ın oğludur. 7 yaşındayken Padişah ve Halife-i Ru-i Zemin ilan edilen Osmanoğlu mu istersiniz, tımarhane kaçkını mı, ruh hastası mı, padişah ve halife iken hal edilip kulları tarafından Yedikule zindanlarında ırzına geçildikten sonra parça parça edileni mi? Bunlar hep Osmanoğullarıdır...

Şimdilerde Ulu Hakan diye göklere çıkartılan II. Abdülhamid'in türlü marifeti yanında kişisel servetini yurt dışına kaçırıp yabancı bankalarda saklatması, aşırı kadın düşkünü padişahların yanı sıra, oğlan düşkünü, mahbubperest diye anılan anlı şanlı Osmanoğullarının da bulunması, sonuncu Osmanoğlu Vahidettin'in de resmen, ulusu aleyhine İngilizlere casusluk yaptığının belgelenmiş olduğu gerçeğini ne yapacağız?

«Etrak-ı bi idrak», yani anlayışsız, akılsız Türk deyiminin de bir Osmanlı deyimi olduğunu, günümüz Osmanlıcılarına hatırlatmak, sanırız ki bir Türklük görevidir...

Yıllarca bu ülkeyi ve halkını yönetmiş, çok iyi, övünülecek işler de yapmış bu sülaleyi elbette ki tarihimizden silip atamayız. Elbette ki yaptıkları olumlu işleri saygıyla ve övgüyle anacağız ama, başka yanlarını da bilmek durumundayız...

Örf ve Âdetlerimizin Filmi

Türker Alkan

Yasalar süs olsun diye çıkarılmaz; uygulanması gerekir. Hem de, noktasına, virgülüne değin özen gösterilerek, sözcüklerin anlamı ve içeriği tartılarak uygulanmalıdır. Yasalara aykırı davranan ların da kuşkusuz ceza görmesi gerekir.

Ben hukukçu değilim. Gene de, son yıllarda insan mantığına ve toplum doğasına aykırı, uygulanması olanaksız yasalar çıktığını görerek şaşıp kalıyorum. Bir yasaya göre, ülkemizde 1983-öncesi olaylarının tartışılması yasaktır. Kısacası, tarihi yasaklıyoruz! Totaliter ülkelerde tarihin değiştirildiği, dönemin gereklerine göre yeniden yazıldığı olur; ama tarihin yasaklandığı olur mu, bunu ilk kez işitiyorum. Tarihin yasaklandığı bir toplumda, bırakın demokrasiyi, bilim ve üniversite eğitimi olur mu; yazarlar, öğretmenler ve siyasetçiler dürüstçe ve açıkça düşüncelerini belirtebilir mi? Yazarının, öğretmeninin ve siyasetçisinin durmadan düşündüğünü söylememeye, söylediğini düşünmemeye zorlandığı bir toplum düşünülebilir mi? Yasaların getirdiği zorlamalar, insan ve toplum doğası karşısında ne kadar geçerli olabilir? Yarın bir yasa çıkarıp, «insanlar esnemesin» ya da «tek ayak üzerinde seke seke yürüsünler» desek, bu, ne kadar anlamlı olacaktır?

Buna benzer bir yasayı geçenlerde çıkardık. Pek çok sinema sanatçısının olumlu bulduğu bu yasaya göre, «Türk örf ve âdetlerine uymayan filmler ve video bantları» sansür edilecekmiş! Yani, siyasal nitelikli sansüre şimdi de kültürel nitelikli bir sansür ekleniyor. Bu yasa çıktığından beri TRT'nin her gün suç işlemeye başladığını farkettiniz mi? TV'de oynatılan yabancı filmlerin hangisi örf ve âdetlerimize uygundur? Bundan böyle yabancı sinema yapımcılarının örf ve âdetlerimize uygun filmler yapmasını mı isteyeceğiz? pazarımıza girebilmek için, artık yabancı filmlerin «Türk örf ve âdetlerine uygundur!» yazısını koymaları mı gerekecek? Amerikan filmlerinde insanlar kilisede değil de hoca huzurunda mı evlenecek? İsveç'de de evliliklerin görücü usulü ile yapıldığını mı izleyeceğiz?

Demokrasi henüz örf ve adetlerimiz arasında gerekli yerini alamadı. Demek ki bundan sonra demokrasiyi öven filmleri yasaklayacağız, askerî darbeleri yücelten filmlere sinemalarımızda yer vereceğiz. Atatürkçülük de örf ve adetlerimize aykırıdır (onun için, Atatürk'ün reformları devrimsel bir nitelik taşır; onun için, Medeni Kanun'un uygulanmasında hâlâ sorunlar vardır; onun için hâlâ lâikliği lâyık olduğu yere oturtamadık). Bu yasaya göre, Atatürkçülüğü öven filmleri sansür edeceğiz, Atatürkçülüğe karşı gelenleri aklayacağız demektir.

Kan dâvâsını, başlık parasını, kız kaçırmayı, karı ve çocuk dövmeyi, «evet efendim»ciliği, medrese eğitimini, şeriatı, imam nikahı ile evlenip «boş ol!» demekle boşanmayı, «namus cinayetlerini», fesi, yaşmağı, peçeyi, kadınların dışarda çalışmamasını, «söz gümüş ise sükût altındır»ı, tevekkülü, «bana dokunmayan yılan bin yaşasın»ı, «her koyun kendi bacağından asılır»ı, «ceberrut devlet» anlayışını, Osmanlıca'yı, ağa baskısını, padişahlığı ve halifeliği, çeteciliği, bölgeciliği, mezhepçiliği, tarikatçılığı... Ve buna benzer «gelenek ve göreneklerimizi» öven filmler serbest olacak, bunları yerenler de yasaklanacak, öyle mi?

«Ama» diyeceksiniz, «bu sayılanlar ülkemizde geçerli ve baskın olan değerler değildir.» Belki. Fakat, hangi değerlerin «örf ve âdetlerimize uygun olduğuna» kim, nasıl karar verecek? Sansürcüler, örf ve âdet uzmanı mıdır? Değişmekte olan örf ve âdetlerimiz konusunda nasıl bir karar verilebilir? Geçmiş olanın, gelecek olandan daha önemli ve değerli olduğunu, kim, hangi mantıkla savunabilir?

Yasa çıkarmak çocuk oyuncağı değildir. Uygulanamayacak, uygulandığı zaman da anlamsız sonuçlara ve kargaşalıklara yol açacak yasaları, sırf ideolojik tutum gereği ve bir kısım seçmene şirin gözükmek için çıkarmak da, yurtseverlikle bağdaşmaz. 1980 öncesi dönemde anarşi, «yasalara ve Anayasa'ya saygısızlık» biçiminde, siyasal yapımızın üst katmanlarında başlamıştı. Umarım aynı filmi bir kez daha seyretmek zorunda kalmayız, bu film «örf ve âdetlerimize» uygun düşse de!

Sovyetler Birliği ve Kıbrıs

TASS ajansı, 21 Ocak 1986 tarihinde, Kıbrıs Sorununa ilişkin «Sovyet Önerileri»ni kapsayan bir haber yayınladı. Daha sonra ilgili taraflara Sovyet Dışişleri tarafından da iletilen bu önerilerde, Kıbrıs'tan yabancı askerlerin çekilmesi, yabancı üs ve tesislerin kaldırılması isteniyor. Ayrıca, sorunun tamamen çözülmesi için bir uluslararası konferans toplanması ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü sağlamak için Türkiye ve Yunanistan'ın yanısıra,BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin de garantörlüğü gerekli sayılıyor.

Sovyetler Birliği, 1980'li yıllarda Reagan yönetiminde atağa kalkan ABD'ye karşı «barışçı», «Silahsızlanmadan» ve «Üçüncü Dünya ile yumuşak ilişkilerden yana» politikalar izliyor. Sovyetler bu amaçla, önce Avrupa'ya yerleştirilmiş olan SS-20 füzelerinin kaldırılması şartlarını yumuşatarak, Batı'ya bir jest yaptılar. Aynı zamanda, ABD'nin «Yıldız Savaşları» projesinden vazgeçmesi karşılığında 2000 yılına kadar yeryüzünü bütün nükleer silahlardan arındırmayı önerirken, Afganistan'dan askerlerini çekebilecekleri mesajını da verdiler. «Uluslararası Komünist Hareket» içinde ise SBKP, 24 Şubat'ta toplanacak olan 27. Kongresi öncesinde, görüş farklılıklarının varlığını kabule daha yatkın bir tutuma girdi. Bu çerçeve içinde, Sovyet ideoljik hegemonyasına muhalefeti ile tanınan İtalyan Komünist Partisi'nin lideri Natta, Moskovada artık sıcak kabul görüyor. Sovyetler Birliği'nin geçtiğimiz ay içinde Kıbrıs konusunda yaptığı beklenmedik çıkış da, *birinci olarak*, toparlanmaya ve insiyatifi yeniden yakalamaya dönük bu «genel politik taarruz» çerçevesinde yorumlanmalıdır.

Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs ile ilgili önerileri, *ikinci olarak*, ABD ile Libya arasındaki bunalımın doruğuna denk getirilmiştir. ABD'nin peşpeşe düzenlediği kuvvet gösterileriyle Akdeniz'i «kendi denizi» gibi kullanmaya başladığı bir sırada , Sovyetler, Gorbaçov'un Reagan'a zirve görüşmesinde de söylediği gibi, Ortadoğu'da kendilerinin de varlığı ve payı olduğunu hatırlatmak istemiş olmalıdırlar. Dünyanın herhangi bir bölgesinde süper devletlerden birinin tutunması, diğerinin de oraya el atması için zemin ve gerekçe oluşturmaktadır.

Sovyet önerilerinin zamanlamasının, *üçüncü olarak*, doğrudan doğruya Kıbrıs ile ilgili nedenleri vardır. Kıbrıs'da 1974 bunalımının üzerinden 12 yıl geçmesine rağmen barış sağlanamamış; bu süre içinde iki toplum arasındaki ayrılıklar gelişerek, sonunda kuzeyde yeni bir devlet(KKTC) kurulmuştu. Başlangıçta yalnız Türkiye'nin desteklediği KKTC'nin, özellikle Arap ülkeleri tarafından tanınması yolundaki çabaların arttığı son zamanlarda, ABD yönetimine ve iş çevrelerine yakınlığı ile bilinen *Wall Street Journal*, artık «ABD ve Batı'nın KKTC'yi tanımaları zamanının geldiği»nden söz ediyordu. Kıbrıs'ın bugünkü iki taraflı bölünmüşlüğünün Ada üzerinde ABD'nin etkisini artıracağını düşünen Sovyetler Birliği, zayıf ama bağımsız bir Kıbrıs'ın -ki buna federal bir devlet çözümü de dahildir- bir an önce yabancı üs ve askerlerden arındırılmasını bu yüzden istemektedir. Bu gelişmelerin yanısıra, bir süre önce AKEL'in, ABD'nin KKTC'de 80 milyon dolarlık bir havaalanı ve ayrıca askeri üsler inşa ettiğini ileri sürmesi, Sovyetler Birliği'nin son Kıbrıs girişiminin ardında yatan nedenler konusunda ipuçları vermektedir.

Sovyetleri harekete geçiren bir *dördüncü dürtü*, doğrudan doğruya Kıbrıs'ın iç durumuyla ilgilidir. Geçtiğimiz yılın sonlarında Kıbrıs Rum kesiminde yapılan seçimlerde tam da yukarıdaki gerekçelerle, Kipriyanu'ya New York'ta Denktaş ile bir an önce uzlaşmasını öneren Sovyet yanlısı AKEL, daha sert bir tavırdan yana olan Kipriyanu karşısında büyük çapta oy kaybetti. Şimdi Sovyetler, Türkiye'yi daha fazla hedef alan, daha çok Yunan-Kıbrıs Rum kesimi yanlısı önerileriyle, Yunanistan'da Batı'ya yakınlaşmaya çalışan Papandreu'yu yeniden kazanmanın yanısıra, Kıbrıs Rum kesiminde güç kaybına uğrayan AKEL'e destek sağlamayı da amaçlıyor olabilirler.

Sovyetlerin bu önerilerinin, BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar başkanlığında 27 Şubat'ta başlaması beklenen toplumlararası görüşmeler öncesine gelmesi de bir tesadüf değildir. Cuellar'ın Kıbrıs sorununu iki toplum arasında ikili görüşmeler yoluyla çözmeye yönelik planını Sovyetler kendi açılarından yeterli görmüyor; sorununun bu yolla, Batı içinde kalan yöntemlerle çözülmesinin kendilerini devre dışı bırakıp bir, olup bitti ile karşı karşıya getirebileceği endişesini taşıyorlardı.

Sovyet önerileri karşısında, Ecevit'ten Aydın Güven Gürkan'a kadar Sosyal Demokrasi, Türkiye burjuvazisinin Kıbrıs'taki «milli dava»sına Sovyetler Birliği'nin «desteğinin sağlanması» perspektifiyle hareket etti; «Ne yaptık ki Sovyetler Birliği'ni kızdırdık, böyle aleyhimize bir çıkışa yol açtık» sorusunu yöneltti; iktidarı bu açıdan sıkıştırmaya kalkıştı.

Hangi gerekçeyle yapılmış olursa olsun, 1974 müdahalesinin yarattığı durum ortadan kaldırılmadıkça, Kıbrıs böyle süper devlet öneri ve müdahalelerine daha çok konu olacaktır. Günümüzde süper devletler, «müdahale» tekelini ellerinde topluyor; küçük ülkelerin uluslararası çatışmalara taraf oluşunu derhal kendilerinin oraya girmeleri için bahane yapıyor; bir konuya el attıkça da onu gitgide daha çözümsüz hale getiriyorlar. Kıbrıs'ı ABD ile Sovyetler arasında bir rekabet ve pazarlık arenasına çeviren, Türkiye ile Yunanistan arasında da sürekli anlaşmazlık nedeni yapan gelişmeler, Ada halkının dışındaki gelişmelerdir. Kıbrıs'ın süper devletler arasında çıkar çatışmalarına sahne olması bağımsızlık ilkesine gölge düşürür. Kıbrıs üzerinde uluslararası garantörlük tartışmalarının yapılması, Ada halkının kaderine yeni bir ipotek koymak olacaktır. Böyle bir yetkiyi kimsenin almaya ve kullanmaya hakkı yoktur. Aynı şekilde, bir devletin başka ülkelerin askerleri tarafından «kurtarılması» ve «korunması» da, bağımsızlık ilkesi ile bağdaşamaz. Kıbrıs halkı, yabancı unsur ve orduların karışmadığı bir ortamda kendi sorunlarını toplumlararası görüşmeler yoluyla kendi kendine çözmeli; birliğini ve bağımsızlığını kendisi sağlamalıdır.

İran-Irak Savaşında Yeni Boyut

9 Şubat 1986'da İran birlikleri, Şafak-8 adlı yeni bir harekata giriştiler. İran'ın hedefinin, Irak'ın Basra Körfezi ile ilişkisini kesmek olduğu anlaşılıyor. Bunun için endüstriyel ve stratejik önemle sahip Fao Limanı, İran askeri birliklerinin hedefi durumuna geldi. Askeri gözlemciler, İran'ın Fao'yu ele geçirmesiyle, Irak'a ağır bir darbe indirdiğini belirtiyorlar. Fao, Basra körfezindeki Irak savaş gemilerinin üssüdür. Bu üssün düşmesiyle Irak savaş gemilerinin ikmal olanakları ortadan kalkmaktadır. Bu durum, Irak'ın savaş gemilerinin ikmalinin, Körfez'deki diğer ülkelerden sağlanması anlamına gelecektir. Irak'ın savaş bildirilerinde, İran savaş gemilerine ağır kayıplar verdirdiğini açıklaması, Irak savaş gemilerinin ikmallerini Körfez'deki destekçi ülkelerden sağladığı olasılığını akla getiriyor. Bu olasılık, savaşın yayılma eğilimi göstermesinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, İran'ın Kuveyt'le komşu olduğunu açıklamasından sonra, Kuveyt'in İran'ın durdurulması ve Irak'ın desteklenmesi için Arap ülkelerine çağrıda bulunması, son durumdan Körfez ülkelerinin duyduğu endişeyi gösteriyor. Bu durumdan sadece Kuveyt değil, ABD de rahatsız oldu. ABD, İran tarafından başlatılan saldırının Körfez bölgesinde daha geniş çaplı çatışmalara neden olabileceğini ve bu gelişmelerin ABD için tehdit unsuru haline geldiğini belirtti.

Saldırının, İran Devriminin 7. yıldönümüne rastlaması, Humeyni'nin halka moral verme ve «devrim ihracı» fikrini sürekli olarak canlı tutma amacını gösteriyor. «Devrim ihraç etme» amacı, İran'ın savaşı yayma ve sürdürmesinin esas nedenidir. Savaşın yayılması, İran'ın elindeki iplerin kopmasına, «devrim ihraç etme» ve «dünyayı İslamlaştırma» amacının İran'ın çıkmazlara sürüklenmesine ve süper devletlerin bölgeye daha fazla müdahalede bulunmalarına yol açacaktır.

Filipinler'de Bitmeyen Seçim

Filipinler'de birkaç aydır bütün dünyanın ilgisini üstünde toplamış olan başkanlık seçimi, 7 Şubat'ta yapıldı. Oylamanın üstünden birkaç hafta geçmiş olmasına rağmen, sayım bitirilip sonuç bir türlü ilan edilemiyor. Durum, seçim öncesinde «Seçimi kazanırız, ama oy sayımını kazanmamız zor» diyen Aquino yanlılarını haklı çıkartan bir manzara arzediyor. Resmî Seçim Komisyonu ve daha sonra oy sayımında devreye sokulan Parlamento, Marcos'un denetimi altında. Nitekim bu kukla meclis, son olarak «Marcos'un ezici zafer»ini ilân etmekten utanmadı. Bağımsız gözlemcilerin tümünün üstünde birleştikleri nokta, seçim ve sayım işleminin her aşamasında Marcos yanlılarınca yapılan baskı ve hilelerin korkunç boyutlara ulaştığı. Resmî Seçim Komisyonu'na bağlı 30 bilgisayar görevlisinin, ilan edilen sonuçların kendi verdikleri sonuçlardan farklı olduğunu belirterek istifa ettikleri ve sayım merkezinden kaçırdıkları bilgisayar diskleriyle bir kiliseye sığındıkları bildiriliyor.

Seçim sonuçları ne zaman ve nasıl ilan edilirse edilsin, şimdiden kesin olan şey, Filipinlilerin yirmi yıllık diktatörü Marcos'un siyasi bakımdan artık sıfırı tüketmiş; ABD'nin, önemli askeri ve ekonomik çıkarlara sahip olduğu Filipinler'de istikrarı yeniden sağlama planının açık ve kesin bir başarısızlığa uğramış bulunduğudur. Esasen 1987'de yapılması gereken başkanlık seçiminin öne alınması isteği, Filipinler'deki muhalefetten değil, doğrudan doğruya ABD'den gelmişti. Bu fikri ilk olarak ortaya atan da, geçen ilkbaharda Filipinleri ziyaret eden

CIA başkanı William Casey idi. Casey'nin önerisine göre, «muhalefetin kazanamayacağı», «adil ve güvenilir» bir erken seçim, Marcos yönetiminin çoktan beri yitirmeye başlamış olduğu meşrutiyetini yeniden sağlayacak; yönetimin bu yolla sağlayacağı itibar, bir yandan kentlerde yaşayan halkı kitle gösterilerinden uzak tutmaya yararken, öte yandan ve daha da önemlisi FKP (Filipinler Komünist Partisi) yönetimindeki Yeni Halk Ordusu'nun köylük yörelerde (özellikle Mindanao adasında) yürüttüğü ayaklanmaları bastırma harekâtında bir dönüm noktası oluşturacaktı.

Ayrıca, Filipinler'de erken seçim ve bu seçime Amerika'nın «ABD ile arasında tarihsel bağlar bulunan bu ülkede demokrasinin yaşatılması uğruna» müdahalesi konusunda, seçim öncesinde ABD Kongresi'nde mutabakat sağlanmıştı. ABD yönetiminin Filipinler'de erken seçim politikasını destekleyen liberal Kongre üyesi Stephen Solarz, bu politikanın aynı zamanda rizikosu büyük bir kumar olduğunu da belirtmekte; ABD'nin ve Marcos'un bu kumarı kaybetmesi durumunda, ılımlılardan Yeni Halk Ordusu'na kadar bütün muhalefet gruplarının «duvardan duvara» tek bir cephede birleşmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağını söylemekteydi. Aynı tehlike, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından «boyutları şimdiden öngörülemeyecek bir felaket» olarak nitelenmekteydi.

Seçimlerden sonra ortaya çıkan manzaraya bakılırsa, ABD ve Marcos, giriştikleri kumarı kaybetmiş gibidirler. Beyaz Sarayın, Marcos ile Aquino'nun bir koalisyon kurması önerisi, hileli seçim sonuçlarını kabul etmek zorunda kalabilecekleri düşüncesiyle bunun zeminini yaratabilmek için Reagan'ın «iki tarafın da hile yapmış olabileceği» türünden açıklamaları, ABD yönetiminin nasıl bir çözümsüzlük içinde bulunduğunu göstermekten başka bir işe yaramamaktadır. Reagan yönetiminin seçim sonrası tutumu, zaten daha önce de pek fazla kimseyi kandıramamış olan «Filipinler'de demokrasi savunuculuğu» maskesini iyice düşürmüştür.

Filipinler'de bundan sonra neler olabilir? Marcos'un,bir yandan iktidarı elinden bırakmamak için her çareye başvururken, öte yandan (kendi benzerlerinin daha önceki deneyimlerinden de yararlanarak) ABD'de gizlice 350 milyon dolarlık bir mal varlığı edinmiş olması, kendi akibetini nasıl gördüğünü ortaya koymaktadır. Reagan yönetimi açısından bir tarafta «ABD'ye uzun yıllar sadakatle hizmet etmiş kuklaları yüzüstü bırakmama» programı vardır; diğer tarafta ise, özellikle son seçimle bütün dünyada ipliği pazara çıkmış bir diktatörü açıkça desteklemenin kendisine getireceği vebal. Siyasi bir geçmişi olmayıp çeşitli muhalefet gruplarının bir sembol olarak üstünde birleştikleri Aquino'nun başkanlığı gerçekleşirse, bu, ABD açısından Aquino'nun hangi siyasi güçlerin ne ölçüde etkisi altında kalacağı, Marcos ve yandaşlarından hesap sorma işini hangi noktalara vardıracağı gibi yanıtı şu anda bilinmeyen soruları gündeme getirecektir. Yani Aquino, ABD için Marcos'un güvenilir bir ikamesi olma niteliklerine sahip değildir. Öte yandan, seçim öncesinde Filipinler konusunda Kongre'de sağlanmış olan mutabakatın, bu koşullarda ne pahasına olursa olsun Marcos'u destekleme konusunda sürmeyeceği de açıktır.

Özetle, ABD'nin, Pasifik'teki askerî varlığının belkemiğini oluşturan Filipinler'de istikrar sağlama planı şimdilik boşa çıkmıştır. Amerika'nın Filipinler politikası bugün bir açmazla karşı karşıyadır.

Haiti'de Bir «Maymun Kuyruğu» Devrildi

Yaklaşık üç ay önce Gonaives kentinde üç okul çocuğunun öldürülmesi ile başlayan olaylar, Duvalier ailesinin 28 yıllık diktatörlüğünün sonunu getirdi. ABD, diktatörlüğü babasından devralan Haiti'nin «ömür boyu başkan»ı Jean-Claude Duvalier'yi, bir jet uçağı ile geçici siyasi sığınma hakkı istediği Fransa'ya kaçırdı. Diktatörün gidişinden sonra sevinç gösterilerine başlayan halkın eylemleri şiddete dönüştü. Baba Duvalier'in kemikleri mezarından çıkarılarak sokaklarda dolaştırıldı. Kanlı sivil milis örgütü «Tonton Macoutes» un üyeleri yakalanıp linç ediliyor. Haitili eski kölelerin öfke dalgası yaygınlaşınca, yönetime gelen 5 kişilik asker-sivil konsey, başkentte sokağa çıkma yasağı ilan etti.

Gonaives'de başlayan olaylar hükümet aleyhtarı gösterilere dönüşerek, iki ay boyunca ülkenin her yerine yayılmıştı. Okullar dükkanlar kapanmış, insanlar ölmüş, sıkıyönetim ilan edilip gazeteler kapatılmış, askerî mahkemeler açılmıştı. Bu arada Amerika'da Duvalier'nin ülkeyi terk ettiği açıklanmış; bunun üzerine radyo ve TV'de konuşan Duvalier, «Ülkedeyim, bir maymun kuyruğu gibi dik ve güçlüyüm» demişti. Ancak olayların 1984'deki yiyecek ve ücret protestolarına benzemediğini gören Duvalier, ekonomiyi düzeltmek için elinden geleni yapacağını, demokrasiyi genişleteceğini, ancak önce iç barışın gerekli olduğunu söyleye-

rek, halkı yatıştırmaya çalıştı. Gizli polis şefini ve bazı komutanları görevden alarak, hem muhalefete ve ABD'ye sempatik görünmeyi, hem de olası bir askerî darbeyi engellemeyi amaçladı. Yine de sonunu değiştiremedi. Cap Haitien'de göstericiler, «12-20 Şubat arası genel grev var. Eğer Duvalier grevden sonra da iktidarda kalırsa yalnızca kendi sarayının başkanı olacak. Onu oradan atmak da zor değil» açıklamasını yapmışlardı. Sonunda «maymunun kuyruğu», genel greve gerek kalmadan devrildi.

Haiti'de olup bitenleri kavrayabilmek için üç noktaya dikkat etmek gerekiyor: Muhalefetin niteliği, ordunun tavrı ve ABD'nin tutumu.

Olaylar boyunca muhalefetin kendiliğindenliği ve örgütsüzlüğü gözlendi. Gösteriler hiçbir zaman ideolojik bir nitelik kazanmadı. Tek amaç «ömür boyu başkan»ın gitmesiydi. «Ya sonra?» sorusu önemsenmiyordu. Göstericiler kimi zaman Amerikan bayrakları sallıyor, yönetime el koymaları için askerlere sesleniyorlardı. Duvalier'nin bu denli teşhir olmasına ve gösterilerin bu denli yaygınlaşmasına karşın, muhalefet bir lider çıkaramadı. Duvalier'nin karşısında yer alan güçler arasında, geleneksel-muhafazakâr denilebilecek görüş ve çözüm önerilerinin taşıdığı ağırlık, bir bakıma ülkenin genel geriliğini yansıtmaktaydı. Ön saflardaki öğrenciler, uzun süre Duvalier hapishanelerinde yatmış eski bakan, diplomat ve sosyolog Hubert de Ronceray ile Hıristiyon Demokrat partili Sylvio Cloude'un ağzını gözlüyorlardı. Cloude, yalnızca Duvalier'in gitmesini ve yerine hemen asker-sivil bir hükümet kurulmasını öneriyordu. Sosyolog Ronceray ise «ülkenin bir patlamayı kaldıramayacak kadar zayıf olduğu» tahlilini yaparak, Sosyal Demokrat muhalif Gregoire Eugeno ile birlikte bir askerî darbenin zorunluluğunu ileri sürüyordu. Muhalefette kilisenin yeri de önemliydi. Katolik kiliseleri son aylarda iyice dolmaktaydı. Duvalier'e karşı vaazler veriliyordu. Bağımsız kilise radyosu Radio Soleil de susturulunca, doğru haber almanın tek yolu kilisede toplanmak oldu. Rahipler şiddete karşıydılar; ancak Haiti'nin 28 yıllık bir fiyasko yaşadığını ve Duvalier için artık çok geç olduğunu savunuyorlardı. Kilisenin en militan rahibi Monsignor Willy Romelus, iktidarın artık düşmeye hazır bir meyve olduğunu, ancak şans eseri dalda durduğunu ilan ediyordu.

Göstericilerin iktidar alternatifi olamamaları karşısında, «alternatif» çıkarabilecek tek örgütlü grup, ordu kalıyordu. Biraz da ABD'nin fısıldamasıyla olsa gerek, ordu göstericilere pek sert davranmadı. Komutanlar kendilerini korumak dışında halka ateş açmamaları için askerleri uyardılar. Ordu, bütün desteğini kaybetmiş bir diktatörü ne kadar desteklemesi gerektiğine karar veremiyordu. Belki de ilk defa, bir diktatör devrilirken, ordusu yalnızca göz yaşartıcı bombalar atmakla yetindi.

ABD, Haiti'yi Karayiplerde Küba etkisine karşı bir duvar olarak kullanıyordu. Bu yüzden, kendisine bağlı, istikrarlı bir yönetim gerekliydi. Duvalier'nin toplumsal homurdanmalara neden olan yönetim biçimi, Vaşington'u da rahatsız ediyordu. Nikaragua'da Somoza'nın sonuna benzer bir son görmek istemiyorlardı Haiti'de. Amerikan kongresi insan haklarının sürekli çiğnenmesi karşısında verdiği 55 milyon dolarlık yardımı keseceği tehdidinde, 1982'den beri bulunuyordu. Dışişleri Bakanı Shultz, «demokratik şekilde seçilen bir hükümetin işbaşına gelmesinden yana» olduklarını belirtti. Olaylar sisteme ve ABD'ye karşı bir boyut kazanmadıkça, müdahalenin gereği de yoktu.

★ ★ ★

Şimdi Duvalier gitti. Öfkeli halk, yıllarca kendilerine kan kusturan «Tonton Macoutes» mensuplarını cezalandırmak için sokaklarda bir intikam dalgası gibi dolaşıyor. Bu öfke bir süre sonra yatışacaktır. Ne yazık ki, diktatörü kovalayan halk kendi ideoloji, program ve iktidar formülünü yaratamadı. Beş kişilik yeni asker-sivil konseyde Duvalier ailesinin dostları da yer alıyor.

Haitililer, 1677'de Fransız sömürgesi olmuşlardı. Ancak adaları üzerinde yeryüzünün ilk zenci cumhuriyetini de onlar kurdular. Adadaki 40.000 toprak sahibi, Senegal ve Dahomey'den getirilen yarım milyon köle sayesinde servet sahibi olmuşlardı. 1791'de bu köleler sömürgeci Fransızları kılıçtan geçirip plantasyonları ateşe verdiler. Kölelerin lideri Toussaint L'Ouverture'ün 1803'te Fransa'da zindanda ölmesine karşın, arkadaşları, Napolyon'un gönderdiği birlikleri sonunda bozguna uğratarak, 1804'te Latin Amerika'nın ilk özgür cumhuriyetini kurdular. İspanyolların elindeki komşu Dominik'i özgürlüğe kavuşturan da Haiti'nin köle orduları oldu. Uzun iç karışıklıkların ardından, ABD, 1915 yılında adayı işgal etti. 1935'e kadar süren Amerikan işgali, ortaokul tarih kitaplarında Haitili çocuklara, yaşadıkları tek sakin dönem olarak öğretiliyordu. Oysa 6 Aralık 1929'da, düşen kahve fiyatlarını ve artan vergileri «A bas Borno! A bas Freeman!» (Kahrolsun Borno! Kahrolsun Freeman!) diye bağırarak protesto eden 15.000 taşlı, palalı köylünün kurşunlandığı, Cayes

limanının gemilerden bombalandığı, dünyanın nefretini kazanan Cayes katliamı, Amerikan yönetimi zamanında yaratılmıştı. O günlerden beri de Haiti'de politik hayat, Sam Amca'nın dikkatli bakışları altında sürüyordu.

Haiti, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri haline, bu gözetim altında geldi. Bugün %90'ı siyah olan nüfusu sürekli açlık çekiyor. Halkın yarısına yakını işsiz ve %75'i okuma-yazma bilmiyor. Kişi başına ulusal gelir yılda 300 dolar civarında; ancak nüfusun %77'sinde bu gelir 150 doları bile aşmıyor. Çalışanların %65'i tarım, %0.4'ü maden, %6.2'si sanayi, %0.68'i inşaat ve %27.1'i ticaret-hizmet sektöründe istihdam edilmiş. İhracatı içerisinde %45 ile kahve ve% 12 ile boksit enönemli yeri tutuyor. İthalat ve ihracat, esas olarak ABD ile yapılıyor. 2 milyondan biraz fazla sayıdaki domuz, %75'i köylerde yaşayan Haitililerin en önemli varlıkları. Bin kişiye yaklaşık 30 radyo ve 10 TV alıcısı düşen Haiti'de, insanlar ortalama 45 yıl yaşayabiliyorlar.

Haitilileri yaklaşık iki aydır sokaklara döken, yalnızca Duvalier'nin zulmü değil, temelde bu toplumsal koşullardı. Duvalier'nin kaçışından sonra, dünyanın ilk özgür zenci cumhuriyetini kurmuş olan bu eski köleler bir süre evlerine dönebilirler. Ancak onları ayaklandıran sosyo-ekonomik koşullar değişmedikçe, savaş tarnısı Ogum-Feraille, Toussaint L'Ouverture'ün silahlarını bir gün torunlarının eline tekrar verecektir.

Uganda'da NRA Gerillaları İktidarda

Yoweri Museveni önderliğindeki Ulusal Direniş Ordusu (İngilizce'deki baş harfleriyle NRA), Uganda'da yönetimi ele geçirdi. Yaklaşık 5 yıldır önceki iki rejime karşı da savaşmakta olan Museveni, parlamento binası önünde yemin ederek devlet başkanı oldu. Gerillaları destekleyen halk, 10 yıldır ilk defa Kampala sokaklarında ateşler etrafında dans ederek sabahladı. Bu «hoş gediniz» gösterileri, zamanında eski liderler Milton Obote ve Tito Okello'ya yapılanlardan çok farklı.

Halen ülkenin çoğu, en iyi tarım alanları ve nüfusun üçte ikisi NRA'nın denetiminde. İdi Amin ve Obote rejimleri sırasında en az 250.000 ölü veren Ugandalılar, nadir bir «ulusallık» gösterisi içinde, gerillalara kabile sınırlarını aşan bir sempati besliyor, kimi zaman ordu birliklerine taş ve barikatlarla karşı koyuyorlardı. Diğer bölgelere kaçan disiplinsiz ordu birlikleri, sivilleri katledip yağmalayarak karışıklık çıkarıyorlar. Ordunun çekilişi sırasında, bazı askerlerin subaylarını öldürerek NRA komutasına girdikleri, bazılarının da ordudan ayrılıp saklanmaya çalıştıkları görüldü. Birçok birlik gerillalara katıldı. Ancak eski Savunma Bakanı Albay Wilson Toko'nun emrindeki «Özgür Uganda Ulusal Ordusu» bunun dışında kaldı. Bunlar yaklaşık üç aydır Gulu'da yığınak yapıyordu. İsrail ile ilişkide olan Toko, başkenti ve Entebbe'yi almak için israil'den asker umuyordu. Gerillalar ise «artık yavaş ilerliyoruz, çünkü düşmanın çözülmesini ve bize katılmasını bekliyoruz; daha fazla gereksiz ölü istemiyoruz» demekteydiler.

Yeni devlet başkanı Museveni, insan haklarına saygılı, geniş tabanlı sivil bir hükümet kurulacağını açıkladı. Marksist olduğu iddialarını reddederek «barış arayan milliyetçi bir entellektüel» olduğunu ilan etti. Geçici Konseyin yerini en kısa zamanda parlementoya bırakacağını; 24 yıldır darbeler, kabile çatışmaları ve katliamlar yaşayan ülkede istikrarın sağlanacağını, bağlantısız ve bloksuz bir dış politika izleneceğini savundu. Uganda'nın sorununun kalkınmak olduğunu vurgulayan Museveni, bunun devlet sektörü ve özel sektörün elele verdiği bir karma ekonomi ile gerçekleşeceğini belirterek, gelişmiş ülkelerden yardım istedi.

Devrik iktidarın hâlâ güçlü yabancı dostları olmasına karşılık, gerillaların dış desteği de artıyor. Museveni, Kenya'nın başkenti Nairobi'de AET temsilcisi, İngiliz yüksek komiseri ve ABD büyükelçisi ile görüşerek destek aradı. Öte yandan, ingiliz Dışişleri Bakanı Geoffrey Howa da, insan haklarına saygılı yeni hükümeti destekleyeceklerini açıkladı. Beyaz Saray, görüşmek için Museveni'yi Washington'a davet etti. IMF, ABD ve Batı Almanya da, insan haklarını koruyacak bir NRA'yı destekleyecekler.

★★★

Ugandalılar 1962'den beri beş askerî darbe yaşadılar. İdi Amin ve Obote rejimlerinde, kan, yalan ve rüşveti gördüler. Museveni, diktatörlüğe ve yolsuzluğa karşı 15 yıllık mücadelesi ile, tabandan gelen bir hareketle iktidar oldu. Ugandalılara yeni şeyler vadediyor. Bunu başarabilecek mi? Yoksa bu da son olmayacak, aşiret ve kabile savaşları sürüp gidecek mi? Ülkenin sosyo-ekonomik yapısında köklü değişiklikler olmadıkça, tehlikenin boyutlarını kestirmek pek de güç değil.

Museveni, ülkenin sorunlarını çözmek için dış yardım istiyor. Oysa Ugandalılar Avrupalıların «dış desteği» ile tâ 1862'de, İngiliz sömürgecileri bölgede savaşan Buganda ve Bunyoro kabileleriyle ilişkiye geçtiğinde, tanışmışlardı. Buganda, İngiliz «desteği» ile Bunyoro'yu yendi. Bölge, Bugan-

da'dan başka Doğu, Batı ve Kuzey olmak üzere dörde ayrıldı. 1894'de İngilizler Buganda'yı «himaye»lerine aldılar. 1896'da bu «himaye» Uganda adını alan bölgenin tümüne yayıldı. 1900'de İngiltere ile Buganda Kralı Kabaka arasında bir anlaşma yapılarak, idarede ağırlık kazandırıldı. 1953'de anlaşmaya uyma yan Kabaka sürgüne gönderildi; ancak 1955'de yeni bir anlaşma ile geri getirilerek, anayasal (meşrutî) monark ilan edildi.

1958'e kadar, ülke *Lukiko* denilen bir meclisle yönetiliyordu. *Lukiko*, halkın ortak çıkarlarını değil, yarı-feodallerin ve toprak sahiplerinin çıkarlarını savunan bir oligarşiydi. Yerel düzeyde, *muluka* denilen bir köy veya köyler grubu konseyi vardı. Vergi verenler üç yılda bir burada köy şefi yönetiminde toplanarak yönetime katılırdı. 1958'de ilk doğrudan seçim yapıldı ve 1962'de de Uganda siyasî bağımsızlığını kazandı.

Toplumsal yapıyı şekillendiren, dinsel gruplar, klanlar, kabileler ve aile gruplaşmalarıydı. 1962 sonrasında bu yapı, mülk sahibi orta sınıfın ticaretle büyümesi, Mekrere Koleji mezunu yüksek öğrenimlilerin artması ve politik partilerin büyümesi ile kısmen değiştiyse de, temel olarak geleneksel, feodal karakterini korudu.

Uganda'da bütün gözlerin dikildiği kaynak kuşkusuz toprak. Toprağın nimetlerindense, yıllardır Avrupalılar yararlandı. 1900'deki anlaşmayla, toprağın yarısını İngilizler sahiplendi. Diğer yarısı ise *mailo* denilen büyük parçalar halinde kabile başkanlarına dağıtıldı. *Mailo*'larda vergi toplama, yöneticilik, yargıçlık ve güvenlik yetkileri, kabile başkanlarının elindeydi. Bu usulün etkileri bugün de oldukça belirgin.

Uganda topraklarında, 14'ü büyük olmak üzere (en büyüğü, nüfusun %16.2'sine sahip Boganda) birçok kabile var. Resmî dil İngilizce'nin yanısıra, Luganda, Lwo, Ateso, Ronyoro ve Runyonkole olmak üzere beş ayrı dil daha konuşuluyor.

Tarım, ormancılık, balıkçılık ve avcılığın ekonomi içindeki yeri, %63.7. Ekonominin kalanını ise madencilik (%1.6), tarıma dayalı basit endüstri ve ticaret oluşturuyor. 1962'de Afrikalıların kişi başına yıllık geliri 17.3 sterlin iken, Afrikalı olmayanlarınki 291 sterlin idi. Sıtma, sindirim sistemi hastalıkları, tropik ülser, trahom ve verem oldukça yaygın. Doktor sayısı son derece yetersiz.

Yeni hükümet, 15 uzun ve zor yıl boyunca sürgünde, yer altında ve yer üstünde birlikte olmuş. Bu kaynaşmışlıkları, eski hizip-dolu iktidarlara karşı onlara bir üstünlük, gerçekten ulusal ve «kalkındırıcı» bir odak olma şansı sağlıyor. Museveni 1971'de Amin'e karşı Fronasa adlı grubu oluşturarak savaşmış; Tanzanya Amin'i kovalayınca, Luke başkanlığındaki Ulusal Özgürlük Cephesi hükümetinde Savunma Bakanı olmuştu. Ancak ordunun kabilelere karşı savaştığını, demokrasiye karşı kullanıldığını ileri sürerek görevi bırakmıştı. Şimdi, çok daha güçlü bir şekilde iktidarda. Ancak Museveni'nin, kendisini destekleyen doktorlar, avukatlar ve işadamları gibi çok küçük bir «burjuvazi» ile sorunların üstesinden gelebilmesi düş gibi.

SBKP XXVII. Kongresi

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XXVII. Kongresi 25 Şubat 1986 günü açıldı. Dergimiz yayına girdiği sırada henüz kongrenin kararları açıklanmış değildi.

Kongrenin gündeminde, programın yeni şekli, tüzük değişiklikleri ve «SSCB'nin 1986-1990 Yılları ve 2000 Yılına Kadarki Ekonomik ve Sosyal Gelişmesinin Ana Yönelişleri Tasarısı» bulunuyor. Bu belgeler, 15 Ekim 1985 günü yapılan Merkez Komitesi Genişletilmiş Toplantısında tartışılmış ve daha sonra yayınlanmıştı.

Sözü geçen belgeler, Sovyetler Birliği devletinin ve iktidardaki Partinin gerçek karakterini gizleyen bir örtü işlevi görmek yanında, Sovyetler Birliği'nin yeni yönetici sınıfının artık basmakalıp hale gelmiş ideolojik söylemini de yansıtıyor.

Herhangi bir yorum ve eleştiri yapmaksızın, okuyucularımızı bilgilendirmek açısından Programın yeni şeklinin kısa bir özetini sunuyoruz.

Program, sosyalizmin Sovyetler Birliği'nde gerçek haline geldiğini vurguluyor. Ülke gelişmiş sosyalizm aşamasına girmiş. SBKP Programı, bugünkü şekliyle «sosyalizmin planlı ve her yönden yetkinleştirilmesi, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesinin hızlandırılması temelinde, Sovyet toplumunun ilerlemesinin sürdürülmesi programı» olarak tanımlanıyor, kısaca «barış ve toplumsal ilerleme için mücadele programı» diye özetleniyor.

Eski toplumun devrimci bir biçimde dönüştürülmesi ve yeni toplumun yaratılması misyonunun tarih tarafından işçi sınıfına verildiği belirtildikten sonra, Bolşevik Partinin yaratılmasının Rus ve uluslararası işçi sınıfının tarihinde bir dönüm noktası olduğuna işaret ediliyor. Ekim Devriminden sonra sınıf mücadelesinin geçiş döneminde zaman

zaman şiddetli çarpışmalar niteliğini aldığı ve partinin sağ ve «sol» oportünizmin saldırılarına kitlelerin coşkunluğuna dayanarak karşı koyduğu ve sosyalizmin kuruluşunda Lenin'in çizgisini izlediği belirtiliyor. Programın dikkat çekici yönü, Stalin'e yönelik eleştirinin vurgulanarak belirtmesidir: «Parti, bolşeviklere has ilkeye bağlılıkla ve özeleştiri ruhuyla kitlelerin desteğine dayanarak, kişiye tapmanın, parti ve devlet yönetiminde Leninist normlardan sapmanın sonuçlarını bertaraf etmek ve öznel ve iradeci karakterdeki hataları düzeltmek için kapsamlı bir çalışma yürüttü. Sosyalist demokrasi yeni bir gelişme gösterdi ve Sovyet yasallığı sağlamlaştırıldı.»

Dünya tahliline ilişkin olarak, sosyalizmin bir «dünya sistemi» ne dönüştüğü söyleniyor. Dikkat çeken bir nokta, «geçmiş on yıllarda sosyalist inşa pratiğinin zenginleştiğinden ve sosyalizm dünyasının çeşitliliğinin gözle görünür olduğundan» söz edilmesi. Ancak bu tecrübelerin «sosyalizmin gelişmesinin genel yasalarını» kanıtladığı ifade ediliyor. Yeni program, Sosyalist Topluluk ülkeleri arasında hiçbirinin «özel hak ve ayrıcalıklara sahip olmadığını» da ileri sürebiliyor. «İşçi hareketinin ve dünya devrimci sürecinin bütün güçlerinin öncülüğü» ise, «uluslararası komünist hareket» klişesiyle Sovyetler Birliği'ne tanınıyor.

Program, insanlığın önündeki en önemli sornun «savaş ve barış sorunu» olduğu görüşünde. Savaşın kaçınılmaz olmadığı belirtiliyor.

Program, ekonomik inşa konusunda, Sovyetler Birliği ekonomisinin kronik hastalığı olan iş verimliliğinin düşüklüğü sorununa tepkiyi de yansıtıyor. Üretimin fiilîliğini yükseltmede, esas kaldıraç olarak «bilimsel-teknik ilerleme» görülüyor. Bütün programlarda demirbaş olarak bulunan, fakat bir türlü başarılı sonuçlar alınmayan «teknik düzeyin ve ürünlerin kalitesinin yükseltilmesi» hedefi de gene mevcut. SBKP'nin sınıf farklarını kaldırma ve homojen bir toplum yaratma amacını desteklediği de belirtiliyor. Milliyetler sorununun ise geçmişte çözülmüş olduğu belirtiliyor. Sosyalist demokrasi ve yasallığın sağlamlaştırılacağı türünden siyasal hedefler de her programdaki gibi genel klişeler halinde tekrarlanıyor.

öğretmen dünyası

AYLIK MESLEK DERGİSİ

Mart (75.) Sayısı Çıktı.

Başyazı: SAYGINLIK VE ÇEKİCİLİK AÇISINDAN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ
İşkence Dosyası: İŞKENCE GÖREN ÖĞRETMENLER ANLATIYOR
«Topuklarımdan Tavana Asıldım.»
«Üç kez Çarmıha Çıkarıldım.»
«Dilekçelerim ve Raporum Yok Edildi.»
Ömer Asım AKSOY: İmla Klavuzu Üzerine
Talip APAYDIN: Önemli Olan ve Olmayan
Sami N.ÖZERDİM: Din Dersleri ve Ötesi
Savaş YALÇIN: Dayak'ın Dayanağı
Ziya TATAR: Öğretmen ve Politika
O.Nuri POYRAZOĞLU: Ödül Yönergesi Üzerine
Veysel KAYA: Okullarımızda ikili Üçlü Öğretim
Bunların Doğurduğu Sorunlar.
Kemal ATEŞ: Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun Öykücülüğü Üzerine
Öner YAĞCI: Doğum Günün Bugün
Mehmet KAYGUSUZ: Ulusal Musiki mi İstiyorsunuz, Mehterli Dini Müzik mi?
Hulusi TEKGİL: Resim ve Resim Dersi Üzerine.

Abone Koşulları: 6 Aylık: 1500 TL. 1 Yıllık: 3000 TL.

Posta Çeki: Kifayet ÖZAYDIN: 16640
Adres: Selânik Cad. S.S.K. İşhanı Kat. 8 No. 512 Yenişehir ANK. Tlf.: 33 12 83

Din Birliği ve Milliyetçilik

Gürbüz D.Tüfekçi*

Atatürk, «Milliyetçilik» tanımlamasına ırk ve din birliğini hiçbir zaman koymamıştır. Gerçekten de dinler evrensel boyutlardadır. Din olgusunun «milliyetçilik» içindeki yeri, yine ulusal olmak durumundadır. Bu nedenle Atatürk Kur'anı Türkçeye çevirttirmiş ve ezanın Türkçe okunmasını gerçekleştirmiştir. Tanrıya inançla ilgili olan imam konusunu, aracısız bir biçimde ve kişisel olarak düşünmeye çağırmıştır Türk ulusunu. Kendi elyazısıyla bu konuda yazdıkları gerçekten ders alınarak okunması gereken olayları içermektedir. Burada bu yazıların başlangıç kısmından kısa bir alıntı yapmak istiyoruz.

«Din birliğinin de bir millet teşkilinde etken olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz... Din, Türk milletinin milli rabıtalarını gevşetti, milli hislerini, milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü Hz.Muhammed'in kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde şamil bir arap siyasetine müncer oluyordu. Bu Arap fikri, *Ümmet* kelimesi ile ifade olundu. Muhammedin dinini kabul edenler, kendilerini unutmağa, havatlarını Allah kelimesinin, her yerde yükseltilmesine hasr etmeğe **mecburdurlar**. Bununla beraber, allaha kendi millî lisanında değil; allahın arap kavmine, gönderdiği arapça **kitapla** ibadet ve münacatta bulunacaktı. Arapça **öğrenmedikçe**, allah ne dediğini bilmeyecekti. **Bu** vaziyyet karşısında Türk milleti birçok asırlar, ne yaptığını ne yapacağını bilmeksizin, adeta, bir **kelimesinin** manasını bilmediği halde Kuranı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara döndüler. Başlarına geçebilmiş olan haris serdarlar, Türk milletince karışık cahil hocalar ağzıyle, ateş ve azap ile müthiş bir muamma halinde kalan, dinî hırs ve siyasetlerine alet ittihaz ettiler. Bir taraftan arapları zorla emirleri altına aldılar, bir taraftan Avrupa'da, allah kelimesinin ilası parulası altında, hıristiyan milletlerini idareleri altına geçirdiler, fakat onların dinlerine ve milliyetlerine ilişmeği düşünmediler. Ne onları ümmet yaptılar, ne onlarla birleşerek bir kuvvetli millet yaptılar. Mısır'da belirsiz bir adamı halifedir diye yok ettiler, hırkasıdır diye bir palaspareyi, hilafet alâmeti ve imtiyazı olarak altun sandıklara koydular, halife oldular. Gâh şarka, cenûba, gâh garba veya her tarafa birden saldıra saldıra, Türk milletini allah için, peygamber için topraklarını, menfaatlerini, benliğini unutturacak, allaha mütevekkil kılacak derin bir gaflet ve yorgunluk beşiğinde uyuttular. Millî duyguyu boğan, fani dünyaya kıymet verdirmeyen, sefâletler, zaruretler, felaketler his olunmaya başlayınca, asıl hakiki saadete öldükten sonra ahirette kavuşacağını va't ve temin eden dinî akide ve dinî his, millet uyandığı zaman onun şu acı hakikati görmesine mani olamadı. Bu feci manzara karşısında kalanlara, kendilerinden evvel ölenlerin, ahiretteki saadetlerini düşünerek veya bir an evvel, ölüm niyaz ederek ahret hayatına kavuşmak telkin eden din hissi, dünyanın acısı duyulan tokatiyle, derhal, Türk milletinin vicdanındaki çadırını yıktı, davetlileri, Türk düşmanları olan arap çöllerine gitti. Türk vicdanı umumisi derhal, yüzlerce asırlık kudret ve küsayişle,

Sosyal Antropolog, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi asli üyesi.

büyükheyecanlara çarpıyordu. Ne oldu? Türkün millî hissi, artık ocağında ateşlenmişti. Artık Türk, cenneti değil, eski hakiki büyük türk cetlerinin mukaddes miraslarının son türk ellerinin müdafaa ve muhafazasını düşünüyordu. İşte, dinin, din hissinin türk milliyetinde bıraktığı hatıra.»[1]

Ulusların geleceklerinin güvencesi, kuşkusuz ulusal kültürlerinin gelecek kuşaklara yansıtılıp yaşatılmasıyla gerçekleşir. Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkının oluşturduğu ulusun gelecek güvencesi de Atatürk'ün yapmış olduğu devrimlerden ödün verilmemek koşuluna bağlıdır.

Devrimlerimizin tümünün beyni ise «laiklik» ilkesidir. Bu nedenle Atatürk 1931 yılında yayınlanan lise Tarih kitabında eski Türklerin yaşamları ve kültür kökenleri üzerinde özenle durulmasını istemiştir. Ve bu amaçla Osmanlıyı uzun yıllar etki ve baskısı altında bulunduran, şeriata dayalı toplum düzenini, çağdaş ve yeni ulusalcı düşünceyle değiştirmeye yönelmiştir. Türk gençlerinin eğitimde birlik yasalarına ve yaptığı devrimlere uygun bir biçide yetiştirilmesi için, dinsel inançların kişisel sınırlar içine alınmasını sağlamaya çalıştı. O güne değin Türkiye'de hiç sözü edilemeyen bir biçimde, İslam tarihinin yazılmasını bir sorun olarak ele almıştır. Tarihin bu bölümünün büyük bir çoğunluğunu kendisinin kaleme aldığını; bir kesimini, arkadaşlarına kendisinin söyleyerek yazdırmış olduğunu; okuduğu yapıtlardan bilimsel kökenli olanlarını saptayarak türkçeye çevirttirdiğini, çevirilerden tarih kitabına konulmasını istediklerini belirttiğini biliyoruz. Çevirilerin bir bölümünü Sayın hocam Prof. Dr. Afet İnan'ın yaptığını Türk Tarih Kurumunca verdiği konferanstan öğreniyoruz. O yıllarda basılan *Tarih* kitabı incelendiği zaman, Atatürk'ün okuduğu kitaplardan ne ölçüde yararlandığı görülür (Yapmış olduğu araştırma sonunda bu makalenin yazarınca *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* hazırlanmış ve İş Bankasınca yayınlanmıştır).

Tarih kitabında örneğin Muhammed'in hayatı ve ilk vahiy ile ilgili bölümleri tümüyle Atatürk yazmıştır. İslam tarihinin de tümü Atatürk'ündür. Diğer bölümler ise, onun denetimi altında yazılmıştır.

Lise *Tarih* kitabında şöyle yazar:

«Hz. Muhammet son derece terakkiperver (gelişimci) bir ruha malikti. Sistemini daima muhitin (çevrenin) gereklerine göre ıslah ve tadil etmeğe amade (düzeltme ve değiştirmeğe hazır) idi. Hayatının her vak'ısında (olgusunda) mesleğini daimi surette sabit ve muteber (sürekle biçimde değişmez ve geçerli) bir şekle sokmak istemediğini belli etmiş, gerek dini meseleler, gerekse sosyal konularda bir düzeltme yahut düzenleme lazım geldiği zaman mazideki bir hata ile hiç bir zaman kendisini bağlı görmemiştir. Hz. Muhammedin en büyük meziyetlerinden biri sisteminin esnekliği içinde, kendi kendisine oluşan değişiklik ve yeniliği izlemek hususunda gösterdiği kolaylıktır. Her zaman çağıyla bir seviyede bulunmuştur..... zaman ve halin toplum sorunlarının gerçek yönünü berrak bir intikal ile takdir etmiştir (değerlendirmiştir).»

Bu bilgiler, Atatürk'ün çevirttiği kitaptan alınmıştır. Ekli belgede gördüğümüz yazı, Sayın Afetinan'ındır. Belgelerde birinci sayfadan başlayarak 9. sayfaya kadar Atatürk'ün el yazısıdır. 10-16. sayfalar ise kendi not ettirdiği bölümdür. Saptadığımız olguya dayanarak diyoruz ki: Atatürk, peygamberin İslâm öğretisini topluma yayarken uyguladığı yöntemden, yaptığı savaşlardaki stratejisinden övgüyle söz etmiştir. O çağın dinsel inançları arasına bir yenisini koyarken, toplumun sosyo-kültürel yapısının gereklerine uymasını beğeni ile karşılamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda, dinsel inançların toplumun düşünce yapısını tutsak edici bir biçime döndürülmesi ve şer'iatın padişahlarca bir baskı aracı olarak kullanılmasına her zaman karşı olmuştur. Kısaca dinsel inançların, politik amaçlarla kullanılmasına düşman kesilmiştir. Türkleri yüzyıllarca bu masallarla uyutan yöneticiler için söylediği şu sözler çok ilginçtir:

«Dini kendi ihtiraslarına alet yapan hükümdarlar ve onlara delâlet eden hoca namlı hainler... eğer onlara karşı benim şahsımdan bir şey anlamak isterseniz derimki ben şahsen onların düşmanıyım. Onların menfi ikamette atacakları bir hatve, yalnız benim şahsi imanıma değil yalnız benim gayeme değil, o adım benim milletimin hayatıyla alakadar, o adım milletimin kalbine havale edilmiş (yönlendirilmiş) zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle hemfikir arkadaşlarımın yapacağı şey mutlaka ve mutalka o adımı atanı tepelemektir. Sizlere bunun da fevkinde (ötesinde) bir söz söyleyeyim. Farz-u muhal (sözgelimi) bunu temin edecek (sağlayacak) kanunlar olmasa, bunu temin edecek meclis olmasa, öyle menfi adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler yine öldürürüm.»[2]

Yeni Türkiye Cumhuriyetinde devrimlerin beyni olan «Laiklik» ilkesi hiçbir zaman dinsel inanışların devlet ve yönetim olayına karıştırılmasına izin vermez. Ulusal egemenlik, «takdir-i ilahi»ye dayalı düşüncelere dayanmaz, dayandırılamaz. Bu

1 *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, (TC Genelkurmay Başkanlığınca yayınlanmış ve Atatürk'ün elyazılarının tıpkı basımları konmuştur.), Birinci Kitap, Ankara 1982, 542-547.

2 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.2, s.146.

düşünce biçimi çağını doldurarak tarih sahnesinden silinmiş olan, Türk İslâm devletlerinin «zihniyetlerinde» kalmıştır, çağdaş değildir. Kutsallık aranıyorsa, bunun kökeni, ulusal çıkarları gerçekleştirecek bir ulusal eğitimdir, Kur'an kursları ve İmam-hatip okullarında verilen bilgiler, Türk devriminin ulusalcı düşünüşünden çok çok uzaktır.

Atatürk'ün «milliyetçilik» ilkesini tanımlayan sözleri ulusalcılığın özgür düşünce ve uygarlıkla ilişkilerini açıklayıcı niteliktedir:

«Türk milleti, milli hissi, dini hisle değil, fakat insani hisle yanyana düşünmekten zevk alır. Vicdanında milli hissin yanında, insani hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir.... Türk milleti insaniyet aleminin, samimi bir ailesidir.»[3] Bununla birlikte Atatürk milliyetçiliği, dinler gibi evrensel olan Marksizmden farklıdır ve Marksizmi cennet vaatlerinin «aldatıcı» olduğunu belirtir.

Yüzyıllarca Türk milletini ümmet düşüncesinde birleştiren korkuya dayalı dinsel ahlak kuralları ulusal bilinç altında eritilmeliydi. Dinsel ahlak kurallarının yerini alacak yeni bir ahlak kuralını gerçekleştirmek zorunluydu. Bu da «ulusalcılık» ahlakıydı.

Türk ulusu yeni Türkiye'nin yurttaşı olarak eğitilmeli ve ona yeni hak ve görevlerinin tümü öğretilmeliydi. Bu eğitimde hiçbir yabancı kökenli etmen bulunmamalıydı. Türk ulusu yeni hak ve görevlerini yurt ve ulus sevgisi üzerine bina ederek öğrenmeliydi. Çünkü yaşama hakkının, yani kişisel özgürlüklerin, uygarlık düzeyinde çağdaşlaşması ve hatta çağı aşması ancak bu eğitim sonunda gerçekleşebilecekti.

Eğitimde Tevhid-i Tedrisat yasasının gerekçesi ve amacına göre, Türk öylesine bir duygu doğrultusunda bilinçlendirilmeliydi ki, bu yeni duygu nedeniyle yurt ve ulusal çıkarların savunulmasında tartışmasız bir özveriyle canını bile feda edebilmeliydi. Hiç durmaksızın bu eğitim sürdürülmeli, toplumu oluşturan insandan başlayarak tüm ulus bu eğitimle «toplumsal ve ulusal» bir ahlaka kavuşmalıydı.[4]

Atatürk'ün aramızdan ayrılışını izleyen on yıllar içinde eğitimde birlik yasasından ve ezanın arapça okunmasını yasaklayan tümcenin ilgili yasa maddesi içinden çıkartılmasıyla bu amaçtan pek çok ödünler verildi.

Ulusal ahlakın güçlendirilmesini gerçekleştirme işinde temel dayanak «uygarlığın kökenleri ve özgür düşünceler» oluşturmaktadır.[5]

«Ulusalcılık konusu, kişisel ve ortaklaşa özgürlük sorunudur»[6], «söz konusu özgürlük sosyal ve uygar insan özgürlüğüdür.»[7]

Bu düşüncelerden hareketle «Milliyetçilik» ilkesi eşittir özgürlük artı uygarlıktır diyoruz.

3 *Atatürkçülük*, ..., s.168-169.

4 Aynı eser, s.159-160. Gürbüz D.Tüfekçi, *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Tes-İş Federasyonunun 150. Yıl Armağanı, Ankara 1981, s.21.

5 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.2, s.

6 *Atatürkçülük*...., s.180; Tüfekçi, s.150.

7 Atatürkçülük...., s.256; Tüfekçi, s.150.

DÜZELTME

Dergimizin Şubat 1986 tarihli 25. sayısında, bazı sütun ve paragraf karışıklıkları olmuştur.

«Yedi Yıl Sonra Gene Gündemde» başlıklı «Bu Sayıda» köşesi yazımızda, 2. ve 3. paragraflar yer değiştirecektir.

«Millî Maneviyatımızdan Görüntüler» başlıklı yazımızda (s. 16), ikinci sütunun sonundaki sekiz satır, yazının en başına; üçüncü sütunun sonundaki iki satır ise, birinci sütunun son paragrafının sekizinci satırından sonraya gelecektir.

Düzeltir; okuyucularımızdan özür dileriz.

Saçak

Belgeleri Sunarken

Atatürk'ün İslamiyet ve Muhammet konusunda bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış görüşlerini sunuyoruz. Fotokopisini verdiğimiz ilk dokuz sayfa bizzat Atatürk tarafından yazılmıştır, kendi el yazısıyladır. 10-16 sayfaları ise, Atatürk bizzat yazdırmıştır, ancak elyazısının kime ait olduğunu saptayabilmiş değiliz. Yedi sayfalık ayrı bir bölüm ise, Leone Caetano'nun ünlü *İslam Tarihi*'nden Atatürk'ün isteği üzerine Afetinan'ın yaptığı çeviridir.

Atatürk'ün eliyle yazdığı, yazdırdığı ve çevirttiği sayfaların fotokopilerini aynen yayınlıyor ve içeriklerinin yazımına hiç dokunmaksızın, kendi imlalarıyla basıyoruz.

Atatürk'ün bu çalışmayı 1930'larda «Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti» tarafından liseliler için hazırlanan *Tarih* kitabı için yaptığını, Afetinan'ın yazdıklarından öğreniyoruz. Afetinan'ın belirttiğine göre, Atatürk İslam Tarihi konusunda yazılanları inceledikten sonra iyi bulmuyor ve Yalova'ya bir sandık kitap götürerek incelemelerde bulunuyor. Yalova'da başka kimseleri de bu amaçla görevlendiriyor. Hatta bu çalışma sırasında Atatürk, özellikle Muhammet'in gazvelerini eliyle çizdiği haritalar yaparak inceliyor. (A. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, TTK yayınları, Ankara 1981. s. 20) 1930'larda çeşitli baskıları yapılan *Tarih II Orta Zamanlar* adlı kitabın «İslam Tarihi» başlıklı XIV. bölümüne (s. 79-84) baktığımız zaman, Atatürk'ün eliyle yazdığı ve yazdırdığı görüşlerin bu kitaba aynen ya da çok küçük değişikliklerle girdiğini görüyoruz. Bu açıdan Atatürk'ün elyazısıyla yazdığı 2. sayfanın *Tarih II* kitabının 1931 baskısının 80. sayfasıyla, 3. sayfanın 84. sayfayla, 4. sayfanın 89. sayfayla, 5.6.8. sayfaların 88. sayfayla, 9. sayfanın 90. sayfayla, 10. sayfanın 91. sayfayla, 12. sayfanın 81. ve 91. sayfalarla, 13. 15 ve 16. sayfanın 91. ve 92. sayfalarla karşılaştırılması yeterli bir fikir veriyor.

Kuşkusuz bu yayınımız bu güne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış belgeleri gün ışığına çıkarmaktan çok daha geniş bir anlam taşıyor.

Atatürk'ün el yazısı değerindeki belgelerin bu güne kadar arşivlerde kapalı kalması, olayın bir yönü ve hayli garip! Belki de hiç bir millet bir önderini, bizim Atatürk konusunda yaptığımız kadar törenselleştirme girişiminde bulunmamıştır. Kutsallaştırmada üzerimize yok, fakat Türk Devriminin düşün ve eyleminin aydınlatılması ve tahlilinde hiç de o kadar gayretli olmadığımız bir gerçek! Bunu özellikle resmi makamlar açısından saptıyoruz.

Atatürk'ün elyazılarının arşivlerde kapalı kalması, bir dönem belki bir ihmal, belki de bilimsel bir kayıtsızlık yüzündendi. Ama bugün öyle mi? Bugün resmiyetin ideolojisine bakınca, artık Atatürk'ün özellikle İslamiyet, laiklik vb. konulardaki görüşlerini yansıtan belgelerin iyice kilitlenmesi gerekiyor. Bu belgeler bugün kasıtlı olarak gizlenmiyor olsa bile, rastlantının ve kayıtsızlığın artık tam da gerçeğin üzerine oturduğu açık.

Resmiyet, Türk Devriminin ideolojik mevzileri çoktan terk etmiştir, dahası Kemalizmin Devrimci döneminin karşısındaki bir konumdadır.

Saçak, devletin en yüksek makamlarının bile İslamiyeti toplumun yenileşmesine karşı bir dalgakı-

ran olarak gördüklerini ısrarla işledi Hakim güçler, «din birleştirici ve gerekli» görüşündeler. Uygulama da bu yönde, eskiden laikliğin savunucusu olarak görülen Silahlı Kuvvetlerde bile, bu anlayış gözlenebiliyor.

Ama bu tutumun Türk Devriminin felsefesi ile taban tabana zıt olduğu da ortada. Çünkü din, ümmet bağını güçlendiren ideolojidir. Türk Devrimi ise, ümmetten millete geçiş devrimidir ve dine çağdaş demokratik bir konumdan bakmıştır.

Atatürk'ün elyazıları ve yazdıkları, Türk Devriminin tutumunu ortaya koyuyor. Öncelikle din, dinin kendi kaynaklarından, yani Ortaçağ ideolijinden farklı bir yerden değerlendiriliyor. İslamiyet ve Peygamberi, Türk Devriminin önderleri için, tarihî olgulardır ve her olgu gibi bilimsel nesnellikle ele alınmalıdır. Bunun anlamı, İslamiyetin, Hz. Muhammet'in, İslam tarihinin, kutsallıklardan, hurafelerden arındırılarak, materyalist bir tarih anlayışıyla yerlerine oturtulmasıdır. Bu tutum, burjuva-demokratik devrimlerin felsefesine ve tarih teorisine denk düşer.

Yayınladığımız belgeler, Kemalistlerin İslamiyetin tarihteki rolünü doğru saptadıklarını gösteriyor: Kabile toplumları ve kabile krallıklarından «dini bir imparatorluğa» geçiş. Başka deyişle Islamiyet, kabile demokrasisinden devlete yükselişin ideolojisidir ve bu özelliğiyle başlangıçta bir devrime rehberlik etmiştir. Kabile putlarının yerini soyut bir tek tanrının olması, ideolojik bir sıçramaydı.

Halifeler döneminin «meşveret»inin özlenen bir çağ olarak tarihte kalması da, olayın doğasına uyuyor. Aslında İslamiyetin temsil ettiği devrim, yani devlete sıçrama, o «meşveret»i, yani kabile demokrasisini geçmişe gömmeye yönelikti.

Din, bilimin ve tarihin konusudur. Türk devriminin önderi, din kaynaklı açıklamalar için, «Bu faraziyeleri bir tarafa bırakmak ve meseleyi ilim ve mantık çerçevesi içinde mutalaa etmek daha doğru olur» diyor. Ama bugünün iktidar sahipleri için «doğru» farklıdır. Onlar, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını önlemek, yani Cumhuriyetle en güçlü atılımını yapmış olan demokratik devrimin tamamlanmasına engel olmak için, dine yaslanmak kararındalar. Din konusuna gelince, «ilim ve mantık» tutucuların çıkarlarıyla çelişiyor. O nedenle «Atatürkçülük» içi boşaltılmış bir kalıp haline getirilmiştir.

3 Mart, Halifeliğin kaldırılmasının yıldönümüdür. İyi bir rastlantı!

Dinin resmiyetçe yenileşmeye karşı bir dalgakıran olarak saptanması ve bunun televizyondan milli eğitime kadar yansıyan uygulamaları, kapsamlı bir perspektif içinde tartışılmalıdır.

Atatürk'ün görüşlerini çoktan terketmiş olanların demagojileri sergilenmelidir.

Belgeleri, tüm halkın, düşün adamlarımızın, politikacıların, aydınların, basının ve kamuoyunun incelemesine sunuyoruz.

Atatürk'ün Elyazıları (s.1-9)

(1)

Araplar-Muhammet Arap İmparatorlukları

Arabistan

Arabistan, Arap Yarım Adası'nın, Kızıl Deniz, Umman Denizi ve Acem Körfezi arasında geniş bir yarım adadır; şimalde Suriye Çöller ile Asya'ya bağlıdır.

Arabistan'ın içi umumiyetle baştan başa çöldür; bununla beraber birbirinden farklı mıntıkaları vardır. Garpta Hicaz mıntıkasında Mekke, Yesrip (Medine) şehirleri vardır. Yarım adanın cenubî garbî köşesinde Yemen Kıtası büsbütün başkadır; erazisi dağlıktır, mümbit yerleri vardır, mevsiminde yağmur yağar; mühim şehri Sana'dır. Kahvesi meşhurdur. Ortada Necef yaylasında otlaklar vardır.

Kızıl deniz sahilinde uzanan dağlar yalçın ve çıplak kayalıklardan ibarettir; dağlarla sahil arasında alçak ve sıcak ovalar vardır. Buralara Tihame derler

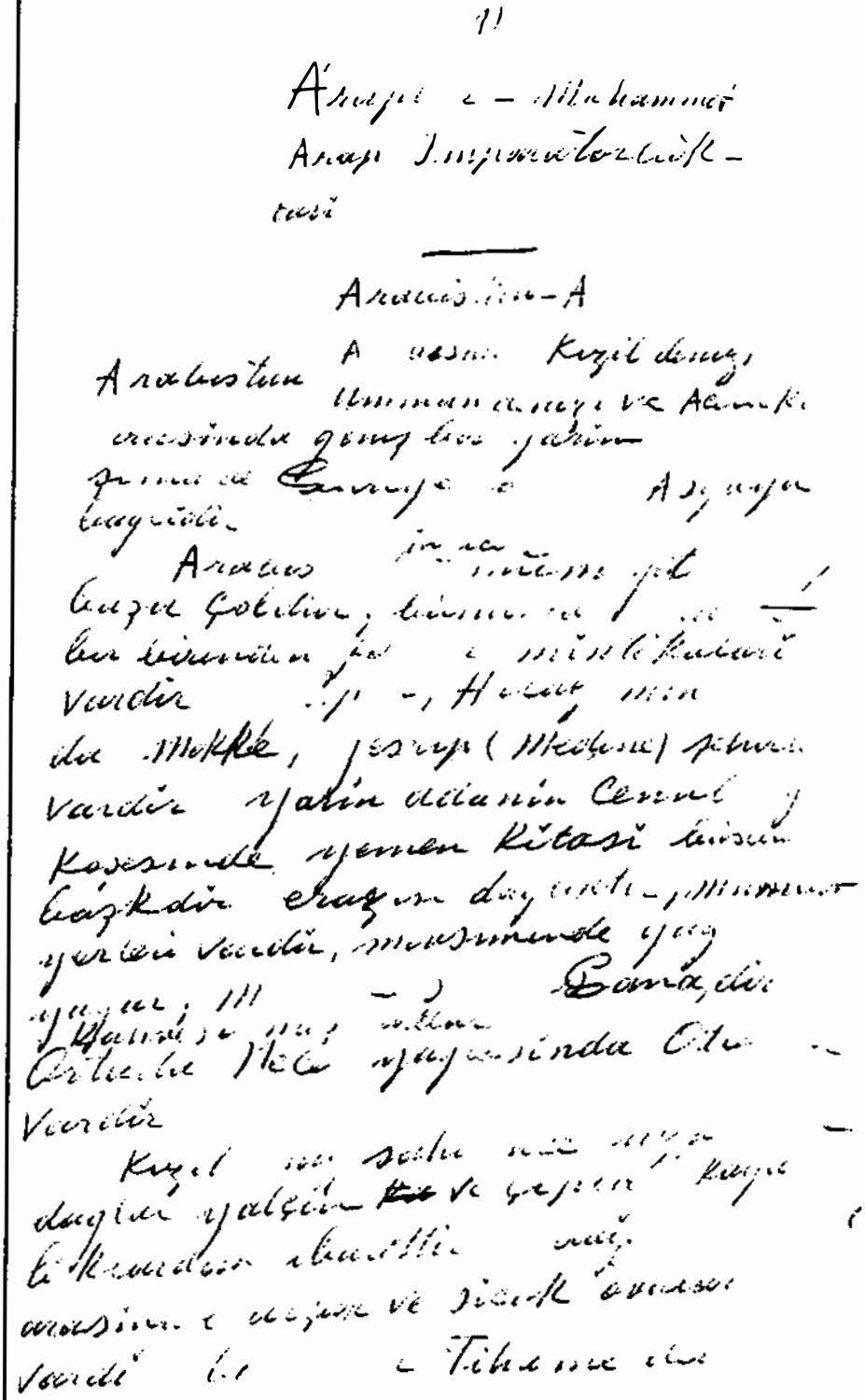

(2)

Bu dağlara Hicaz dağları denir; yüksek noktası (2750) metredir. Yemen'de (3000) metre irtifaında dağ vardır. Umman Denizi sahilince uzanan Umman dağları vardır.

Çöller kızgın sıcak ve kuraktır. Arabistan'da nehir yoktur, bir kuyuya tesadüf etmek saadettir. Çölde müthiş sıcak rüzgârlar eser, kumlarını havaya karıştırır.

Araplar

Araplar, yahudiler gibi Samî denilen ırktandırlar; bedevîdirler. Hayal ve şiir istidatları çoktur. Muhammetten evel edebiyatları ve şairleri arasında müsabakalar vardı. İçtimaî ve siyasî hayatları anarşi içinde idi.

Mekke ve Medine ahalisi tüccar idiler, idareleri de bir nevi halk idaresiydi. Yemende küçük küçük kabile krallıkları vardı.

(3)

Arapların iptidaî dinleri

Arabistanın şimalinde Hıristiyanlar ve hemen her tarafında mühim yahudi kolonileri vardı. Fakat arapların umumiyeti putlara taparlardı.

Bedevîler çölde taşlara, vahalarda ağaçlara taparlardı; onlar da gözle görülmiyen cinler, periler tahayyül ederlerdi. Bedeviler, Mekkeyi mukaddes tanırlar ve oraya hacca gelirlerdi. Orada Kâbe vardı. Kâbede arap kabilelerin mabûdlarını temsil eden yere dik konulmuş 360 taş ve gökten düşmüş tanrıları meşhûr Karataş (Şeceri esvet) bulunurdu. Gelecek hayat hakkındaki inanışlar çok karanlıktı.

Yemende bir eski medeniyet vardı (Himeyrilerin). Bu medeniyeti şüphesiz, Acem Körfezi sahillerine Sümerler getirmistir.

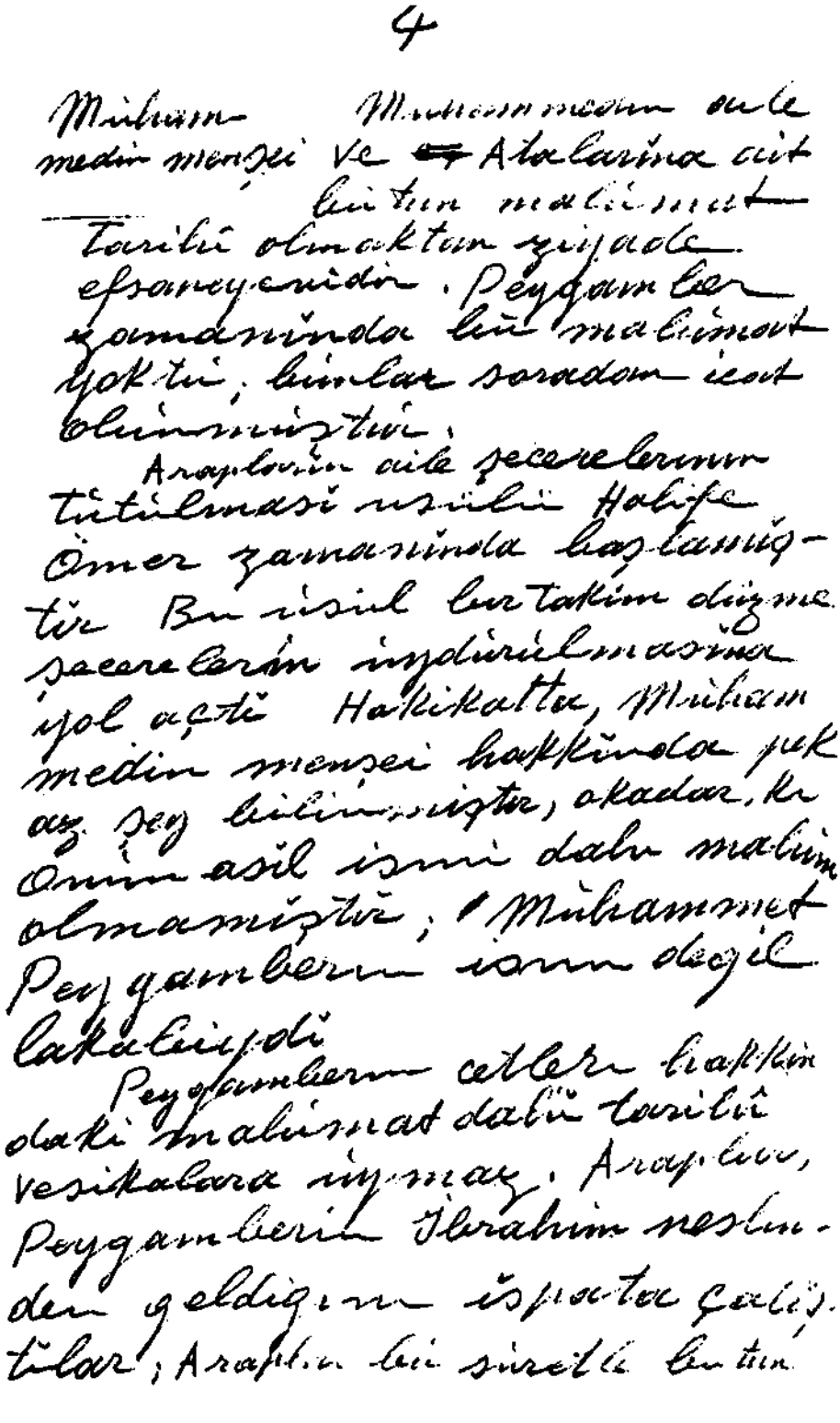

(4)

Muhammedin menşei

Muhammedin aile ve atalarına ait bütün malûmat tarihî olmaktan ziyade efsanevîdir. Peygamber zamanında bir malûmat yoktu; bunlar sonradan icat olunmuştur.

Arapların aile şecerelerinin tutulması usülü Halife Ömer zamanında başlamıştır. Bu usül bir takım düzme şecerelerin uydurulmasına yol açtı. Hakikatta, Muhammedin menşei hakkında pek az şey bilinmiştir, okadar ki onun asıl ismi dahi malûm olmamıştır; Muhammet, Peygamberin ismi değil, lakabıydı.

Peygamberin cetleri hakkındaki malûmat dahî tarihî vesikalara uymaz. Araplar, Peygamberin İbrahim neslinden geldiğini ispata çalıştılar; Araplar bu sûretle bütün

(5)

Arap ırkının yüksek necabet sahibi olduğunu ispat etmek hevesinde idiler.

Mûhammet kendisi hiçbir zaman asalet şerefi iddiasına kalkışmamıştır; O, boş teferruata ehemiyet vermezdi; gayesine doğru tereddütsüz yürür amelî bir adamdı.

Mûhammet, hiçbir zaman bir esalet hücceti istemedi; damarlarında ibranî nebilerinin canı dolaştığını iddia etmedi; bilakis kerek kendisinin, kerek ana ve babasının fakir hallerile iftihar etti.

Bütün mehazlar, bize, Muhammedin babası olmak üzere Abdülmüttalibin oğlu Abdulla namında bir zatı gösterir; Anasanın da adını Emine olarak tespit ederler.

Muhammet dünyaya gelmeden evel, babası ölmüştür. Emine de, çocuğunu altı

6

yaşında yetim bırakmıştır.
Muhammet dedesi abdülmuttalip yanında kaldı. Dedesi öldükten sonra da amcası Ebûtalibin himayesine girdi. Ebûtalip çok fakir ve ailesi de kalabalıktı. Muhammet, maişetini temin için gençliğinde çobanlık etti.

Muhammet 25 yaşında iken Hatice isminde 40 yaşında zengin bir dul kadınla evlendi; daha evel onun hizmetine girmiş develerine ve ticaret işlerine bakıyordu.

Bu verdiğimiz malûmat, öteden beri verilegelmekte olan malûmattır. Ancak, bu hususta bilgimizi, tarih çerçevesine sokabilmek için şu noktalara dikkat celp etmek lazımdır:

Muhammedin Abdûlla ismini taşıdığına dair söylenen sözler katî değildir.

(7)

Abdûlla ismi, Mühametten evel adeta meçhuldü. İslamiyetten evel herhangi bir mabûda nispetle Abdüllat, zeydüllat gibi isimler vardı; bu isimler islamiyet devrinde Abdûllah, Zeydûllah yapıldı.

Anananın bize Mûhammedin dedesi olmak üzere gösterdiği Abdülmûttalibin dahî, hakikî dedesi olduğu hakkında tarihî vesika yoktur.

Bu mülahazalardan sora Muhammedin menşei hakkında söylenebilecek şudur:

Muhammet, fakir bir menşeden gelmiştir; pek güçük yaşında anasız, babasız kalmıştır; Abdülmûttalip ailesi ve bilhassa Ebûtalip tarafından bir şefkat hisile kabul ve

7

„Abdülla ismi, Muhammetten evel adeta meçhuldü İslamiyetten evel Herhangi bir mabûda nispetle Abdüllat, zeydüllat gibi isimler vardı; bu isimler islamiyet devrinde Abdüllah, Zeydüllah yapıldı,

Anananın bize Muhammedin dedesi olmak üzere gösterdiği Abdülmüttalibin dahi, Hakikî dedesi olduğu hakkında tarihî vesika yoktur.

Bu mülahazalardan sora Muhammedin menşei hakkında söylenebilecek sudur

Muhammet, fakir bir menşeden gelmiştir; pek güçük yaşında anasız, babasız kalmıştır; Abdülmüttalip ailesi ve bilhassa Ebûtalip tarafından bir şefkat hissile kabul ve

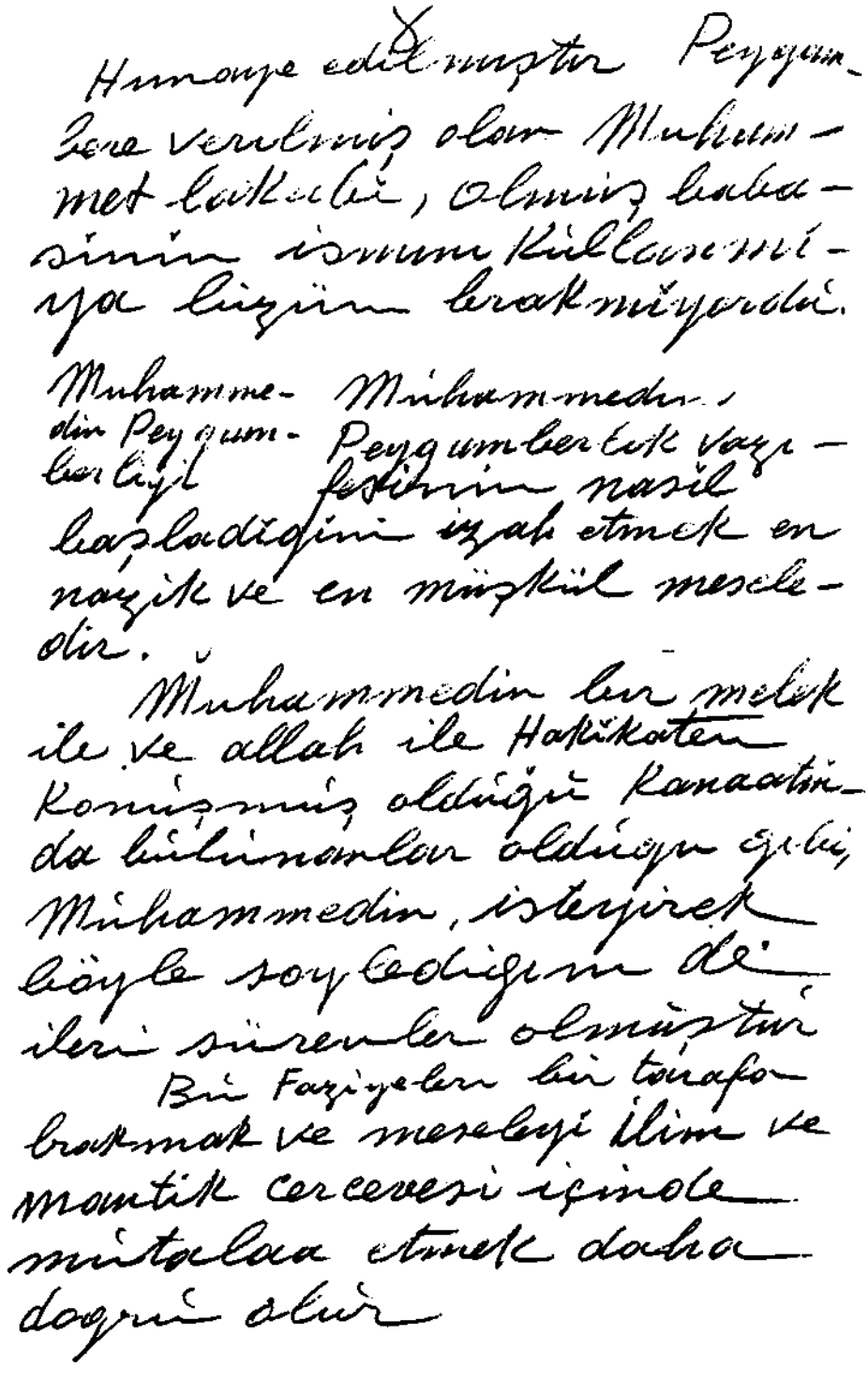

himaye edilmiştir. Peygambere verilmiş olan Muhammet lakabı, ölmüş babasının ismini kullanmaya lüzum bırakmıyordu.

Muhammedin Peygamberliği

Mûhammedin peygamberlik vazifesinin nasıl başladığını izah etmek en nazik ve en müşkül meseledir.

Mûhammedin bir melek ile ve allah ile hakikaten konuşmuş olduğu kanaatinde bulunanlar olduğu gibi, Mûhammedin, isteyerek böyle söylediğini de ileri sürenler olmuştur.

Bu faraziyeleri bir tarafa bırakmak ve meseleyi ilim ve mantık çerçevesi içinde mütalaa etmek daha doğru olur.

(9)

Kûranda öğrendiğimize göre, Muhammet hiç değişmeden yaşamış bir insan değildi; o da hayat ve hadiselerin zaruri icapları karşısında adeta hergün değişmiştir.

Muhammet, iptida allahın resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır; bunu düşünmemiştir. Bu düşünce, senelerce mücadele ettikten ve fikirlerini neşreyledikten sora kendisinde hasıl olmuştur.

Asıl meselenin hal noktası şurdadır:

Bütün iptidaî kavimlerde olduğu gibi Araplarda da şairlerin akıl erdirme dikleri kuvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvetler Araplar için Cinler idi. Cinler, gûya kâhinlere de kâyıptan haber vermek

Atatürk'ün Yazdırdığı Sayfalar (s.10-16)

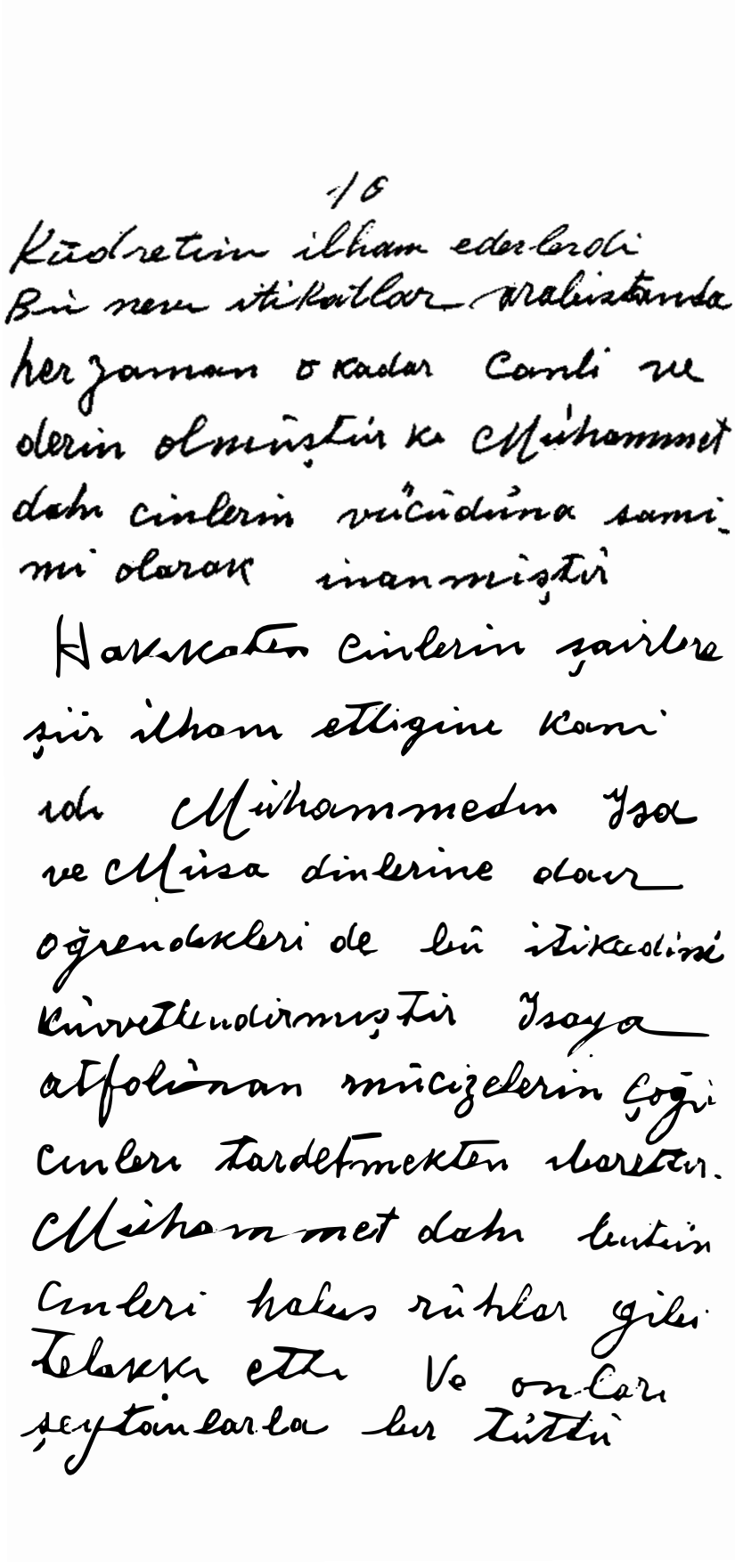

10

Kudretini ilham ederlerdi
Bu nevi itikatlar Arabistanda
her zaman o kadar canlı ve
derin olmuştur ki Mühammet
dahi cinlerin vücûduna sami-
mi olarak inanmıştır
Hakikaten cinlerin şairlere
şiir ilham ettiğine kani
idi Mühammedin İsa
ve Mûsa dinlerine dair
öğrendikleri de bu itikadını
kuvvetlendirmiştir İsaya
atfolunan mucizelerin çoğu
cinleri tardetmekten ibarettir.
Mühammet dahi bütün
cinleri habis ruhlar gibi
telakki etti Ve onları
şeytanlarla bir tuttu

(10)

kûdretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar Arabistanda her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki Mûhammet dahi cinlerin vücûduna samimî olarak inanmıştır.

Hakikaten cinlerin şairlere şiir ilham ettiğine kani idi. Mûhammedin İsa ve Mûsa dinlerine dair öğrendikleri de bu itikadını kuvvetlendirmiştir. İsaya atfolunan mucizelerin çoğu cinleri tardetmekten ibarettir. Mûhammet dahi bütün cinleri habîs ruhlar gibi telakki etti. Ve onları şeytanlarla bir tuttu.

11

Fakat Muhammet diğer taraftan tabiat fevkinde bir kuvvetin ilhamlarına maruz kaldığına inandı. Muhammet ilhamlarını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allahtan aldığını söyler. Bu sebeple Kuran ayetlerinin manzum değil mensur olduğunu delil gösterir.

Muhammet başlangıçta her halde şedit bir heyecana maruz oldu. Bir takım dinî endişeler ve vicdanî mülahazalarla

(11)

Fakat Muhammet diğer taraftan tabiat fevkinde bir kuvvetin ilhamlarına marûz kaldığına inandı. Mûhammet ilhamlarını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allahtan aldığını söyler. Bu sebeple Kuran ayetlerinin manzum değil mensûr olduğunu delil gösterir.

Muhammet başlangıçta her halde şedit bir heyecana marûz oldu. Bir takım dinî endişeler ve vicdanî mülahazalarla

12

samimî sûrette üzüldü
Muhammet namuskâr,
samimî, ve menfaat fikrin
den arî olarak ortaya atıldı.
Onun gayesi ırkdaşlarının
ahlak ve dinini ıslah et-
mekti.

İlk vahi | Muhammedin
peygamberliği-
nin başlangıcına dair bir
çok eski rivayetler vardır.
Bunlar artık efsanelere
karışmıştır. Hakikatta
Peygamberin ilk söylediği
Kûran ayetinin ne olduğu
malûm ve belki de mazbût
değildir. Kûran sûreleri

(12)

samimî sûrette üzüldü. Muhammet namuskâr, samimî ve menfaat fikrinden arî olarak ortaya atıldı. Onun gayesi ırktaşlarının ahlak ve dinini islah etmekti.

İlk vahi

Muhammedin peygamberliğinin başlangıcına dair bir çok eski rivayetler vardır. Bunlar artık efsanelere karışmıştır. Hakikatta peygamberin ilk söylediği Kûran ayetinin ne olduğu malûm ve belki de mazbût değildir. Kûran sûreleri

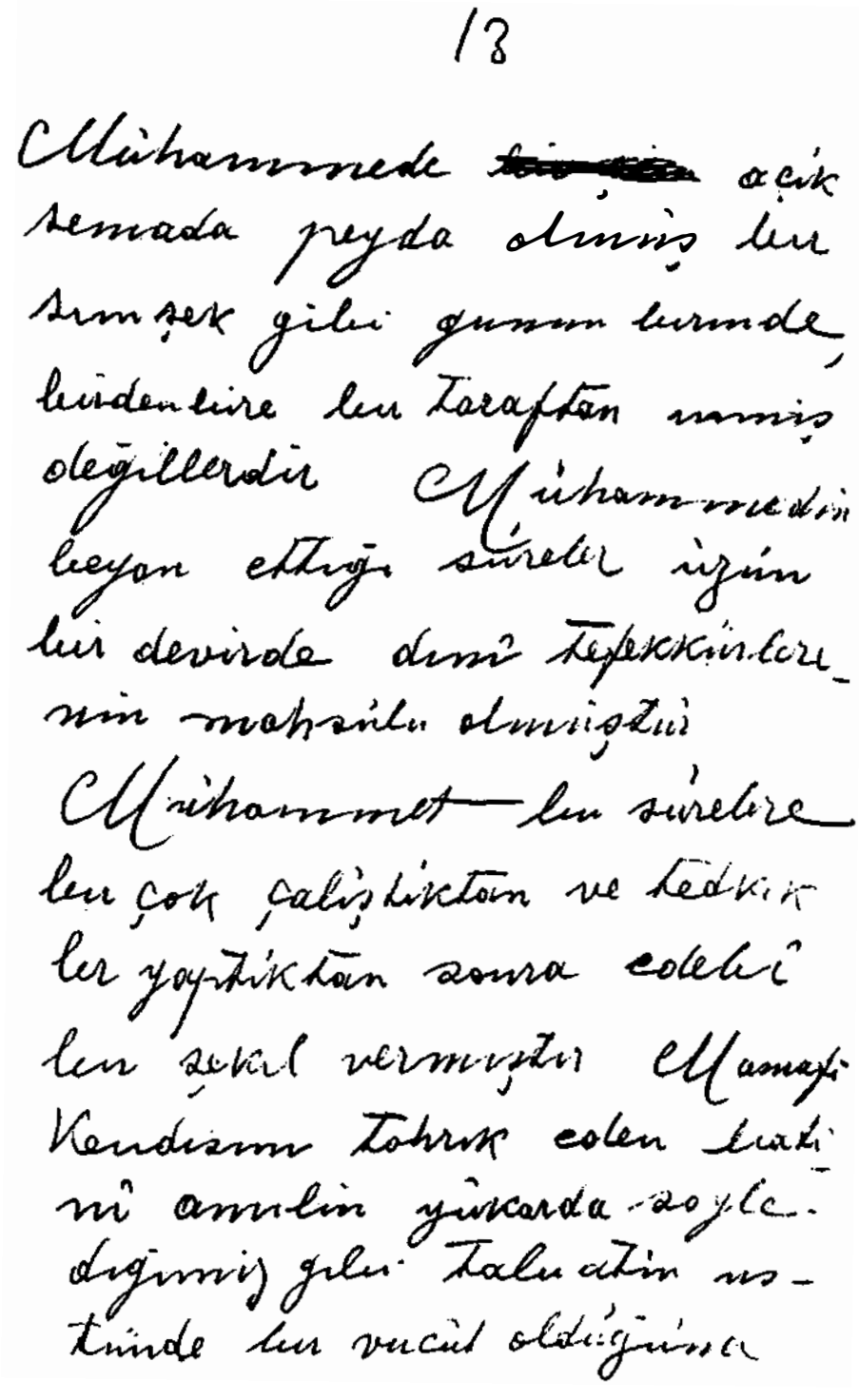

13

Mühammede [redacted] açık
semada peyda olmuş bir
şimşek gibi günün birinde,
birdenbire bir taraftan inmiş
değillerdir Mühammedin
beyan ettiği süreler uzun
bir devirde dinî tefekkürlerinin
mahsulü olmuştur
Mühammet bu sürelere
birçok çalıştıktan ve tedkik-
ler yaptıktan sonra edebî
bir şekil vermiştir Mamafi
Kendisini tahrik eden batı-
nî amilin yukarda söyle-
diğimiz gibi tabiatin üs-
tünde bir vücut olduğuna

(13)

Mûhammede açık semada peyda olmuş bir şimşek gibi günün birinde, birdenbire bir taraftan inmiş değillerdir. Mûhammedin beyan ettiği sûreler uzun bir devirde dinî tefekkürlerinin mahsûlü olmuştur. Mûhammet bu sûrelere birçok çalıştıktan ve tedkikler yaptıktan sonra edebî bir şekil vermiştir. Mamafi kendisini tahrik eden batınî amilin yukarda söylediğimiz gibi tabiatin üstünde bir vücût olduğuna

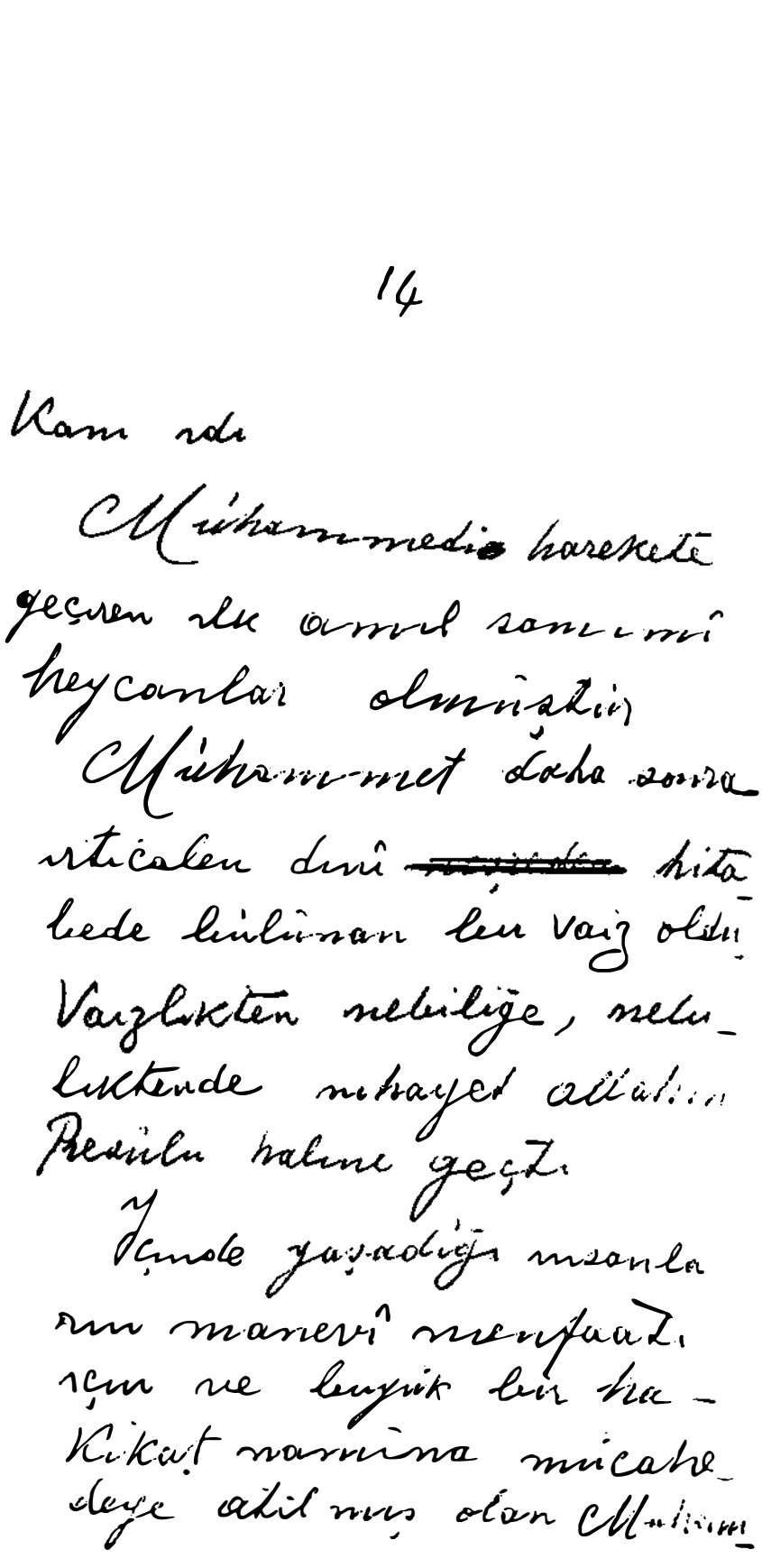

14

Kani idi

Mûhammedi harekete geçiren ilk amil samimî heycanlar olmuştur Mûhammet daha sonra irticalen dinî ~~[illegible]~~ hitabede bulunan bir vaiz oldu. Vaizlikten nebiliğe, nebiliktende nihayet allahın Resûlü haline geçti.

İçinde yaşadığı insanların manevî menfaati için ve büyük bir hakikat namına mücahedeye atılmış olan Mûham-

(14)

kani idi.

Mûhammedi harekete geçiren bir amil samimî heycanlar olmuştur Mûhammet daha sonra irticalen dinî hitabede bulunan bir vaiz oldu. Vaizlikten nebiliğe, nebilikten de nihayet allahın Resûlü haline geçti.

İçinde yaşadığı insanların manevî menfaati için ve büyük bir hakikat namına mücahedeye atılmış olan Mûham-

15

met sonunda dinî bir İmparatorluğun mutlak reisi ve bütün dünyaya hakim olmak iddiasını besliyen muharip bir dinin müessisi sıfatı ile ömrünü bitirdi. Bu iki netice münhasıran Mûhammedin kendi manevî ve fikrî kuvvetinin mahsulü idi.

Mühammedin neşrettiği din, insanların kalplerinde derin bir ihtizaz uyandırdı. O ölüp gittiği halde on üç asır

(15)

met, sonunda dinî bir imparatorluğun mutlak reisi ve bütün dünyaya hakim olmak iddiasını besliyen muharip bir dinin müessisi sıfatı ile ömrünü bitirdi. Bu iki netice münhasıran Mûhammedin kendi manevî ve fikrî kuvvetinin mahsulü idi.

Mühammedin neşrettiği din, insanların kalplerinde derin bir ihtizaz uyandırdı. O ölüp gittiği halde on üç asır

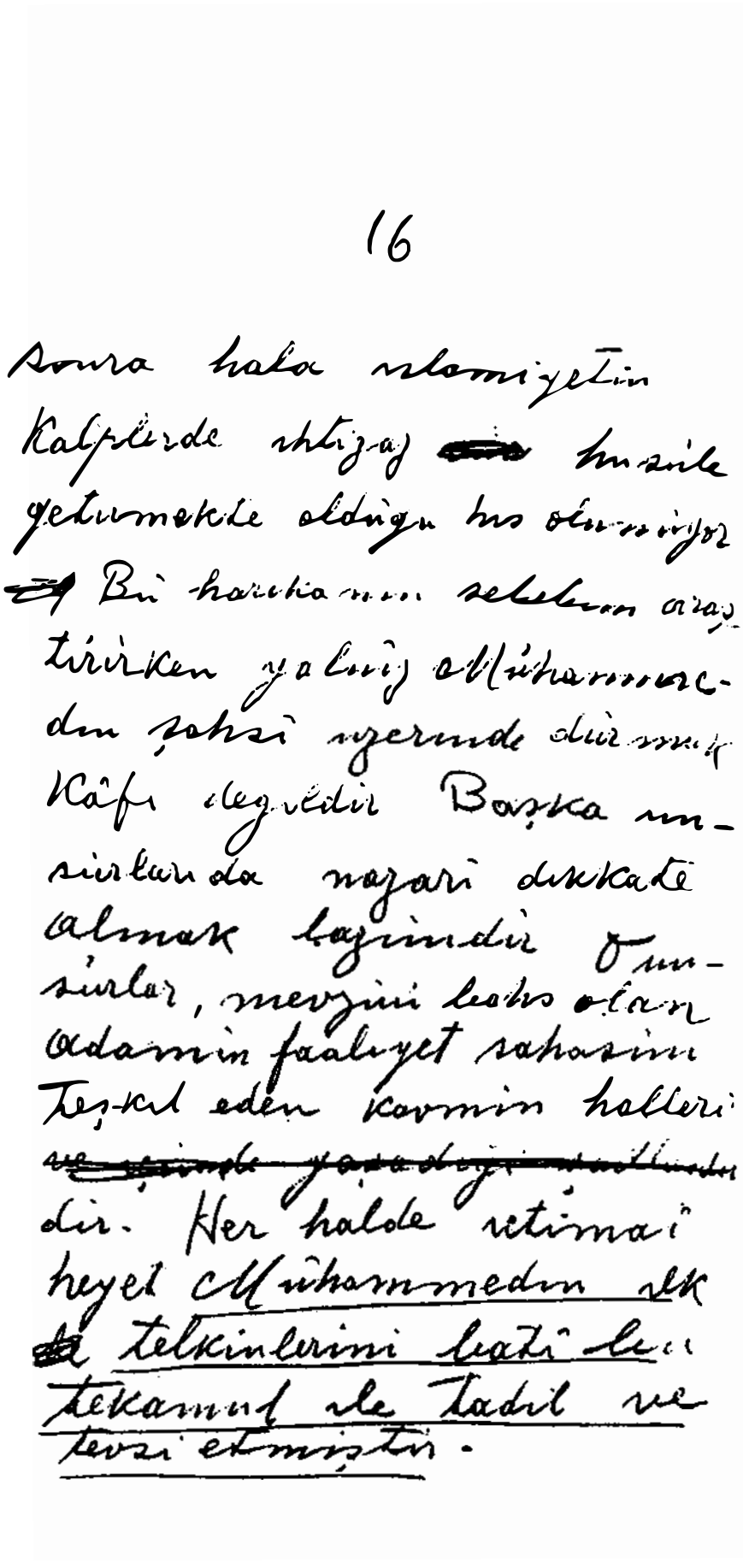

16

Sonra hala islamiyetin
kalplerde ihtizaz hissile
getirmekte olduğu his olunuyor
Bu harikanın sebebini
araştırırken yalnız Mühammedin
şahsı üzerinde durmak
kâfi değildir Başka un-
surlarda nazarı dikkate
almak lazımdır O un-
surlar, mevzuu bahs olan
adamın faaliyet sahasını
teşkil eden kavmin halleri
dir. Her halde ictimaî
heyet Mühammedin ilk
telkinlerini katî bir
tekamül ile tadil ve
tevsi etmiştir.

(16)

sonra hala islamiyetin kalplerde ihtizaz hissile getirmekte olduğu his olunuyor. Bu harikanın sebebini araştırırken yalnız Mûhammedin şahsı üzerinde durmak kâfi değildir. Başka unsurları da nazarı dikkate almak lazımdır. O unsurlar, mevzuu bahs olan adamın faaliyet sahasını teşkil eden kavmin halleridir. Her halde içtimaî heyet Mûhammedin ilk telkinlerini katî bir tekamül ile tadil ve tevsi etmiştir.

Atatürk'ün İsteğiyle Afetinan'ın Leone Caetano'nun «İslam Tarihi»nden Çevirdiği Bölüm (s.1-7)

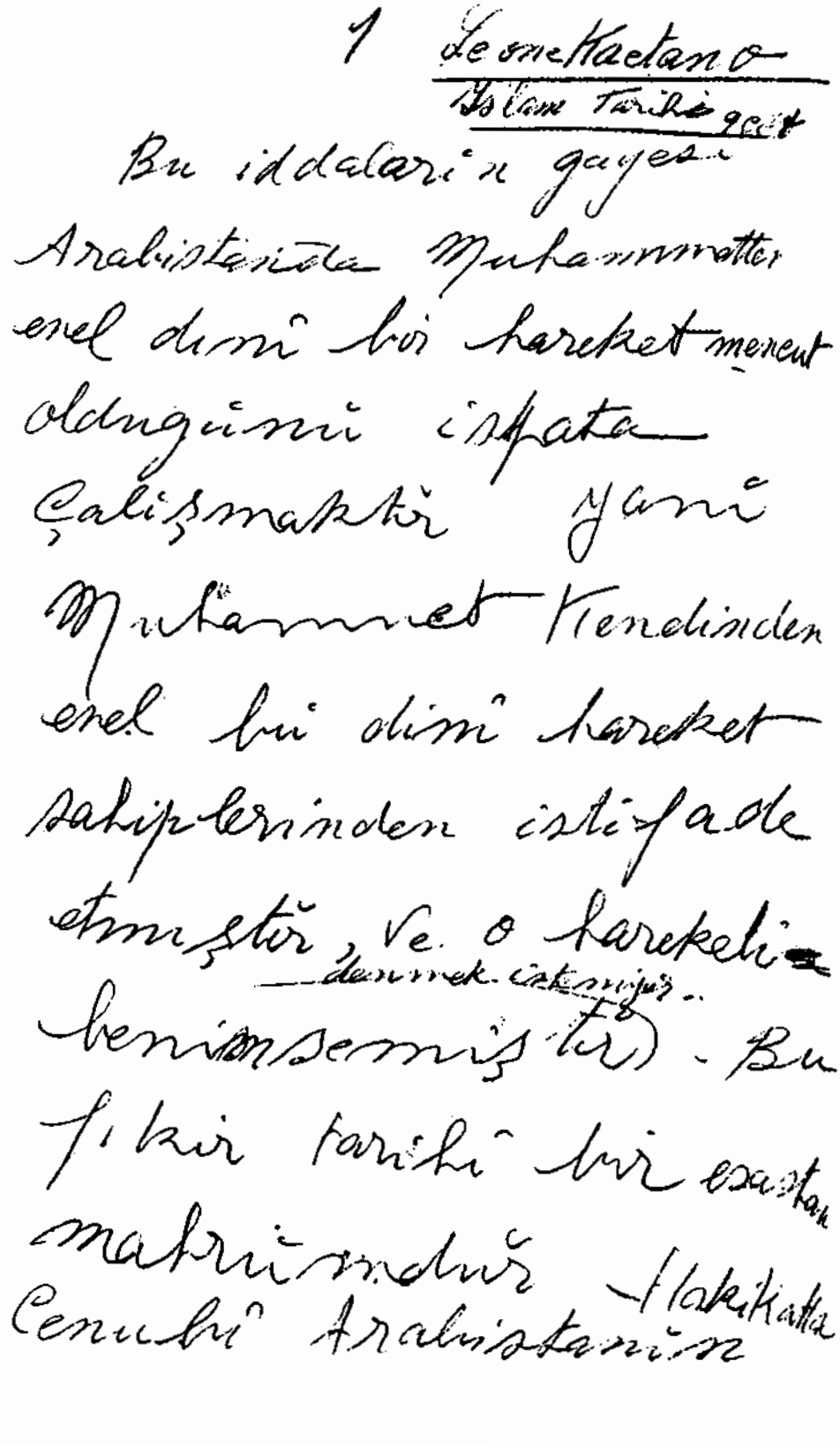

1 Leone Kaetano
İslam Tarihi 9cet

Bu iddaların gayesi
Arabistanda Muhammetten
evel dinî bir hareket mevcut
olduğunu ispata
çalışmaktır yani
Muhammet kendinden
evel bu dinî hareket
sahiplerinden istifade
etmiştir, ve o hareketi
denmek isteniyor
benimsemiştir. Bu
fikir tarihî bir esastan
mahrumdur Hakikatte
Cenubî Arabistanın

(1)

Bu iddiaların gayesi Arabistan'da Muhametten evel dinî bir hareket mevcut olduğunu ispata çalışmaktır. Yani Muhammet kendinden evel bir dinî hareket sahiplerinden istifade etmiştir, ve o hareketi benimsemiştir denmek isteniyor. Bu fikir tarihî bir esastan mahrumdur. Hakikatte cenubî Arabistanın

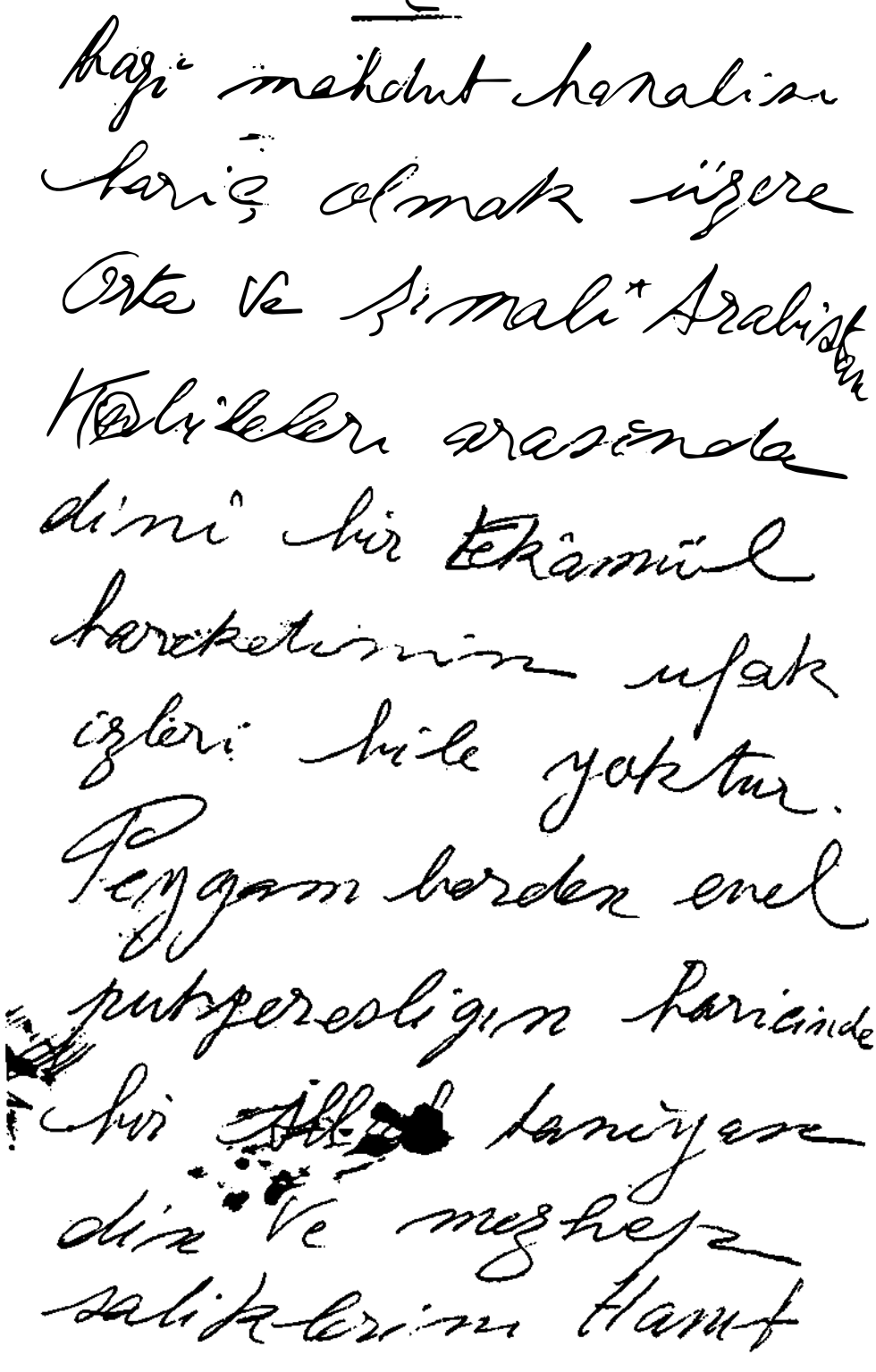

(2)

bazı mahdut havalisi hariç olmak üzere orta ve şimali Arabistan kabileleri arasında dinî bir tekâmül hareketinin ufak izleri bile yoktur. Peygamberden evel putperestliğin haricinde bir Allah tanıyan din ve mezhep saliklerini Hanif

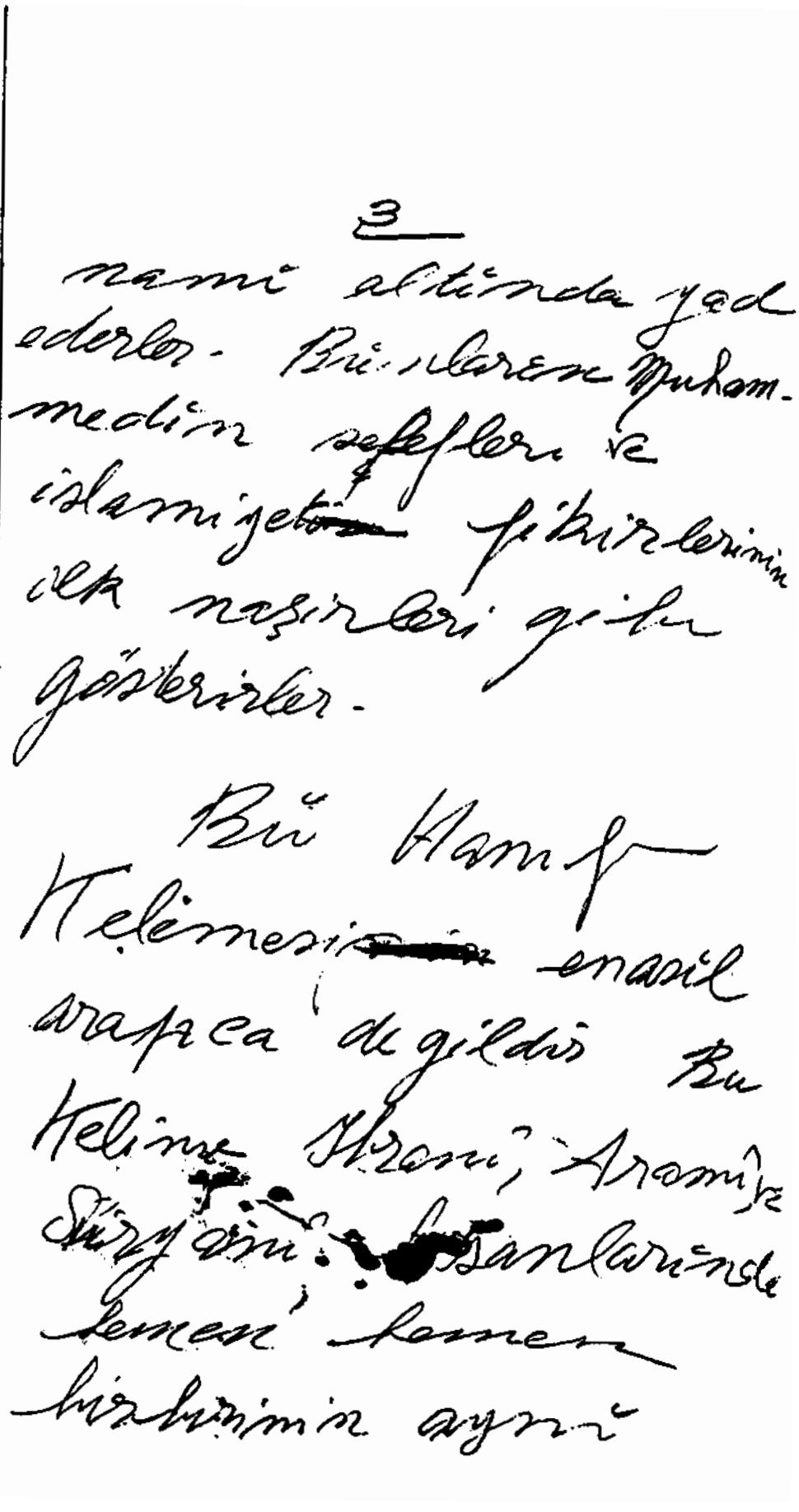

3

nami altında yad
ederler. Bunlarla Muham-
medin selefleri ve
islamiyet fikirlerinin
ilk naşirleri gibi
gösterirler.

Bu Hanif
kelimesi enasıl
arapca değildir Bu
kelime İbrani, Aramî ve
Süryanî lisanlarında
lemen lemen
birbirinin aynı

(3)

namı altında yad ederler Bunları Muhammedin selefleri ve islamiyet fikirlerinin ilk naşirleri gibi gösterirler.

Bu Hanif kelimesi enasıl arapça değildir. Bu kelime İbranî, Aramîve Süryanî lisanlarında hemen hemen birbirinin aynı

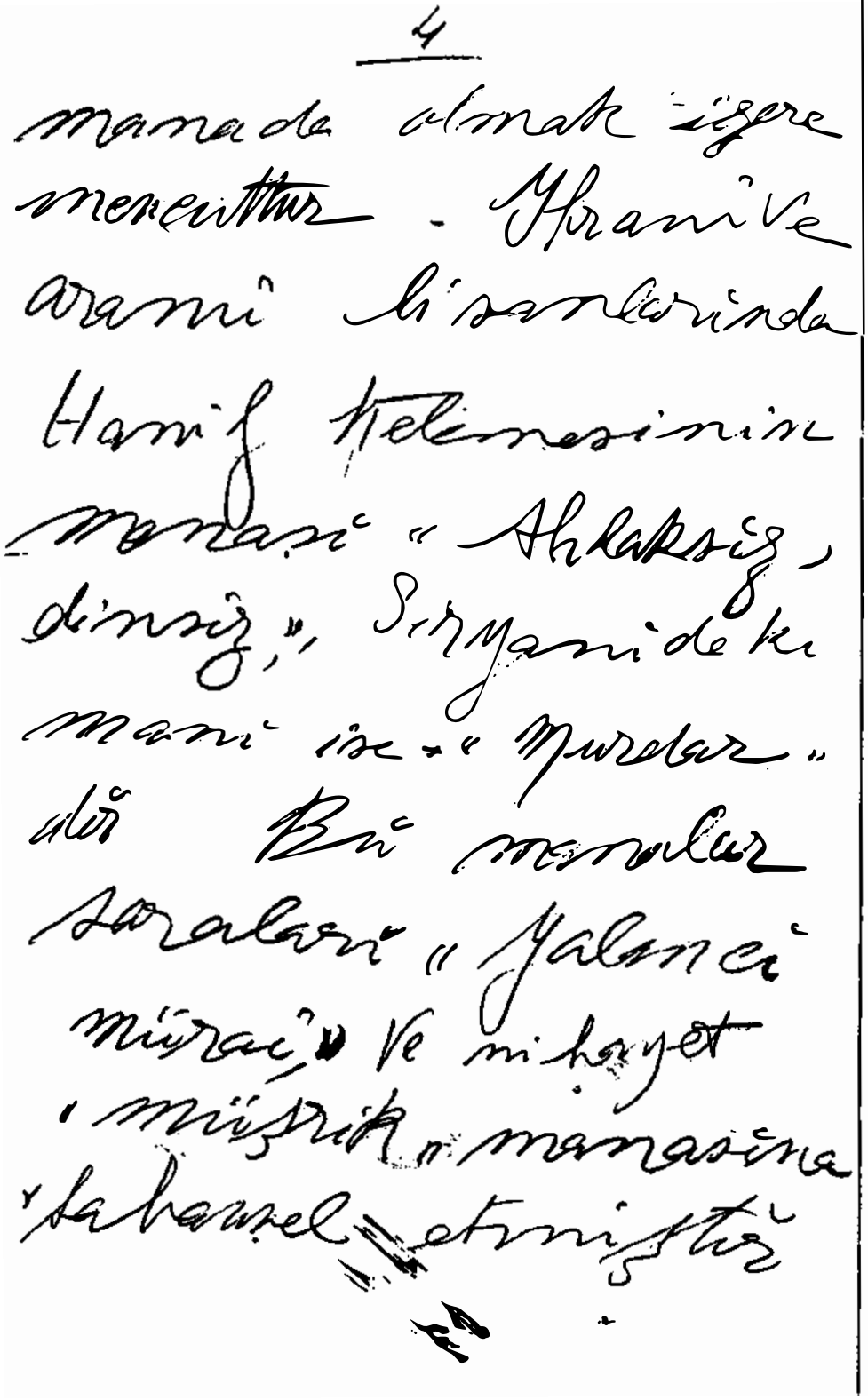

(4)

manda da olmak üzere mevcuttur. İbranî ve aramî lisanlarında Hanif kelimesinin manası «Ahlaksız, dinsiz», Süryani'deki mana ise «Murdar» dır. Bu manalar sonraları «Yalancı, müraî» ve nihayet «müşrik» manasına tahavvül etmiştir.

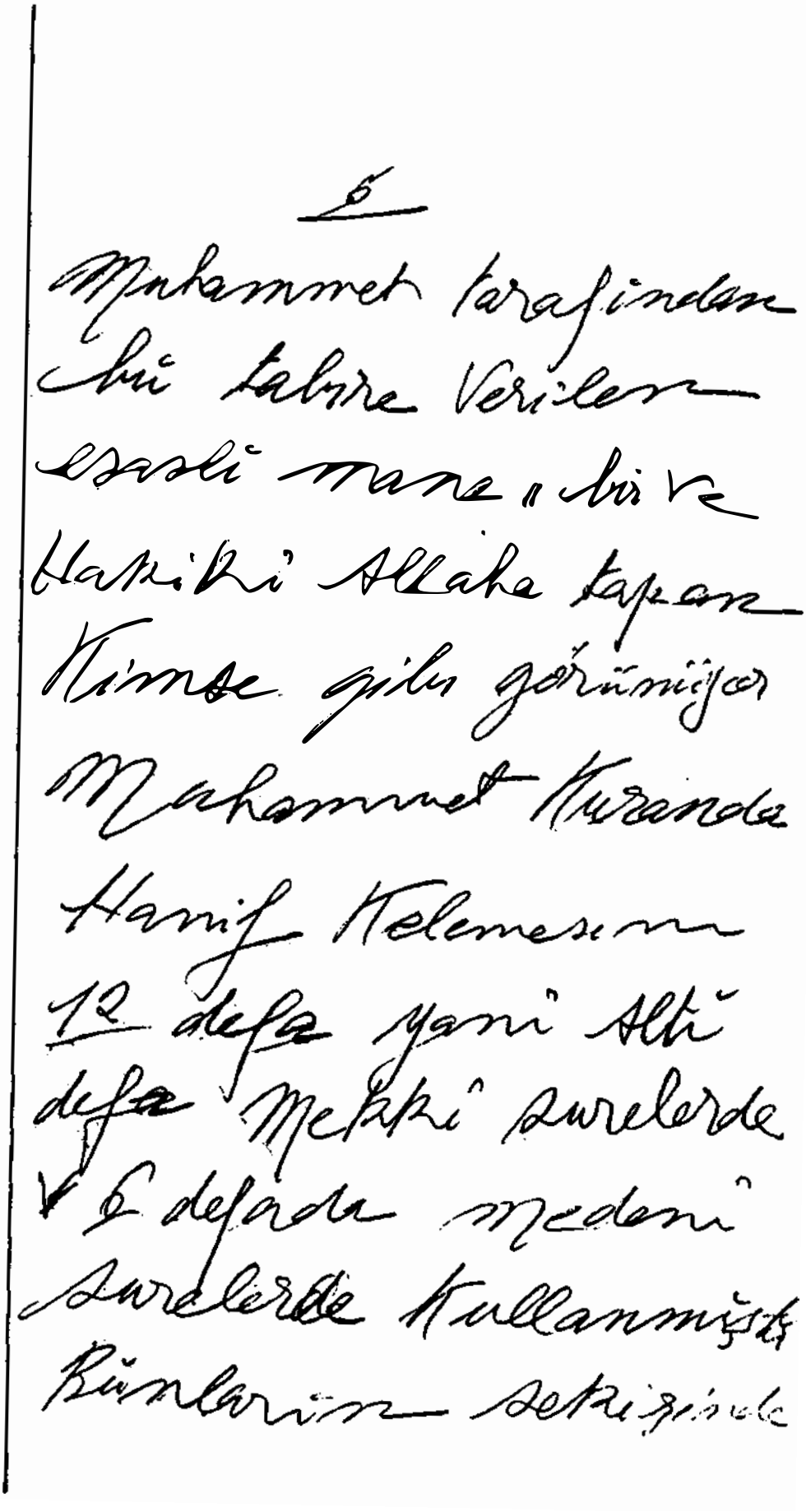

(5)

Muhammet tarafından bu tabire verilen esaslı mana «bir ve hakikî Allaha tapan kimse» gibi görünüyor. Muhammet Kuranda Hanif kelimesini 12 defa yanı altı defa Mekkî surelerde ve 6 defa da Medenî surelerde kullanmıştır. Bunların sekizinde

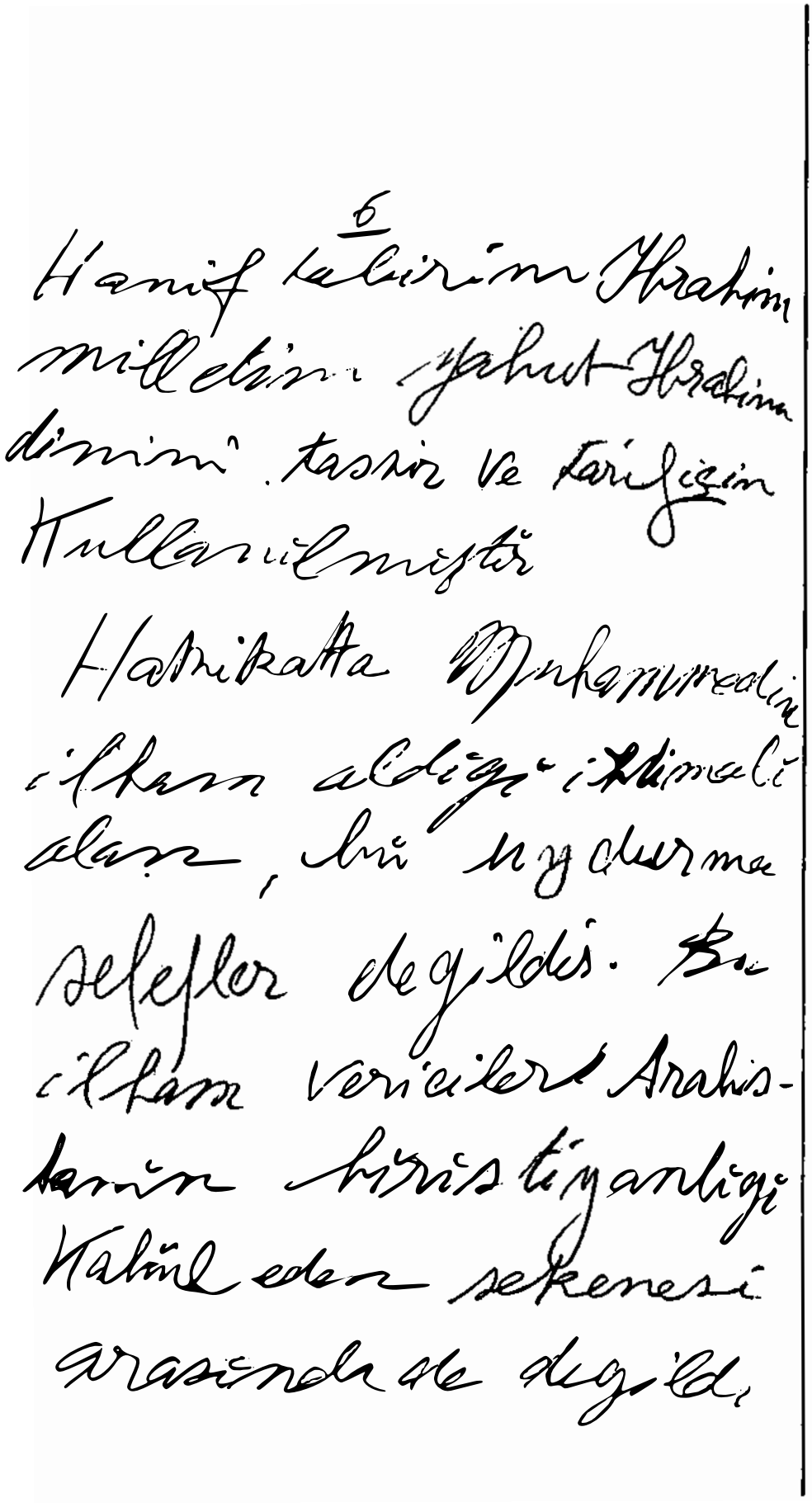
6
Hanif tabirini İbrahim
milletini yahut İbrahim
dinini tasvir ve tarif için
kullanılmıştır
Hakikatte Muhammedin
ilham aldığı ihtimali
olan, bu uydurma
selefler değildi. Bu
ilham vericiler Arabis-
tanın hıristiyanlığı
kabul eden sekenesi
arasında da değildi.

(6)

Hanif tabirini İbrahim milletini yahut İbrahim dinini tasvir ve tarif için kullanılmıştır.

Hakikatte Muhammedin ilham aldığı ihtimali olan, bu uydurma selefler değildir. Bu ilham vericiler Arabistanın hıristiyanlığı kabul eden sekenesi arasında da değildi.

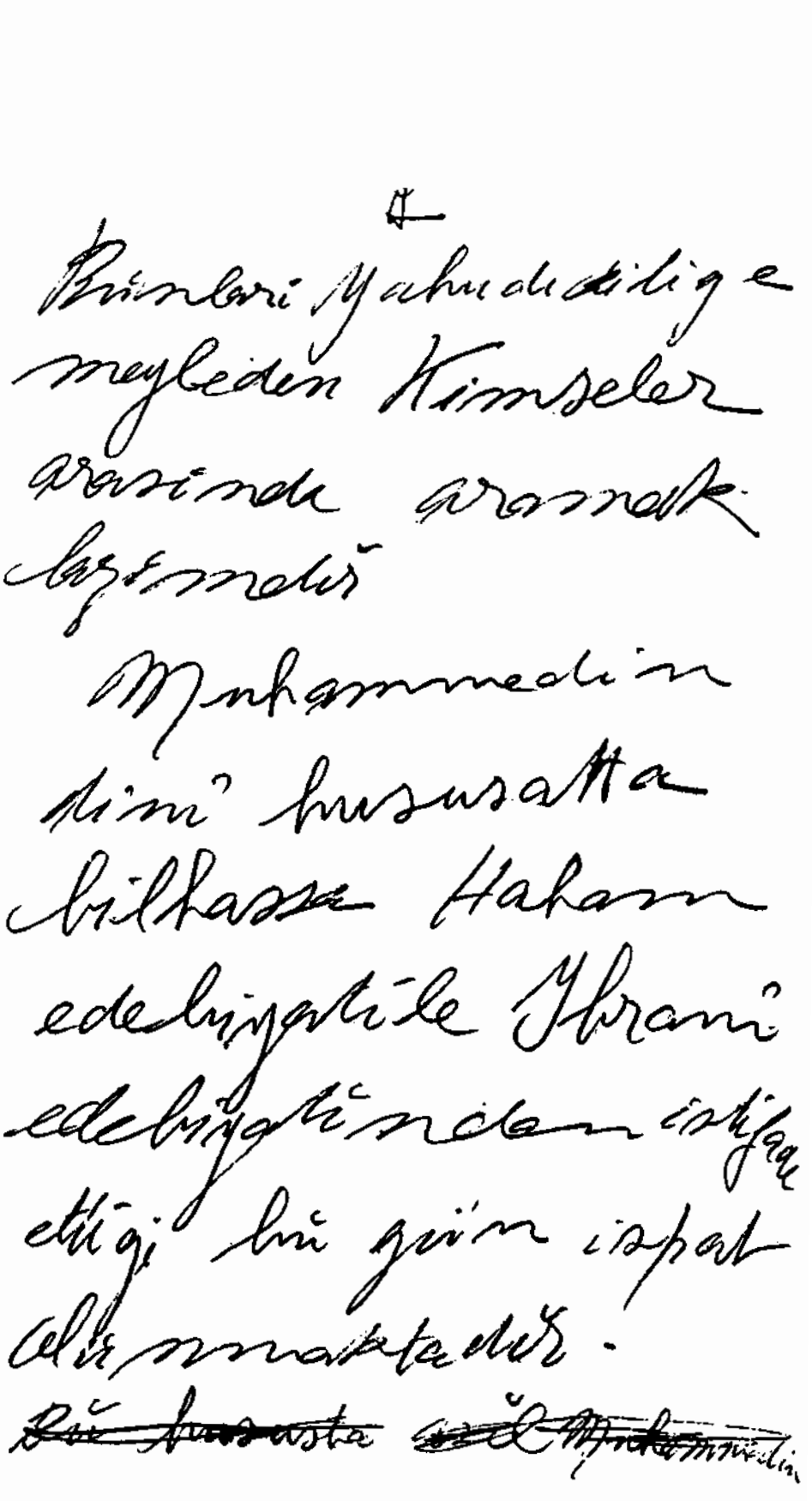

(7)

Bunları yahudiliğe meyleden kımseler arasında aramak lazımdır.

Muhammedin dinî hususatta bilhassa haham edebiyatile İbranî edebiyatından istifade ettiği bu gün ispat olunmaktadır.

"Sosyalistlerin Birliği" Tartışmaları – 3

Arslan Başer Kafaoğlu ile Söyleşi

Ekim 1985 tarihli 21. sayımızın başyazısında ortaya attığımız sosyalistler-arası diyalog çerçevesinde, ilk TİP'in genel yönetim kurulu üyesi, iktisatçı, araştırmacı ve yazar Arslan Başer Kafaoğlu ile, dergimiz adına, arkadaşımız Halil Berktay konuştu. Ara başlıklar, Saçak tarafından konmuştur. Fotoğraflar için, sayın Elif Erim'e teşekkür ederiz.

Azgelişmişliğin Kırılması İçin Demokratik Planlama

Halil Berktay: *Sayın Kafaoğlu; bugün Türkiye'de sosyalist bir partinin kurulabilirliği sorunundan başlayalım. Bundan iki-üç ay önce bu konunun Saçak ve Nokta gibi yayın organlarında ortaya atılmasından bu yana, görüş belirten fikir adamlarımızdan bazıları, bugünkü Anayasa ve mevzuat çerçevesinde sosyalist bir partinin kurulmasının mümkün olmadığını ileri sürdüler. Sizin bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz?*

1982 Anayasası ve sosyalizm

Arslan Başer Kafaoğlu: Ben hukukçu değilim. Fakat konum gereği, kurulu düzenin belgelerini, bu arada Anayasayı iyice inceledim. Ve belki anımsarsınız, 12 Eylül'den önce de, 12 Eylül'den sonra da, anayasa üzerine açık oturumlara katılıp fikrimi söyledim. 1982 Anayasası, hiçbir şekilde sosyalist bir partinin kurulmasına izin veren bir anayasa değildir. Bu, sadece maddelerinden değil; maddeleri ile birlikte gözönünde tutulacağı açıkça belirtilmiş olan Giriş'inden ötürü de böyledir. Giriş metni, sosyalist bir partinin kurulmasını engellemektedir. Bizde, değil 1982 Anayasası; daha demokratik olan 1961 Anayasasıyla kurulmuş partiler bile -bunların içinde TİP, parlamentoya girme başarısı gösterecek kadar bir kamuoyu oluşturmuştu- o Anayasaya ve anayasaya uygunluğu kabul edilmiş yasalara göre yargılandı; en yüksek hukuk mercii olan Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Son yönetim kurulu hakkında davalar açıldı ve bu davalarda arkadaşlarımız maalesef ağır cezalara çarptırıldı. Bu hükümler, Askeri Yargıtay'dan derece derece geçti, onaylandı ve arkadaşlarımız Af Kanununa kadar bir süre hapiste yattılar.

Şunu demek istiyorum; Yasa metinlerini sanığın lehine yorumlamak gerekirken, bizde, siyasal davalarda işin içine sol girince, daima sanığın aleyhinde yorumlanıyor. Bu, eski anayasada da vardı. TİP sol bir parti değildi; aslında TİP, 1961 Anayasa'sının 12 Mart'tan önceki versiyonuna en uygun partiydi. Çünkü, bir çok kez bunu deyimledim, bunu not etmekte yarar var; 1961 Anayasası kurulu düzenin değil, özlenen düzenin anayasasıydı. Yani istenen düzen için bazı esaslar koyuyordu. Bunlar, insanca ücret, insanca yaşama hakkı, toprak reformu, fikir hürriyetini, özgürlüğü kısıtlayan yasaların kaldırılması gibi esaslardı.

TİP'in demokrasi programı

TİP de sadece bunu yapmıştı. Bu partinin radyo konuşmalarında olsun, Meclise girdiğinde yaptığı konuşmalarda olsun, sosyalist özdeki değil, demokratik özdeki reformlar ağır basmıştır. Bağımsız dış politika, demokratik bir istem; toprak reformu, demokratik bir istem; grev hakkının ve benzeri hakların genişletilmesi, demokratik bir istem. Ve TİP o kadar anayasaya uygun bir partiydi ki, bu yargı kararlarıyla bile sabit olmuştu: TİP, anayasaya aykırı yasalar hakkında en çok dava açan partiydi ve bu davaların yüzde 90'ı Anayasa Mahkemesince kabul edildi, o yasalar iptal edildi.

TİP özlenen bir düzen anayasası olan 61 Anaya-

sasını savunan bir parti olmasına karşın -ve bunun yargı kararlarıyla tespit edilmiş olmasına karşınhalk oyuyla Meclise gelmiş, yani demokratik düzenin bütün esaslarını kabullenmiş bir parti olmasına karşın, başına bu şeyler 61 Anayasasında bile geldi. Demek ki 61 Anayasasını, hele 12 Mart versiyonundan önceki, liberal, en demokrat şekliyle bile, böyle yorumlayan bir yargı kamuoyumuz var. Savcılardan, avukatlardan, hakimlerden oluşan bu yargı kamuoyu, 82 Anayasasıyla, herhalde 61 Anayasasından da daha katı, daha dar davranacaktır. Bunu beklemek gerekir.

Halil Berktay: *Efendim, kuşkusuz bugün mevcut otoriter kurumlaşmanın, sizin de dediğiniz gibi, böyle bir kuruluşun önüne çıkardığı engeller var. Fakat acaba demokratik mücadeleyle, kamuoyunun baskısıyla, yasaların yorumlanış tarzının ortaya çıkardığı bu gibi engelleri aşmak mümkün olmaz mı?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Bunları mümkün görmek tabii akla uygun geliyor. Ancak ben şimdiki durumu konuşuyorum. Şimdiki durum nasıl çözülür; Anayasanın bu maddeleri ve Giriş'i nasıl değişir; hattâ değişmese de *de facto*, yani pratik olarak nasıl etkisini yitirir? Bu, ayrı bir sorun. Solcuların, sosyalistlerin bugün yapacakları şey, her araçla bu demokratik çerçeveyi genişletmektir. Bu genişletme için, bu Anayasanın değişmesi de gerekli olmayabilir. Biliyorsunuz, Mussolini'nin yaptığı ceza yasası İtalya'da halen yürürlükte; ama kimse faşizme aykırı düşünceden tutuklanmıyor, yargılanmıyor ve hakkında hüküm verilmiyor. Öyle bir kamuoyu oluşabilir ki, maddeler orada durur, fakat yorumu elverişli olur, bir sosyalist parti kurulur diye. Ama bunu ne zaman elde edebiliriz; bunu bilemem.

«Demokrasiyi genişletmek için, hiçbir çabayı küçük görmemeli»

Başka bir şekilde söyleyeyim, şu anlattığım fikri biraz daha geliştirmek için. Biliyorsunuz laikliğe aykırı eylemleri yasaklayan yasa hükümleri 40 yıldan beri değişmemiştir, en azından 36 yıldan beri değişmemiştir. 1950'de bir DP değiştirdi, hem de şiddetlendirme yönünde. Ama bunun bir 1946'dan önceki uygulaması vardır, bir 50'den sonraki uygulaması vardır, bir 60'tan sonraki uygulaması vardır, bir de bugün ANAP iktidarında uygulaması vardır. Bunlar çok farklı şeyler. Bizim Yargıtayımız, Nurculuğun bile laikliğe aykırı sayılamayacağına karar vermiştir. Oysa 1938'lerde, 40'larda bu düşünülebilir miydi? Demek ki kamuoyu, o zamanki laiklik anlayışına aykırı hareket edenlerin lehine, çok büyük bir mesafe kazanmış. Ben bunun karşısında değilim. Yalnız şunu anlatmak istiyorum: Ceza kanununun maddeleri, anayasa maddeleri, anayasa girişi yerinde kalabilir; ama yasal yorum değişebilir. Bu, demin söylediğimiz kamuoyu oluşturulması meselesine geniş ölçüde bağlıdır. Buna diyeceğim bir şey yok. Ve bunu hattâ daha cesurca yapmakta da ben varım; işbirliğine de varım, her türlü işbirliği içine girerim. Ama yokken var demek, emek ve insan harcamak olur. Örneğin ikinci İşçi partisi, birinci İşçi Partisinden daha elverişsiz hukuk koşullarında kurulmasına karşın -biliyorsunuz, 12 Mart'ta anayasa esaslı bir şekilde sola karşı değiştirilmişti- daha sol bir program ile çıktı. Bu, isabetsizdi. İsabetsizliği de hemen belli oldu. Ne kamuoyunda bir eski TİP gibi eylem yapabildi; ne de adını eski TİP kadar duyurabildi. Bir de, 1982 Anayasasının kabulü sırasında, TİP'in veya eski üyelerinin karşı bir güç olarak hiç bir direnci olamadı. Şunu söylemek istiyorum: Burada birşeyi yokken var gösterirsek, boşuna zaman ve insan harcarız.

Halil Berktay: *Sizin tesbitinize göre, sosyalist bir partinin kurulması açısından elverişsiz olan bugünkü koşulları değiştirmeye yönelik mücadele ve ittifaklar açısından, son zamanlarda ortaya atılan «milli uzlaşma anayasası» formülü hakkındaki düşüncelerinizi, bu bağlamda rica edebilir miyim?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Şimdi, tabii DYP ve onun arkasında bulunan lider, bu fikirlerinde ne kadar içten; onu bilemem. Ancak Anayasanın koyduğu sınırları olsun, eskiden anayasaya aykırılığını ilân ettiğimiz ceza yasalarının sınırlarını olsun, genişleten her çabaya kişi olarak «evet» der, onunla işbirliği yaparım. Tabii ne kadar ağırlığım olursa.

Şu var yalnız: Bu çerçeveyi illâ anayasa değişikliğiyle elde etmek zorunluluğu da yoktur. Örneğin, demin anlattığım gibi, yasaların daha liberal, daha demokratça yorumlanmasını sağlayacak bir havanın elde edilmesi için çalışmak da bir çabadır ve bu çabalarda hiçbir şeyi çok küçük görmemek gerekir. Ben DSP kadar SHP'nin de bir demokrasinin kurulmasında içten olduğunu kabul ediyorum; hattâ daha etkili olabileceğini de kabul ediyorum. Bu partinin içinde bulunan bir çok kişiye güveniyorum, başta sayın İnönü olmak üzere -gerçekten düşünce hayatında, üniversitelerdeki yönetim görevlerinde oldukça demokrat davrandığını biliyoruz. Fikirlerinde de yakından gördüğümüz, diğer partilerin kadrolarında bulunanlara göre daha demokratik özlemler içinde olduğudur. Orada başka bir çok kişinin de o fikirlerde olduğunu biliyorum. Bundan yararlanmak gerekir; basından yararlanmak gerekir.

Sosyalistler olarak birleşmede, sosyalistliğin tanımından dolayı anlaşamazsak; «demokrat aydınlar» olarak diyelim, «hür fikirli aydınlar» olarak el-

birliği yapmalıyız. Örneğin yeni kurulan Ekin girişimi: Bunu da ben destekledim ve desteklerim. Bu konuda çalışan, sizin derginiz gibi başka dergilere yardım ederim. Ama bunda da ne kadar ileri gidilir, buna da düzen ne kadar izin verir; bunları da gerçekçi gözle değerlendirelim. Yani korkmayalım ama, karşı tarafa da disiplinsizlikten gelen ajitasyon fırsatları vermeyelim.

Azgelişmiş «ilk birikim» yağması, demokrasi, sosyalizm

Halil Berktay: *Peki sayın Kafaoğlu; Türkiye'nin, sosyalist bir partinin kurulmasının önüne, deyim yerindeyse mayınlar ve dikenli teller döşeyen* ***durumu*** *ile, Türkiye'nin* ***ihtiyaçları*** *arasında bir çelişme yok mu? Yani aslında Türkiye'nin bugün demokrasi yolunda ilerleyebilmesi için de, sosyalistlere ve sosyalist bir partiye ihtiyacı yok mu?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Çok doğru söylediniz. Hattâ benim bir kitabımda da var, birçok yorumlarımda da ifade etmişimdir: Türkiye, tarihinin öyle bir döneminde ki, ancak sosyalizmle demokrasi olur. Türkiye sosyalist olmadan demokrat olamaz. Benim kişisel kanım bu. Ancak sosyalizm demokrasiyi getirir; çünkü Türkiye, kim ne derse desin, kapitalist üretim biçimleri ve tüketim alışkanlıkları nereye varırsa varsın, hâlâ kör kör parmağım gözüne, bir *ilk birikim* dönemindedir. Sermaye birikimi, büyük ölçüde devlet gücüne dayanılarak, veya devletin kurduğu veya izin verdiği yabancı güçlere dayanılarak gerçekleştirilmektedir. Bunu son çıkacak üç kitabımda anlatacağım. Son on yılın en büyük üç soygunundan birincisi DÇM'ler; ikincisi ikili finansman; üçüncüsü hayali ihracattır. Türkiye'de çok kaba bir sömürü var, çok kaba; meselâ DÇM'lerde bu apaçık ve devlet eliyle oluyor.

Demokrasinin istediği aleniyet, açıklık olsa, bu sömürme olmaz; sosyal adalet de olur, kalkınma da olur. Normal olarak sömürme, hızlı bir kalkınmayı da getirir; oysa bizde bunu da getirmiyor. Bugün, şöyle söyleyeyim, harcanan her üç liradan biri-ikisi âtıl kalmaktadır. Bu, hesapsızlıktan geliyor; hesapsızlık, demokrasinin istediği açıklığın olmayışından geliyor; demokrasinin istediği açıklığın olmaması, Türkiye'ye çok zaman israfı, insan israfı yüklüyor. Hem sosyal adalet, hem demokrasi, hem hızlı kalkınma, bugün birbirini önleyen, köstekleyen şeyler değil; tersine, biri olmazsa öbürü olmayacak şeylerdir. Türkiye gelir dağılımındaki bozukluktan dolayı demokrasiden uzaklaşmaktadır. Türkiye, gelir dağılımının bozukluğundan dolayı ekonomik politikada yanlış yollara sapmaktadır; Türkiye, gelir dağılımının bozukluğundan dolayı hızlı kalkınamamaktadır. Bunların hepsi aynı şeydir ve bunu çözecek düzen sosyalist düzendir. Son derece demokratik hazırlanan fakat disiplinli bir şekilde uygulanan demokratik bir planlamayla, Türkiye kalkınabilir ve demokrasisini kurabilir.

Oysa şimdi gelişmeler tam tersi oluyor. Demokrasinin en dar düşünülen tarzında, örneğin 1946'dan önceki düzenimizde bile, harcanan her para ve toplanan her para, Meclisin denetimi içindeydi. 1982'den önce başlayan, ama 1982'den sonra hızlanan bir gidişle, bugün Meclis vatandaştan ne kadar vergi toplandığını ve nereye harcandığını bilemiyor. Bunu iktidar bütçe dışına çıkarmıştır ve dünyada herhalde bunun başka hiçbir uygulaması yoktur. Görevine bu kadar sahip çıkmayan bir Meclis varken, nasıl demokrasi kurulur? Bu demokrasiyle halkımız, yurttaşlarımız nasıl çıkar yola girebilir? Cidden büyük endişeler içindeyim ben. Harcanan her üç liradan biri, Meclis denetimi dışındadır. Böyle demokrasi, ben anlayamıyorum, nasıl demokrasi olarak kabul olunur? Bunun üzerinde pek az duruluyor.

«Kapitalsiz kapitalizm»de demokrasinin çıkmazı

Oysa parlamentolar, çok iyi bildiğiniz gibi, yurttaşa temsil esasına göre vergi ödetmek ve ödenen vergilerin yurttaşın temsilcileri tarafından denetlenmesini sağlamak esasına dayanır. 1776 Amerikan bağımsızlığı, 1789 Büyük Fransız Devrimi, hep bu ilkelerden hareket ederek oluşmuştur. Türkiye bu zamanların bile gerisine götürülmek isteniyor; gidiyor da. Şimdiki durum bu. Bunun üzerinde çok durulmuyor; bu, sanki demokrasinin çok büyük eksiği değilmiş gibi görülüyor. Halbuki bana göre çok büyük eksik.

Halil Berktay: *Kendi payıma, Türkiye'de bir sosyalist partinin varlığının ve düzene getireceği eleştirilerin, demokrasinin bizatihî genişlemesi ve olgunlaşması için hayati olduğunu düşünüyorum. Hattâ Türkiye'nin azgelişmişliği, dünya emperyalist sisteminin «çevre»sinde yer alması koşullarında, sosyalist bir iktidar olmaksızın demokrasi sorununun çözülemeyeceği de, hakikaten üzerinde çok düşünülmesi gereken bir konudur. Ancak, acaba bütün ekonomik uygulamaları ile birlikte sosyalizm olmadan demokrasi olamaz demek, yanlış olmaz mı?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Demokrasi olamaz demeyelim de; kalıcı olamaz o demokrasi. O demokrasi bazı güçler tarafından torpillenir. Başka ülkelerde, Brezilya'da, Şili'de olduğu gibi. Bazı ekonomik güçler, belki kendi dayandıkları dış güçlerin de yardımıyla, bu demokrasiyi yaşatmazlar. Bu,

azgelişmiş ülkelerin dramı. O kadar dram ki, Yunanistan bile, ancak 12 yıldır, genel seçime dayalı, parlamentosu bulunan bir düzene girebilmiş şimdiye kadar.

Bu, sosyalizme karşı engellemelerin bir sonucu bence. Azgelişmiş ülkeler böylece «kapitalsiz kapitalizm» yaptırılarak kargaşaya itiliyorlar ve bu kargaşalardan da daima bir otoriter düzen çıkıyor; eğer gelecekte hayatiyet gösterebilecek bazı demokratik ve sosyalist başlangıçlar varsa, onları da şöyle kökünden kazıyıp, tekrar genel oya dayalı bir parlamentoyu getiriyor. Dünyada azgelişmiş ülkelerde oynanan dram bu; sadece Türkiye'nin dramı değil. Birey başına geliri bizim üç-dört katımıza yaklaşmış Yunanistan da, zaman zaman bunu yaşamış. Filipinleri hep biliyoruz; Orta Amerika ülkelerini, Güney Amerika ülkelerini hep biliyoruz.

Bu şunu gösteriyor: Bizim tezimiz -sizin söylediğiniz ve benim de söylediğim tez- tarihsel olarak onaylanmış, mizanı (saglaması) yapılmış bir tez; ama tabii bu doğruluk, her zaman, kısa vadede kesinlikle galip gelir varsayımını getirmiyor. Bunu John Stuart Mill bir yerde söylemiş: Doğru olan, aydınlık olan nasıl olsa gelir kısa zamanda diye bir şey yoktur; gelmeyebilir de, diyor. Bir Hıristiyanlığın karanlık dönemi ne kadar sürdü? Dinde bir reformcular nasıl yakıldı, kesildi? Osmanlı İmparatorluğunda, bir Celalî meselesinden, halka ne kadar zulüm yapıldı, halk haklı olduğu halde; onu da biliyoruz. Bugün sosyalizmin ne kadar haklı olduğunu azgelişmiş ülkelerde, çok iyi biliyoruz; ama bu güç dengesinde, bir türlü bu doğru yerine oturtulamıyor.

«İkinci TİP»in isabetsizliği ne anlamda?

Halil Berktay: *Şimdiye kadar söylediklerinizden, iki ayrı tür önerme çıkarmanın mümkün olduğunu sanıyorum. Bir yandan, bir sosyalist partinin programına uzun vadeli perspektif, hedef ve nihaî yönelim olarak, mutlaka sosyalist bir ekonominin kökleşmesini koyması gerekli. Esasen demokrasinin bile olgunlaşması buna bağlı. Öte yandan, 1970'lerin Türkiye İşçi Partisinden, «ikinci TİP»ten söz ederken dediniz ki, o günkü koşullarda bu «ikinci TİP»in daha sol, daha sosyalist bir programla ortaya çıkması isabetsiz olmuştur. Bundan şöyle bir sonuç çıkarmak mümkün: Türkiye'nin içinde bulunduğu bütünsel koşullar, sosyalist partilerin kısa vadeli, deyim yerindeyse âcil, programlarında, sosyalist taleplerden çok, sosyalizme açılabilecek demokratik taleplere yer vermelerini gerektiriyor. Acaba doğru mu yorumladım? İkincisi; kısa, orta, uzun vadeli hedefler, programatik bir bütünlük içinde nasıl birleştirilebilir o zaman?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Şimdi çok önemli bir soru sordunuz. İsabetsizlik şu anlamda: Bu arkadaşları ben takdir ediyorum. Kendilerini bir dava uğruna açıkça meydana koydular, şövalyece bu yolu açmaya uğraştılar. Benim söylemek istediğim şu: Bir partinin programı kadar, tüzüğü de önemli. Programa uzak hedefler konulabilir ve bunun sakınca getireceğini sanmıyorum. Tüzüklerde daha katı davranılması, daha disipliner davranılması, 1920'lerin, 30'ların örgüt şemalarına uygun hareket edilmesi yanlış olur diyorum. TİP'in bir hatası bu olmuştur. Birincisi TİP'de de kısmen bu hatalar vardı; yani birinci TİP'in de programıyla tüzüğü birbiriyle çelişkiliydi aslında. Bunu ben çok belirttim, hattâ bu yüzden partiden dışarıya da çıkarıldım.

Yalnız bu demek değil ki sosyalist partiler uzun evreli programlarını açıklayamayacaklar. Bunu güzel anlatmanın yolları var. Örneğin mülkiyet sorunu. Mülkiyet sorununu, kamuoyu; işçi partilerinin, sosyalist partilerin tabanını oluşturacak emekçi halk, yanlış anlıyor. Elindeki ev alınacak falan gibi. Bu, üretim araçlarının mülkiyetidir dendiği zaman; üretim araçlarının mülkiyetinin de çeşitli şekillerde, kilit sektörlerle başlayarak düzenleneceği bildirildiği zaman, kolay anlatılır. Planlamanın önemi kolay anlatılır. Örneğin en usta, en deneyimli özel sektör firmalarının kurduğu bir TÜPKO'nun başına gelenlerin plansızlıktan olduğunun; oraya giden paraların aslında mevduat, vergi, vergi muafiyetleri yoluyla toplanan vatandaşın parası olduğunun; planlı bir ekonomide bunların israf edilmeyeceğinin yurttaşa anlatılmasının, ben zor olacağını sanmıyorum. Yalnız kalıplardan uzaklaşmak; Türkiye nerede, dünya nerede, bunları iyi bilmek gerekir.

Şimdi bu benim kitabım *İşte Alternatif.* Burada uzak hedefleri ben anlattım. Hiçbir sıkıntıya da uğramadım. Şu *İşte Alternatif,* Türkiye'nin sosyal demokrat bir partisinin de, sosyalist bir partinin de programı olabilir ekonomik açıdan. Söylemesini, anlatmasını iyi bildiğimiz zaman, uzak hedefler de anlatılır.

Çünkü biz demokratik bir planlama istiyoruz. Planlama demokrasinin engeli değil, Türkiye gibi azgelişmiş bir ülkede. Kapitalist ülkelerin ekonomileri, sömürü sayesinde kendi işçisine de bir refah sağladığı için, onların ulusal çıkarlarına da uygun kapitalist ekonomi. Oysa tam sosyalist ekonomi dışarıyı sömürmeyeceği için, böyle bir şey sözkonusu değil. Yalnız halka güvenilecek, halktan güç alınacaktır.

Demokrasi sosyalizmden yanadır ama ekono-

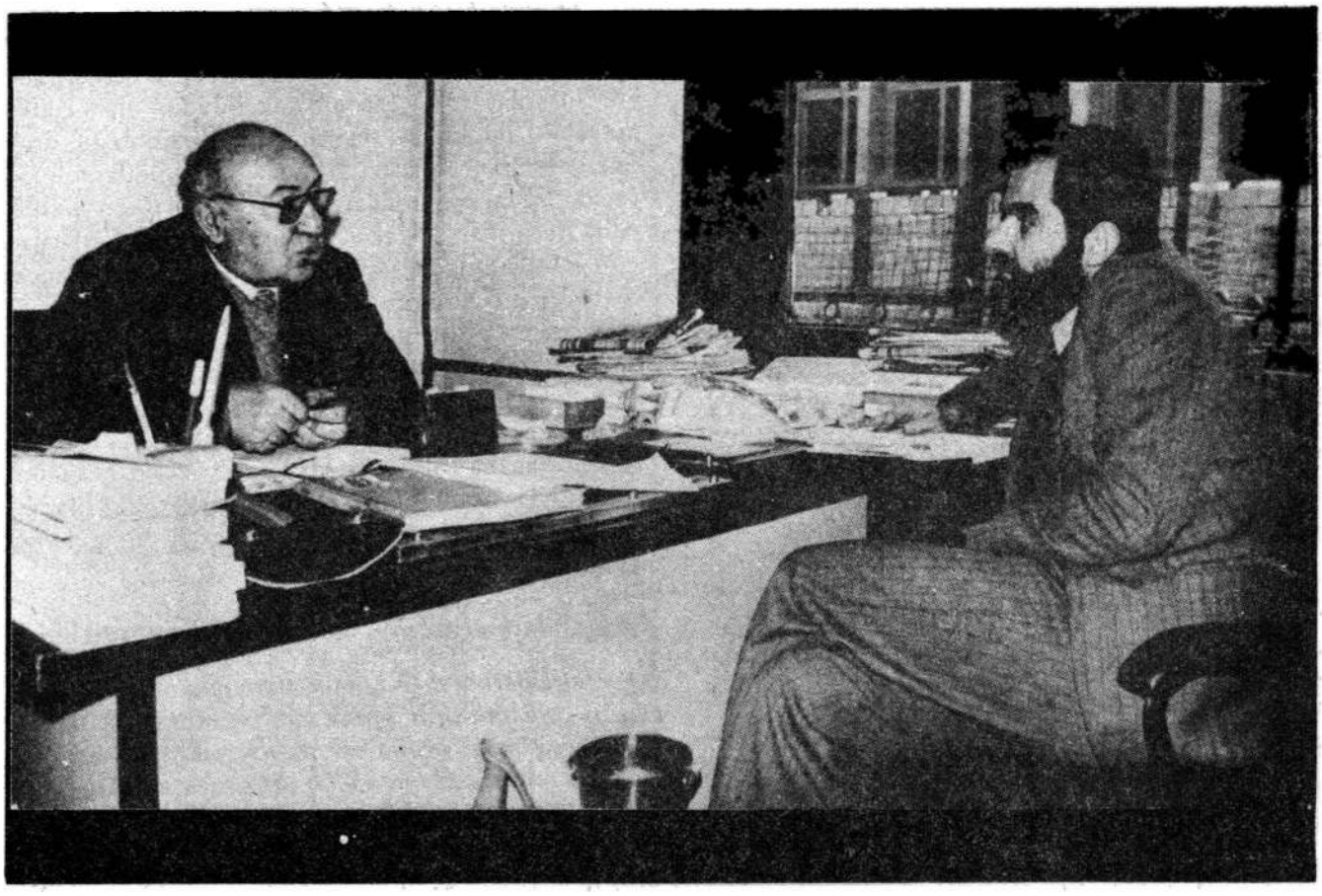

miyi iyi bilmek gerek. Şimdi solda bir hastalık, «ekonomizm» karşıtlığı. Sosyalizm ekonomi mi? Sosyalizm kuşkusuz bir yaşam biçimi, sadece ekonomi değil; fakat ekonominin de çok önemli olduğu kesin. Bu düşünceleri bilimsel olarak ortaya atanlar, altyapıdan, üretim güçlerinden, üretim biçiminden, yani ekonomiyle ilgili şeyden hareket ettiler. O zamandan beri kapitalist ekonomi, emperyalizm yoluyla çeşitli değişiklikler geçirdi. Şimdi bu değişiklikler çok daha büyük. Örneğin Lenin'in *Emperyalizm*'i yazdığı 1914'te dünyanın bütün ticaret hacmi 400 milyon dolar; şimdi iki trilyon dolar. Sömürme de o çapta büyüyor. Ona göre de, kendi içinde tutarlı, demokrasiye, halkın gücüne dayalı bir düzenin savunması yapılır ve bu, çok puan toplar.

Demokratik planlama, tedrici geçiş, devletleştirmeleri sınırlı tutmak

Halil Berktay: *Efendim, ben daha çok hukuki zorunlulukları değil de, bugün Türkiye'de sosyalist bir partinin, programının niteliği itibariyle, geniş kitlelerle birleşmesinde ortaya çıkabilecek sorunları kastetmiştim. Örneğin biliyorsunuz Türkiye bir çokküçük üretim ve küçük mülkiyet denizi. Siz de, üretim araçlarının mülkiyeti biçimindeki köklü değişikliklerde, bazı kilit sektörlerden başlanması gerektiğinden söz ettiniz. Bu bakımdan, sosyalist bir partinin programına derhal ve dolaysızca sosyalist hedefler değil de, sizin dediğiniz gibi, demokratik bir planlama çerçevesinde bir karma ekonomi ve bu temelde demokrasinin inşaası hedeflerini koyması daha doğru olmaz mı?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Tabii.

Halil Berktay: *Bu noktayı genişletir misiniz? Böyle bir asgari programla ortaya çıkacak bir sosyalist parti açısından da hukuki engellerin varolduğunu düşünüyor musunuz?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Sosyalizmde bana göre şimdiki zaman için, yani 1980'li yıllar için önemli olan, mülkiyet değil planlamadır, azgelişmiş ülkelerde. Yani ulusal güçlerin, emek güçlerinin, sermaye birikiminin israf edilmemesidir. Mülkiyet sorununu da plan açısından ele alacağız. Plana uymayanı devletleştireceğiz,ilk adımda. Çünkü, *İşte Alternatif* kitabımızda anlattığımız gibi, planı çok geniş bir danışma, tartışma havası içinde kabul edeceğiz. Yani sayın Sabancı'nın, sayın Koç'un da neler yapacağının çerçevesi, bunun içinde çizilecek. Onlar da «bunu yaparız, daha fazlasını yaparız, azını yaparız, daha çok vergi ödemek istemeyiz, daha çok vergi muafiyeti isteriz» falan diyecekler. Onun

karşısında sendikalar da «canım biz bu kadar ödüyoruz» diyecek. Maliyet teşkilatı gelecek, Hesap Uzmanları Kurulu veya serbest hesap uzmanları gelecek; «zaten hiç ödemiyorlar ki» falan diyecek. Bir çekişme, bir tartışma havası içinde, oluşumu son derece demokratik bir plan olacak.

Böyle bir plana uymayanı devletleştirmek: Kriter bu. Kardeşim sen o zaman söyleseydin sana düşen hedefin gerçekleştirilemeyeceğini; söylemedin. Demek ki bir engel yok... Veyahut: Söyledin; bu genel tartışma havası içinde geçerliliği olmadığı görüldü... Yani bir devletleştirmenin de sadece mülkiyet ve sömürme açısından değil, plan açısından analizi yapılacak; devletleştirmeler, plan amaçlarına uymayan özel kuruluşlara uygulanacak, kilit sektörler ölçütüyle birlikte. Hattâ kilit sektörleri bile belki çok dar tutabiliriz. Çünkü plana uyduktan sonra çok önemi yok.

Bir kişinin büyük kapitalist işletmelerde mülkiyetten elde ettiği gelir ile kişisel tüketimi arasında çok büyük fark vardır. Yani, rahat yaşayayım diye fabrika kurulmaz; prestijim artsın diye, devlet yönetiminde daha fazla etkili olayım diye, veya kârımı daha fazla arttırıp daha çok büyüyeyim diye, kendi işletmelerimi daha çok güvene alayım diye kurulur. Demokratik planlama altında, büyük sermayenin kurmak istediği yeni fabrikaya, fonlar elverişliyse, gene plan içinde ikna yoluyla izin verilir ve bir plan hedefi gösterilir. Bu plan hedefine uymuyorsa, hattâ onlardan da kabul gören bir şekilde, onun devletleştirilmesine gidilir.

Küçük işletmeleri birleşmeye sevketmek lazı Bir kooperatif çerçevesi içine alınarak; bir ana şirketler statüsü içinde, devletin de teknik yardım, yönetim yardımı yapacağı bir düzen içinde, bunları da gözetmek ve onlara plan hedefleri vermek lazım. Bunların hepsi, plan değerlerinin demokratik olarak saptanması içinde var. Küçük mülkiyet de kendi kişisel tüketiminin üstünde, birikime varacak tarzda birleşime ve çalışmaya sokulabilir.

Planın bir faydası da bu olacaktır: Kolay kolay değiştirilemeyecek; çok konuşulacak, tartışılacak, fakat kolay kolay değiştirilmeyecek. Yani, ancak 1974 veya 1979'daki petrol bunalımları gibi şeyler olursa, gene demokratik yollardan; demokratik yol sadece parlamento değil, çok geniş bir katılım ve tartışma havası içinde; bu değiştirilecek. Şu yararı olacak siyasetçiye de: Tarımda, bankacılıkta, inşaatta, arsa mülkiyeti politikasında ne olduğunu bilecek, ne olacağını bilecek gelecekte.

Şimdi öyle mi? Birçok israflar da bu belirsizlikten ileri geliyor. Yani, ben burada küçük üreticilerin bir direncine rastlanacağını da tahmin etmiyorum. Tabii, bir tahmin bu. Şu tekelci kapitalizmin Türkiye'ye düşen gölgesi içinde, bu küçük kuruluşlar zaten sıkıntı da. Bu sıkıntıları aslında biz gideririz; onları birleştiririz; ustabaşı yaparız bir kısmını, maaşa bağlarız, bir plan çerçevesinde.

Yalnız bu, sosyalizm her derde deva demek değil. Şu anlatılmalı: Baştan çok büyük refah getirmeyebilir bu, çünkü dağıtım sosyalizmi değil, üretim sosyalizmi olacak. Fakat adaletsizlikler olmayacak başta; ve araçlar şekil değiştirirken iki-üç yıllık sıkıntılar olacak. O sıkıntıların nasıl atlatılacağı konusunda çözümlere varmak gerekir. Bence sosyalist bir ekonomi programının en önemli halkası «geçiş» dönemidir. «Geçiş» döneminde çünkü kimse senden yana değildir; herkesin ne olduğu belli değildir. Orada çok friksiyon doğurmayacak formüller bulmak gerekir. Bu da dış dünyayı zorlayarak olacak, IMF'yi zorlayarak olacaktır. Halkı arkamızda bulduğumuz için, demokratik olarak gelmek koşuluyla, bu da kolay olacak gibi geliyor bana.

Birleşmenin problemi: Sol'un fikir disiplinsizliği

Halil Berktay: *O zaman, sizin ifade ettiğiniz gibi, geniş kapsamlı demokratik katılım süreçlerine büyük önem veren ve ekonomik uygulamalar bakımından tedricî bir şekilde, meseleleri bir sıraya sokarak adım adım yürüyen; böyle bir programatik yaklaşımın yanısıra, daha önce belirttiğiniz diğer koşul çerçevesinde de, katı bir tüzük yapısına sahip olmayan; kapsamlı ve kucaklayıcı, belki adetâ bir cephe partisi niteliği taşıyan sosyalist perspektifli bir partinin kurulmasını da, bugün olanaksız mı görüyorsunuz?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Ona hukuken olanaksızlık olmaz. Fakat orada sosyalist aydınların fikir disiplinsizliği engeli var. Yani bizde sosyalist olmuş kişiler, sosyalist bir dernekte, eski bir sosyalist partide, eski bir sosyalist ekolde, vb. yetişmiş değillerdir. Biz sol aydınlar, hiçbirimiz bu güzel şeyleri göremedik, yani bir disiplin içinde gelemedik. Disiplin içinde gelenler de var; fakat zaman buna elvermedi. En disiplinli grupların bile geleneğine bakın: 8-10 yılı geçmiyor. Bundan dolayı fikirler çok dağınık.

Ben İşçi Partisinin genel yönetim kurulundaki tartışmalarda şu fikrimi anlatmıştım: Biz nasıl radikal, tek, spesifik program hedeflerine doğru gidebiliriz, en önemli konularda bile kaç üyeysek o kadar fikrimiz varken? Örneğin, toprak reformu üstünde Yahya bey (Kanbolat) başka türlü düşünürdü, Tarık Ziya bey (Ekinci) başka türlü düşünürdü, ben başka türlü düşünürdüm; Aybar başka türlü, Çetin (Altan) başka türlü, Sadun (Aren) bir başka türlü, Suat Aksoy da bir başka türlü düşünürdü.

Farklı bir fikir disiplini kurulabilirse; asgari e.

tak noktalarda birleşilirse ve demokratik planlama esasında birleşirse... Burada taviz yok; o planın hedefleri ve araçları tartışılır; fakat tarihin şu safhasında Türkiye'deki temel sorunun demokratik bir planlamadan geçtiğinde birleşilirse; bu geniş program etrafında bir cephe partisi, çok yararlı olur.

Halil Berktay: Böyle bir geniş çatı, böyle bir cephe partisi için, demokratik planlama dışında, şahsen sizin şimdiden öngördüğünüz temel ve vazgeçilmez şartlar varsa; asgarî bir fikir disiplini, asgarî bir ideolojik birlik bakımından, bunları açıklar mısınız?

Güçlükleri azdırmamak, halkımıza güvenmek, barışçıl olmak

Arslan Başer Kafaoğlu: Evet, onu şöyle anlatayım: Kalkınma stratejisi olarak başlayayım. Kalkınma stratejisi olarak, güçlükleri azdırmamak. Türkiye'nin güçlükleri şimdi kent toprağıdır, teknik bilgi kıtlığıdır, sermaye eksikliğidir. Bunları azdırmamak ve ülkenin güç ve avantajlarını iyi kullanmak. Bu da kalkınmamızın yaratıcı gücü, kafa ve kol gücü ile olur. Stratejik yerimiz hep sakınca gibi gösterilir. Aslında, barışçıl bir sosyalist düzende, stratejik yerimiz çok büyük avantajdır. Anadolu uzun zaman transit ticaretiyle geçimini sağlamıştır. Transit ticareti kesildikçe Anadolu halkı fakirliğe düşmüştür. Geçmişte Anadolu halkı stratejik bir konumda bulunmanın nimetleri bol bol tatmıştır: Lidya, Frigya zamanlarında, Selçuklular zamanında. Bir kere bu olmalı.

İkincisi, her şeyden önce halkımıza güvenmeli. Şu bloka, bu bloka falan, dünyanın gidişinde bel bağlanmamalı. Bizim haklarımız çok büyük bir halktır aslında. Fakat hep aydınların birbirini yok etmek için kendisini arkasına almayı düşündüğünü görmüştür. A, B'ye meydan okumak için halkı arasına almak istemiştir. B, hedefini yok ettikten sonra halka eskisi gibi davranmamıştır. Yani halkımıza güveneceğiz her şeyden önce.

Üçüncü olarak, Türkiye'yi barışçıl bir ülke yapacağız. Barışçılık, üçüncü ilke.

Bu üç ilkenin gerekleri olan kültür politikaları yürürlükte olmalı. Ben, müstehcenlik ve dincilik dahil, hiçbir sınır tanımıyorum yayın ve fikir hürriyeti açısından. Küçük çocuklara gösterilmemek şartıyla, seks filimlerinin bence hiç önemi yok; gösterilsin. Batı ülkelerinde de gösteriliyor. Bence fikir hürriyetinde de, şeriat düzenini savunmak isteyen biri varsa, savunsun; hiç önemi yok. Sanayi toplumlarında bunun çaresi bulunur. Yani fikir ve düşünce, düşünceyi yayma açısından da sınırsız özgürlük olmalıdır. Şimdilik saptayabildiğim ilkeler bunlar.

Halil Berktay: Sayın Kafaoğlu; sizin de demin işaret ettiğiniz gibi, Türkiye'nin sosyalist aydınları geçmişte farklı görüşler taşıdılar. Sosyalizm konusunda, sol konusunda, Türkiye'nin gündemi konusunda, Türkiye'nin uluslararası çerçevesi konusunda, hattâ terör konusunda bile, farklı yorumlar yaptılar. Bütün bunları 12 Eylül öncesinde yaşadık. Şimdi, sizin söylediğiniz asgari ilkeleri benimseyen bir birleşik sosyalist partinin oluşması için, ne gibi bir prosedür öngörüyorsunuz? Bu farklılıkları nasıl tartışmak, görüşmek, bir çözüme bağlamak lazım? Bunun yöntemleri ve olanakları neler olmalı?

Sığlığı aşmak, yoğunlaşmak, çok tartışmak gerek

Arslan Başer Kafaoğlu: Bir gereksinim kendisini şiddetle duyurduğu zaman, bunun yöntemleri de bulunur. Türkiye, üzülerek söyleyelim, bunu gündeme getirmiş değil. Sağolsun *Saçak*, bunun bir şekilde davasını gütmek üzere konuşuyor; şu veya bu arkadaşla diyaloğ kuruyor. Fakat sol aydınlar bile bunun bir gereksinim olduğunu düşünmüyor. Çok duyarsız bir atmosfer ve yönelim içindeyiz. Burada yapılacak şey, bazı konuları derinliğine işlemek, bir disiplin içinde işlemek. Ben kendi payıma ekonomi konusunda derinleşiyorum. Çünkü bu saat çaldığı zaman, kapım çalındığı zaman, sepetimde biraz pamuk bulunsun istiyorum.

Yöntem söylemeyeceğim. Bizim bir lisan öğretmenimiz vardı: «Lisanda» derdi, «yöntem çok önemli değildir. Tembel adama yöntemin en iyisini versen ne olur?» Bu tembelliği ben şöyle anlıyorum: Pek yankı yok, gereksinim duyan çok az insan var. Burada hangi yöntemi kullanırsanız, kısa sürede, 4-5 yılda bir sonuç alacağınızı zannetmiyorum. Onun için ben demokrasiyi genişletmek isteyen her çareye «evet» diyorum. Gidiyorum; vücudumu kafamı da onun emrine veriyorum. Fakat bir yöntem öneremiyorum.

Yöntemin haklı olması için çok konuşulması, çok gündemde olması lazım. Oysa bir yoğunluk yok. Sığ bir yılmışlık var. Yılmamak da kolay değil yani. 1961'den beri nelerden geçtik! Bir kahraman, sonra cuntacı diye, bir partiye üye kabul edilmesine bile karşı çıkılıy Ama ona karşı çıkanlar belki 13 Mart günü onu alkışlıyorlardı. 12 Eylül'de neler gördük? Öyle yazarlar çıtı, sanki sırasıymış gibi, parlamentonun eski günahlarını sayan kitaplar yazdılar. Parlamento günahsız mıydı? Değildi. Ama bunun yazılmasının sırası, herhalde o parlamentonun kapatılması anı değildi. Elleri sağlık der gibi; eski Anadolu tabiriyle «eliniz yaşasın» derler, «yaptığınız iş mübarek olsun» anlamında... Bu yapıldı. Şimdi bunlarla tekrar yola çıkacaksınız. Öyle şeyler olduki, «canım bu çocuklara da biraz hak tanıyın, çok da üstlerine gitmeyin, belki anar-

şide bunlara anlayışsız davranmanın rolü vardır» dendiği zaman, «işte tamam; onları desteklevensin sen» diye çalakalem çamur atıldı. Tartışmak başka, suçlamak başka. Örneğin şimdi, 12 Eylül 1980 müdahalesinin şu eksiği de vardı, bu eksiği de vardı falan deniyor. Ama bunu söyleyen arkadaşlarımız, 12 Eylül'den sonra satır satır, sayfa sayfa övgü yazmışlardır. Düşene vurmak, Türkiye'de çok büyük bir gelenek halini almış. Bu durumda, biraz suların durulmasını beklemekte sol aydın belki haklı. Sağlam bir zemin bulacaksınız ki, tutup çekeceksiniz. Ama ayağınızın altından kayarsa ne yapacaksınız? Belki suların durulmasını beklemekte bu bakımdan haklıdır.

Halil Berktay: *Yılgınlık, ya da sizin dediğiniz gibi, sosyalizmin sorunları üzerinde yoğunlaşmamak ve ciddi bir fikrî çaba göstermemek, acaba biraz da solun fikri bunalımından kaynaklanmıyor mu? Ben bunda sadece karşı güçlerin baskılarının rolü olmadığını düşünüyorum. Türkiye'de solun da çeşitli problemleri ve başarısızlıkları oldu, kitlelerle bağ kurmada, derdini anlatmada, belki 12 Eylül'e gelişi önleyebilecek programlar, çareler, taktikler ortaya atmada. Şimdi bunların yaratmış olduğu, belki açıkça söylenmek istenmeyen bir fikrî inançsızlık da sözkonusu. Tam da bunu aşmak için, acaba kapsamlı bir tartışma, solda diyalog ve muhasebe gerekli değilmi?*

«Fikir tartışmasına alışmalı; yaraları kaşımamalıyız»

Arslan Başer Kafaoğlu: Tabii; ben muhasebe ve diyalog gerekli değil anlamında söylemedim bunları. Aksine, bunlar gerekli diye; yöntemin meydana çıkması için çok konuşmak, yoğun konuşmak gerektiğini söyledim zaten.

Şimdi bir şey var; sanki karşı güçlerin bize koyduğu sınırlamalar yetmiyormuş gibi, biz kendi içimizde birbirimize sınırlamalar koyduk: O revizyonist, o «ilerlemeci», efendim o üçüncü tezci... Ne diyor kardeşim; ilerlemeci, şeyci, Mao'cu, öteki, beriki, ama ne diyor? Ne dediği mühim değil ağabey, o zaten belli... Bu konuşma, öküz altında buzağı aramak. Biz kendimizi de biraz tartışmadan uzaklaştırdık. Herşeyi kalıba sokup, bir damga vurup, ondan sonra fikir esasına inememek, tabii Sol'un kendi fikir zayıflığından ileri geliyor, demin sizin söylediğiniz gibi.

Kardeşim iyi güzel de, işte adam şunları diyor... Onu bir maksatla söylüyor ağabey! Kardeşim yahu; doğru mu, yanlış mı? Demin söylediğim fikir disiplinsizliği ile bunu kastediyorum. Vaktiyle döneklik yapmış adamla bile, eskiden, solun büyük isimleri tartışmış. «Sen döneksin» demiş; fakat döneksinden çok, dediği yanlış diye fikir koymuş. Şevket Süreyya, dönek mönek ama, devletçilik konusunda şunları söylemiş, şunları söylemiş, şunları söylemiş. Doğru mu, yanlış mı? Ne gerek var ağabey? İşte herif dönek, kapitalizmin uşağı...

Fikir tartışmasına Sol'un alışması gerek; kendi içinde alışması gerek. Şimdi benim Sol'un gelmiş geçmiş hiçbir fraksiyonuyla ilişkim kalmadı. Alacağım, vereceğim olmadı ve hepsiyle de selamlaşırız. Hiçbiriyle de, bazı solcular arasında olduğu gibi, başını çevirmek filan yok. Niye? Ben çünkü bu tür ilişkiye girmem; girmem derken, solcunun da damgadan çok fikre bakması ve tartışmalarını bir mutfak içinde, bir yemeğin oluşması gibi yapması gerekir demek istiyorum. Sol'un mutfağı yok; ne çıkarsa bahtınıza o vakit. Bu durumdan geliyor biraz yılgınlık da.

Sayın Aybar'ı ben saygıdeğer bir aydın olarak görürüm ve çok severim. Geçmişte saldırdığım da olmuştur, yani biraz aramız açılmıştır. Fakat Türk fikir yaşamına hizmet etmiştir. Yalnız, Aybar'la da konuşulur mu, işte şunu etti, bunu etti diyenler olur. *Şimdi ne diyor?* Güncel sorunlar üzerinde konuşmak gerekli, derinliğine konuşmak gerekli. Ve herkesin ne dediğine bakmak gerekli; ne olduğuna değil. Buraya doğru gidilirse, bir yönteme varırız.

Halil Berktay: *Sayın Kafaoğlu, daha önce gerek sayın Aybar gerek sayın Uğur Mumcu, böyle sosyalizm perspektifli, geniş bir cephe partisi için kendileri açısından bazı ölçütler ileri sürdüler. Örneğin, ayağını Türkiye toprağına basmak, ideolojik bağımsızlık, iki süper devlete eşit uzaklık, bloklar dışı kalmak, kendini sadece Türkiye halkı ve işçi sınıfına karşı sorumlu saymak, emekçilerin aşağıdan yukarı-katılımına imkan veren bir örgüt yapısı gibi; ben hepsini özetliyorum. Son olarak, bu konudaki değerlendirmenizi rica edebilir miyiz?*

Arslan Başer Kafaoğlu: Bunların hepsi güzel şeyler ve doğru şeyler. Fakat ben bunu başka şekillerde ifade ettim. Toparlayıcı olmak için, geçmişte birbirimizi incitmiş bulunan deyimleri kullanmamak istedim. Bunu böyle yapmak lâzım. Ben de, ayağı yerde olmak lazım dedim. Ben de, aşağıdan yukarıya işçi yönetimi dedim; işçinin demokratik planlamadaki katılımını vurgulayarak. Tam bağımsızlığı, yalnız halkımıza güvenmek şeklinde söyledim. Tartışmalara girerken, özellikle kendi kavramlarını bilen kişilerin, geçmişte Sol'un bir kısmını inciten terimleri başka bir şekilde kullanmaya dikkat etmeleri gerekir sanıyorum.

Ben İşçi Partisindeyken, «halk kitleleri» dedim; «Yoo! Öyle demeyeceksin; onun başka mânâsı var. Kitle değil, *yığın* diyeceksin» dediler. «Demezsen revizyonist olursun, Sol'un mazisine saygısızlık yapmış olursun» dediler. Bu şeylerden de mümkün mertebe kaçınmak gerekir; yaraları kaşımamak gerekir. Teşekkür ederim.

Türk Anayasaları 27 Mayıs ve DP-AP Çizgisi

–Yeni Gündem'in «Anayasa ve Demokrasi» panellerinin düşündürdükleri–

Doğu Perinçek

Üç anayasa ortasında büyüdüm
Biri akasya
Biri gül
Biri zakkum

Cemal Süreya

Yeni Gündem Dergisinin 1 Şubat 1986 günü İstanbul'da düzenlediği «Anayasa ve Demokrasi» panelini izledim. Aynı konuda iki gün sonra Ankara'da yapılan panelin ise geniş notlarını okudum. Çoğu konuşmacı, Türkiye'deki anayasal gelişmeyi asker-sivil çelişmesi temelinde açıklamak eğiliminde. Asaf Savaş Akat, aynı çelişmeyi devlet-toplum ikilisiyle de ifade ediyor. Bülent Tanör ise, farklı bir teoriyi kavramlaştırarak, anayasal gelişmemizi DP-AP çizgisi ile CHP çizgisi arasındaki mücadele ekseninde görüyor. Tanör, 1924 ve 1961 anayasalarını bu siyasal kutuplaşmanın anayasal plandaki ifadeleri olarak değerlendiriyor.

Anayasal gelişme süreci ve çelişmeler

Asker-sivil, devlet-toplum, DP-CHP çelişmeleri, demokrasi tarihimizin belli dönemlerinin tahlili bakımından kuşkusuz anlamlıdır. Ancak bu ikililer Türkiye'deki anayasal gelişme sürecini bütünüyle açıklamada yetersiz ve yanlış görünüyorlar. Yüzyıllık anayasa tarihimiz, demokratik güçlerle karşıtları arasındaki çelişme ve mücadelelerin tarihidir. Bu mücadelenin temelinde, sınıfsal bir zemin bulunuyor. Türkiye gibi bir ülkede, bu sınıfsal zemini belirleyen, kuşkusuz proletarya-burjuvazi çelişmesi değildir. Gerek demokrasi kampında gerekse karşıt kampta ortaçağ kalıntısı sınıfların ve ara tabakaların bulunması bir yana, Türkiye burjuvazisinin önemli bir bölümü ancak parlamenter zeminde siyaset yapabiliyor ve en azından bu zeminin korunmasında demokrasi safında yer alıyor.

Asker, sivil, silahlı güç, devlet, toplum gibi kavramlara, sınıfsal içeriklerinden soyutlayarak, her zaman ve her yerde geçerli «şeytan» ve «tanrı» rolleri verildiği zaman, tarihin belli dönemleri için gerçeklerden kopuluyor ve içinden çıkılmaz bir teorik kargaşa doğuyor. Bu konu daha önce «Politik Toplum ve Sivil Toplum» başlıklı yazıda incelendiği için, burada bir gönderme yapmakla yetiniyoruz.[1]

Bugün Türk ordusundan ya da dünyanın birçok devletinin silahlı kuvvetlerinden demokrasi beklenemiyeceğini kuşkusuz döne döne vurgulamak gerekiyor. Ancak bu tez, «silahlı kuvvetlerin demokrasi kurduğu görülmemiştir»[2] şeklinde bir tarih felsefesi düzeyine çıkarıldığı zaman, yerinde itirazlarla karşılaşması kaçınılmaz oluyor. Örneğin hemen akla İngiliz Demokratik Devriminde Cromwell'in ordusu, Amerikan İç Savaşındaki Kuzeylilerin ordusu ve bizim Kurtuluş Savaşımızdaki milli kuvvetler ile İkinci Dünya Savaşında demokratik cephenin silahlı güçleri geliyor. Demek ki, bugün çok anlamlı görüşleri, bütün zamanları ve bütün dünyayı kapsayacak büyük formüller haline getirmeden, geçerli olduğu alan içinde ifade etmekte yarar var. Çünkü bir başkası da çıkıp, pekâlâ, dünyadaki gelmiş geçmiş bütün demokrasilerin, ancak silahlı güçlerle gerçekleştirildiğini söyleyip bazı örnekler verebilir. Yanılgı, «silahlı güç» gibi aslında içerikten

1 Bkz. Emre Adıgüzel, «Politik Toplum ve Sivil Toplum», *Saçak*, (Sayı 8, Eylül 1984), s.5 vd.

2 Nazif Kocayusufoğlu, *Yeni Gündem'in* İstanbul panelinde bu ifadeyi kullandı. Konuşmacıların çoğu, genc bu yönde görüşler belirttiler.

yoksun olan, yalnız her toplumsal kuvvetin tarihte kullandığı ya da kullanmaya zorlandığı bir mücadele *aracının* ve *biçimin* içerik ya da öze ilişkin bir düzlemde kullanılmasındadır.

Aynı şekilde Asaf Savaş Akat'ın devlet-toplum ikilisiyle kurduğu teoriler de, yanılgılara zemin oluyor. Her sivil toplum insiyatifi, devlet iktidarını ele geçirerek kendi sosyo-ekonomik ilişkilerini ve ideolojik hegemonyasını topluma yerleştirmeye yönelir. Politik toplum alanını neredeyse bütün kötülüklerin kaynağı olarak gören Akat, aslında siyasal iktidarın kilit sorun olduğunu görmezden gelmektedir.

Bülent Tanör'ün anayasal gelişme tarihimizi DP-AP çizgisi ile CHP çizgisi arasındaki mücadele temelinde açıklamasına katılamıyoruz. Hele 1924 ve 1961 anayasalarının bu iki çizgisinin tipik belgeleri sayılıp karşı karşıya konması, biçimsel-hukuki bir bakış açısından kaynaklanıyor. Tanör, anayasal gelişmemizin belirleyici çelişmesini, siyasal-sosyolojik bir zeminde değil, fakat kuvvetler ayrılığı teorisi perspektifi içinde araştırıyor. Yasama ve yürütme arasındaki kuvvet ilişkileri sosyo-politik gerçeklikten soyutlanarak ele alındığı zaman, yanıltıcı sonuçlara varılıyor.

Kuşkusuz siyasal tarihimizde DP ile CHP çizgileri arasındaki mücadelenin bir anlamı vardır ve bu çelişme *belli tarihî anlarda* belirleyici bir rol de oynamıştır. Ancak DP de, CHP de, kırk yıldan beri esas olarak siyasal çoğulculuk ve parlamento zemininde varolmuşlardır. CHP, tereddütlerini yenip 1950 seçimlerine rıza göstermekle bu consensus içinde yer almıştır. DP ise, 1960'a doğru ağırlaşan ekonomik bunalım karşısında 1946 consensus'unu bozarak bir tek parti rejimine yönelmiş, fakat 27 Mayıs hareketinin etkisiyle AP kimliğinde yeniden consensus'a bağlanmış ve oyunun kurallarına eskisine göre daha çok uyan bir çizgiye girmiştir. Bu nedenle anayasal gelişmemiz açısından bu iki büyük siyasal güç arasındaki *çelişme* kadar (hatta ondan çok), onların parlamenter zeminde *uzlaşmaları* da önemlidir. Aralarındaki çelişme onları karşı karşıya getirirken, çoğulculuk zemininde uzlaşmaları, onları yanyana getiriyor ve başka güçlerle cepheleştiriyor. Bu iki siyasal gücün birleştikleri düzlem, onları ayıran düzlemden daha temel karakterdedir.

1924 ve 1961 anayasaları, anayasal gelişmemizin iki kutbunu simgelemezler.Cumhuriyetin demokratik tarihini, anayasalara isim veren kilometre taşlarıyla yorumlayacak olursak, çelişmenin bir yanında 1921, 1924, 1946 ve 1961 tarihleri, karşı yanında ise 1971 ve 1982 tarihleri vardır. 1924 ve 1961 anayasaları birbirlerine karşıt süreçlerin değil, aynı demokratik sürecin ürünleridir. Bu durumda Celal Bayar'ın 1924 Anayasasını savunması bu saptamayı değiştirecek bir kanıt değeri taşımaz. Aynı Celal Bayar'ın 1924 Anayasasını fiilen yürürlükten kaldırma girişiminde bulunduğu bir olgudur. Bunu bir mahkeme yargısına dayanarak değil, siyasal bir gerçeklik olarak belirtiyoruz. Aslında Celal Bayar'ın 1924 Anayasasının ötesinde, *«1946 Anayasası»*nı zorla değiştirmeye yöneldiğini saptamak, daha da anlamlı olacaktır. 27 Mayıs ise 1921 ve 1924 anayasalarıyla yeniden açılan demokratik gelişme sürecini ilerleterek, bir üst düzeyde tekrar yürürlüğe koymuştur. Bu sürecin karşısındaki girişimleri ise, 1971 ve 1980 tarihleri belirliyor.

Türkiye'nin anayasal gelişmesine, «Anayasa ve Demokrasi» panellerinde öne sürülen bazı görüşleri tartışma çerçevesi içinde göz atmak istiyoruz.

1921: Devlet yıkıcılarının anayasası

1921 Anayasası, Asaf Savaş Akat'ın düşündüğü gibi devletin yaptığı bir «anayasak» değildir. 1921 Anayasasını *devlet yıkıcıları* yapmıştır. O tarihte Türkler, devlet kurduklarından beri ilk kez, kendi kurdukları devleti yıkmak için giriştikleri bir eylemin anayasal ifadesini kararlaştırıyorlardı. Selçuklu ve Osmanlı devletleri, Türklerin kurduğu devlet adına layık ilk örgütlenmelerdir. Selçuklu Devletini bir yabancı İstila (Moğollar) dağıtmıştı. Osmanlı Devletini ise, doğrudan doğruya Ankara'daki «asiler» yıkmıştır. Hatta o günün yabancı işgalcileri, Ankara'nın isyancı güçlerine karşı Osmanlı Devletini yaşatmaya uğraştılar, fakat başarıya ulaşamadılar. Demek ki,1921 yılı, Türklerin kendi kurdukları bir devleti yıkmalarının tarihteki biricik örneğini simgeler. 1921 Anayasası, Cumhuriyeti resmen ilan etmemiştir, fakat çok açıktır ki, «Büyük Millet Meclisi Hükümeti» adı altında kurulan, aslında cumhuriyetten başka bir şey değildir. Cumhuriyetin adının iki yıl sonra konması, bir hukuki formalitenin tamamlanmasıydı. Yeni Devlet ile Eski Devlet kısa bir süre yanyana yaşamış, fakat yeni olan eskiyi devirmiş ve ortadan kaldırmıştır. Aslında bu olay, toplumsal bir insiyatifin devletleşmesidir.

Cumhuriyeti kuranlar, 19. yüzyılın sonlarından beri gelişen ve özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında önemli bir büyüme gösteren burjuvazinin temsilcileriydi. Millî mücadeleyi yönetenler, Dersaadet'ten baktığınız zaman taşralı karakterdedir. 300 Osmanlı paşasından yalnız henüz 40 yaşına basmamış altı tanesi Anadolu İhtilaline katıldı. Kaldı ki, bunların çoğu, Yeni Devletin kuruluşunu, yani Cumhuriyeti soğuk karşıladı. Genç subaylarla elele veren taşra burjuvazisi ve eşrafı, Osmanlı Dev-

letinin hakim sınıfı değildi; tersine onun mezarını kazan devrimci bir sınıf olarak gelişti ve tarihî rolünü oynadı. Çağımızda devletin sönmesi beklenemeyeceğine göre, elbette her toplumsal insiyatif, varolan devleti yıkarak yeni bir devletin kuruculuğu rolünü de üstlenecekti. Osmanlı Devletini yıkanların yeni bir devlet kurmaları, 1921 Anayasası nın devlet insiyatifiyle yapıldığı gibi bir iddiaya hak vermez. Çağımızda her toplum girişiminin politik bir toplum oluşturmaya ve devlet kuruculuğuna yönelmesi kaçınılmazdır. Nitekim Akat'ın örnek gösterdiği ABD Anayasasını ve Fransız Devrimi Anayasasını yapan toplum insiyatifleri de, başarıya ulaşarak devlet kuruculuğu rolü oynadılar. Zaten devlet denen varlık son bulacak olsa, Anayasaya da ihtiyaç kalmayacaktır.

1921 yılında, devletin «asi» ve «çapulcu» olarak gördüğü Ankara'nın yaptığı anayasa, devletin değil, toplumun eseridir. Elbette burada sivil toplum, esas olarak burjuvazinin insiyatifini ifade eder. Üstelik o burjuvazi, savaşlarda çok yorgun düşmüş bir halkı silahlandırarak harekete geçirebilmiştir. 1921 Anayasası bu nedenle burjuvazinin silahlandırdığı halkın gücüyle yapılmıştır.

Değerli Akat'ın,Türk anayasalarının aslında birer *«anayasak»* olduğu yolundaki latifesi, bir sözcük oyunu olarak gerçekten başarılı, fakat içerik olarak aynı yargıya varmak güç. 1921 Anayasası, bir «anayasak» değildir. Bu anayasayı okumuş bir kimsenin böyle bir yargıya varmaması gerekirdi. 1921 Anayasası Batıdaki demokratik devrimlerin, başka deyişle sivil toplum girişimlerinin ürünü olan çok sade bir belgedir.[3] Ülkemizde 18. yüzyılın ortalarında filizlenen hürriyet hareketi, o tarihe kadar devlet kudretini sınırlamak için mücadele etmişti, yoksa bir yasaklar manzumesi getirmek için değil. Nitekim 1921 Anayasasına baktığımız zaman, bu belgenin Rousseau'nun halk egemenliği teorisinden esinlenmiş, radikal bir «millî egemenlik» düşüncesine dayandığını görürüz. Halk, «mukadderatını bizzat ve bilfiil» idare edecektir. Aslında Yeni Devletin ilk anayasal belgeleri, 1919 yılında Amasya Protokolüyle, Erzurum ve Sivas Kongreleri nizamname ve beyannameleriyle gün ışığına çıkmıştı. Bu belgelerin hiçbiri, Akat'ın düşündüğü gibi devlet yasağı karakterinde değildir; hepsi millet insiyatifini ve milletin haklarını vurgular. 1920'lerin devrimci toplum insiyatifini tutuşturan fikirler, millî hakimiyet ve hürriyettir.

3 20 Ocak 1921 tarihli «Teşkilatı Esasiye Kanunu» için bkz. Suna Kili-A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985), s. 91 vd.

1924: Sivil toplumun eseri

1924 Anayasası, Ankaralı «asiler»in henüz yeni yeni devletleşmeye başladıkları, Sarayı yıkan bir taşralı devleti henüz kurmakta oldukları bir tarihte kabul edilmiştir. Hatta «asiler», kurdukları yeni devlete «halk devleti» adını vermeyi bile düşünmüşlerdir. Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilanı için hazırlık yaparken, kendi eliyle yazdığı Anayasa birinci madde taslağında böyle bir ifade kullanmıştı.[4] 1924 Anayasası, Kurtuluş Savaşında zafer kazanmış olan kurucuların henüz çizmelerindeki tozu silkmedikleri bir dönemin eseridir. Gerçi Cumhuriyetin önderlerinin yürütmeyi güçlendirme istekleri, onların kendi statükolarını kurma eğilimi içine girdiklerinin bir belirtisi olarak yorumlanabilir; ancak 1921 Anayasasına göre güçlendirilen yürütme erki, *devrimci dönüşümler sırasında* Osmanlı gericiliğine karşı daha çok bir Jakoben diktatörlüğünün aracı rolü oynamıştır. 1924 Anayasası da, 1921 Anayasası gibi devlet yıkıcılarının, yani sivil toplumun eseridir. «Sivil toplum tarihimiz, sivil toplumu hayattan kopararak eskiden beri idealize ediyor ve devletten *bütünüyle* soyutluyorlar. Burjuva sivil toplumun güçlenmesi, her zaman devlet iktidarına hamle etmesini de birlikte getirir. Burjuvazi, ekonomik bakımdan oldukça geliştiği ve bir bakıma ekonominin hakim sınıfı haline geldiği bu yükseliş zamanında, yıkmaya yöneldiği feodal devlet içinde birçok mevziler ele geçirir ve politik toplumda belli bir etki kazanır. Cumhuriyeti kuran yeni burjuvazi de, yıktığı Osmanlı Devletinden bütünüyle kopuk ve soyutlanmış değildi. Böyle bir durum, burjuva sivil toplumundan gelen insiyatiflerin tümü için geçerlidir.

1924 Anayasası da, bir «anayasak» değil, fakat Batıdaki örnekleri gibi bir özgürlükler listesidir. «Türklerin hukuku âmmesi» (Türklerin kamu hakları) başlıklı bölüm, Fransız Devriminin ünlü formülü ile başlar: «Her Türk hür doğar, hür yaşar.» Devlet iktidarının sınırlarının belirlenmesi ve devlet organlarının yetkilerinin tanımlanması, bu anayasanın esas özelliğidir.

1946: Hakim sınıflar Consensus'u

1946 yılında ülkemizde yeni bir Anayasa yazılmadı. Ancak anayasal gerçeklik planında, bu tarih önemli bir yeniliği belirler. Türkiye'nin anayasal rejimi o güne kadar hukuken çok partiyi reddetmediği, hatta özünde içerdiği halde, çok parti rejimi

4 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s.374. Atatürk'ün bu maddeyi formüle eden elyazısının fotokopisi için bkz. Gürbüz Tüfekçi, *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* I, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983), s.418.

1946'da başlar.Bu önemli sıçrama, devletin kararıyla değil, sivil toplumun dayatmasıyla gerçekleşti. Türkiye burjuvazisinin Cumhuriyet Devrimiyle yolları açılan büyüme, yaygınlaşma, farklılaşma ve gruplaşma süreci, 1946 yılında artık bir kesimin diğer bir kesim üzerinde diktatörlük yürütmesinin mümkün olmadığı bir gelişme aşamasına vardı. Öte yandan kapitalist gelişme yanında İkinci Dünya Savaşı,toprak ağalığı içinde de belli farklılaşma ve dönüşümlere yol açtı. Sonuç olarak 1946'da, yeniden bölüşümün seçimler ve parlamento zemininde belirlenmesini esas alan bir *hakim sınıflar consensus'u* doğdu.[5] Bu gelişme de, esas olarak devletten aşağı değil, sivil toplumdan yukarı doğrudur. 1946 olayı, aslında hakim sınıflar içindeki toplumsal çoğulculuğun siyasal plana yansımasıdır. Dış konjonktür, elverişli koşulları oluşturmuştur, yoksa esas neden değildir. Nitekim dış konjonktürün önemli değişimler gösterdiği son 40 yıl içinde, çok partili rejim kesintilere rağmen yaşayabilmiştir. Demek ki, çok partili hayat, bir devlet zorlaması olmayıp, toplumsal temelden güç alır...

27 Mayıs ve toplum insiyatifi

İstanul'da genelde Bülent Tanör dışındaki tüm konuşmacılar, 27 Mayıs 1960 hareketini, 1971 ve 1980 askeri darbeleri ile aynı kefeye koydular. Nazif Kocayusufpaşaoğlu, «Bize sorulmadan, bizim katılımımız sağlanmadan, hatta bizi hapse atarak yapılan bir Anayasaya elbette karşı çıkacağız» dedi. Asaf Savaş Akat, 1960 darbesiyle diğerleri arasında hiçbir fark olmadığını ve hepsinin devletten geldiğini ifade etti. M.Ali Aybar ise, 1960 hareketiyle 1961 Anayasasını birbirinden ayırdı, 1961 Anayasasının nisbeten «ileri» olduğunu belirtti. Ancak bu ileriliği kendi deyişleriyle «rastlantılara» bağladı. Gençlik olayları sırasında polisin attığı bir taş Rektör Sıddık Sami Onar'ın başına gelmeseydi, Sıddık Sami Onar ilerici bir hukuk profesörü olmasaydı ve Ragıp Sarıca, Lütfü Duran ve Hüseyin Nail Kubalı gibi değerli hukukçular Anayasa Komisyonuna seçilmeselerdi, 1961 Anayasası «ileri» olmayacaktı. Aybar'a göre, bütün bu «rastlantılar» 1961 Anayasasının karakterini de belirlemişti. Bununla birlikte Aybar, askeri darbeler arasında farklar olduğunu da ifade etti.

Ankara'daki panelde ise, Muzaffer Saraç, yakın tarihimizi sınıflar dışı bir «üniformalı egemenliği» ile açıklıyor[6] İlginç olanı, Saraç, Jön Türklerden Mustafa Kemallere uzanan burjuva demokratik hareketi eleştirinin ötesinde mahkum ederken, aynı hareket Saraç'ın partisince tarihî bir miras olarak benimseniyor. Saraç, 27 Mayıs 1960 hareketini 12 Mart ve 12 Eylül'le birlikte aynı militarist çizginin ve «devlet zeval bulmasın» felsefesinin eseri saymakta. Burada Akat ile aynı görüşleri paylaşıyor. Cenan Bıçakçı, 27 Mayıs konusundaki bu tahlilleri, bütün aşamalarında bürokrasinin egemen olduğu bir Türk tarihi teorisi içine yerleştiriyor.[7] Aydın Köymen ve Mehmet Dülger de, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'ü aynı çizgide görenlerden. İstanbul ve Ankara'daki panellerde, 27 Mayıs konusunda aktif bir tutum alarak, bazı gerçekleri hatırlatan yalnız Cüneyt Arcayürek olmuş.

Görünen odur ki, daha 25 yıl öncesinde yaşanan 27 mayıs gerçeğine bakmak yerine, bu harekete belli bir teorinin kılıfı giydirilmektedir. Başka deyişle olgular teoriyi belirlemiyor, teori olguları keyfince bir kalıba sokmak gibi muazzam bir iddia taşıyor.

Militarizme karşı olmak güzel bir tavır, ama bu tavır ancak düzgün bir sınıfsal ve teorik konumdan kaynaklandığı zaman tutarlı ve sağlam olabilir.

Öncelikle askerî darbelere karşı olmakla geçmişteki askerî hareketlerin tarihî rollerini birbirine karıştırmamak gerekir.

Evet doğrudur, 27 Mayıs «askerî bir hareket»tir. Ancak bu hareket, bir kez hiyerarşik bir askerî darbe değildir, tersine hiyerarşiyi hedef almıştır. Cumhuriyet tarihinde Genelkurmay Başkanını, askerî hiyerarşiyi ve sıkıyönetim komutanlarını hapse atmış, önce idama mahkûm etmiş, sonra cezalarını ömürboyu hapse çevirmiş başka bir eylem yoktur. Cemal Gürsel, dikta gidişine karşı çıkma yürekliliğini göstererek Kuvvet Komutanlığından istifa etmiş ve böylece kendisini askerî hiyerarşiden ayırmış bir kimlikle hareketin başına geçmiştir.

27 Mayıs'ı generallerin altındaki subaylar hazırlamış ve yapmıştır. Askerî hiyerarşiyi altüst eden bu insanların devlet yönetimi ve büyük burjuvaziden çok orta burjuvazi ile bağları vardı. 27 Mayısçılar, sınıfsal çıkarları, hayat tarzları ve ideolojileri açısından orta sınıf karakterindeydiler. Fakat daha da önemlisi, 27 Mayıs hareketi rüzgarını *toplumdan* almıştır. Olaya 27 Mayıs sabahı bakılırsa bir askeri hareket görülür, ama bu eylem kitle mücadelesinin omuzlarında gelmiştir. Onun bir öncesi ve sonrası vardır. Bu önce ve sonra, toplum insiyatifidir. Eğer 28-29 Nisanlar, 5 Mayıslar olmasaydı, 27 Mayıs da olmazdı. Bu nedenle 27 Mayıs'ı, son tahlilde bazı genç subayların komploları değil, doğrudan doğruya toplumsal hareket, özellikle de gençlik hareketi yaratmıştır. 27 Mayıs, Asaf Savaş Akat'ın

5 Bu konuda geniş bir tahlil için bkz. Emre Adıgüzel, «Türkiye'de Çok Partili Rejimin Dayanıklılığı ve Temeli, *Saçak*, (Sayı 15, Nisan 1985), s.6 vd.

6 «Demokrasi için yeni anayasa», *Yeni Gündem*, (sayı 40, 7-20 Şubat 1986), s.17.

7 Aynı yerde.

düşündüğünün tersine, devletin değil, toplum insiyatifinin ürünüdür. Ancak bu toplum insiyatifine orta burjuvazi önderlik etmiş ve kendi damgasını vurmuştur. Orta sınıf (o gün de bugün de), devletin kenarındadır; devletin sahibi değildir; ancak devletin baskısını en ağır biçimde duyan sınıflardan da değildir. Bu nedenle 27 Mayıs, devlet içinde bir kriz yaratmış, fakat sonuç olarak devletin asıl sahiplerinin denetiminden de çıkamamıştır. Bir yandan askerî hiyerarşiyi hedeflemiş, polis şeflerini hapse atmış, polisin tabancasını elinden almış, polisin elbisesini değiştirmiş, diğer yandan kaçınılmaz olarak devletle bütünleşmiştir. Böyle ikili bir karakteri olan bir hareketi, 12 Mart ve 12 Eylül'le aynı kefeye koymak ve ona Muzaffer Saraç gibi «devlet zeval bulmasın» felsefesini yüklemek gerçeğe uymuyor. 12 Mart'ın ünlü askeri savcısı ve bugünkü DYP Genel Başkan Yardımcısı Baki Tuğ, 27 Mayıs'ın 12 Mart ve 12 Eylül'den farklı bir insiyatifin ürünü olduğunu saptarken doğru bir tasnif yapıyor. Çünkü Baki Tuğ'un devleti değerler hiyerarşisinin tepesine oturtan ideolojik konumu, kritik sorumluluklarla pekişmiş. 27 Mayıs'a «devlet zeval bulmasın» felsefesiyle karşı çıkarken bu sorumluluğa uygun davranıyor.[8]

Devletten gelen hareketler, devleti pekiştirir ve devlet insiyatifini geliştirir. Toplumsal hareketler ise, kitle insiyatifini geliştirir, sivil toplumu politik düzlemde etkili kılar. 27 Mayıs, kitle hareketlerinin omuzunda geldiği için, darbeden sonra da kitle insiyatifini geliştirmiş,getirdiği anayasal ilericilikle ve kuvvet ilişkileriyle Türkiye tarihinin en aktif kitle mücadelesi döneminin perdesini açmıştır. Emekçi kitleler, 27 Mayıs'ın statükoda açtığı gediklerden geçerek siyaset sahnesine çıktı. Orta sınıfların önderliğindeki toplumsal hareketin politik toplumda yarattığı kriz, 1946'da gerçekleştirilen hakim sınıflar consensus'unun çerçevesini kırmış ve emekçi sınıfların da katılmaya başladığı yeni bir consensus doğmaya başlamıştır. Akat veya Saraç'ın gerçeklerin üzerine yapıştırmaya çalıştıkları teorik şemalar, bu olayı açıklayamıyor.Daha önemlisi, tarihteki her gelişmeyi devlet insiyatifine bağlamakla toplum insiyatifini bir ütopya haline getirmiş oluyorlar. Devletin yaratıcılığını sürekli olarak kanıtlama çabası, gelecekte toplumdan bir şeyler beklemek için bilimsel bir neden bırakmıyor.

27 Mayıs'ın ideolojik ve siyasal karakteri

27 Mayıs'ın ideolojik ve siyasal karakterini kuşkusuz toplumsal niteliği belirledi. 27 Mayıs, Beyazıt ve Kızılay meydanlarının adlarını «Hürriyet Meydanı» yapmıştır. Başka hiçbir şey, 27 Mayıs'ın ideolojik-siyasal içeriğini bu isim değişikliği kadar güzel açıklayamaz. Gerçekten de 27 Mayıs'ın ideolojisi, burjuva-demokratik devrimlerin dünyamıza getirdiği hürriyetçi liberal felsefeydi. 1960'taki kitle hareketleri ve onu tamamlayan eylem, Türkiye'nin yüzyıllık burjuva-demokratik devrim sürecinin parçasıdır. Beyazıt ve Kızılay'a «Hürriyet» adını veren, aslında bu meydanlarda doruğuna ulaşan kitle hareketi olmuştur. 27 Mayıs iktidarı ise, bu gerçeği resmileştirerek, kitle hareketiyle olan bağını ifade etmiştir. Bu küçük olayda bile, 27 Mayıs'la kitle hareketi, 27 Mayıs'la hürriyetçi burjuva felsefesi arasındaki ilişkiler kendini gösteriyor.

27 Mayıs'ın getirdiği hukukî-siyasî kurumlaşma, bu hareketin toplumsal karakteri ve felsefesi nedeniyle çoğulcu ve özgürlükçü yöndeydi. 1961 Anayasasının «ilericiliği», Sıddık Sami'nin başına çarpan taşla ve o zaman Anayasa Hazırlık Komisyonu'na seçilen profesörlerin bir «raslantı» eseri ilerici olmalarıyla açıklanamaz. Her siyasal hareket, elbette kendi aydınlarıyla birleşir. 27 Mayıs hareketi, hürriyetçi karakteri nedeniyle burjuva-demokratik felsefeyi savunan ve bu yüzden başına taş gelen aydınlarla birleşmiştir. 12 Mart ve 12 Eylül ise, devletin haklarını savunan ve toplumsal hareketi bastırmaya hizmet eden aydınları bulmuştur. Orhan Aldıkaçtı'nın 1982 Anayasasını yapması da kuşkusuz bir raslantı değildir.

Aslında 27 Mayıs'ın Kurucu Meclisi ile 12 Eylül'ün Danışma Meclisi arasında yapılacak bir karşılaştırma bu kadar çok «raslantı»nın biraraya gelmeyeceğini gösterir. Raslantıları tasnif edip birleştiren, hareketlerin toplumsal ve ideolojik yöne - lişleri olmuştur.27 Mayıs'ın Kurucu Meclisinde yer alanlar, Turan Güneşler, Münci Kapaniler, Mümtaz Soysallar, Muammer Aksoylar gibi çoğunlukla demokrasi mücadelesinin seçkinleriydi. 12 Eylül'ün Danışma Meclisi ise, genellikle Bonapartizmin güdümünde bir parlamento projesine el kaldıracak itaatkâr şahsiyetlerden oluşuyordu. Bu iki meclisin yaş ortalamaları bile çok şey anlatır. Her hareket kendi meclisini kurmuştur. Bununla birlikte diğer önemli bir fark, 27 Mayıs'ın başındaki askerî yöneticiler son sözü söyleme hakkını ellerinde tutmadıkları halde, 12 Eylül yönetimi bu yetkiye sımsıkı sarılmıştır.[9]

8 Baki Tuğ şöyle diyor: «27 Mayıs'ı ötekilerle karıştırmamak lazım. Çünkü 27 Mayıs hükümeti yıkmak için yapılmıştır... 12 Mart ve 12 Eylül ise, devlete karşı oluşan ve onu yıkmak isteyen güçlerin eylemlerine karşı yapıldı. Onun için 27 Mayıs'a karşıyım.» (*Cumhuriyet*,, 24 Eylül 1985).

9 27 Mayıs'ın Kurucu Meclisi, sivillerden oluşan Temsilciler Meclisi üyeleri ve Milli Birlik Komitesi üyelerinden oluşu - yordu.Kurucu Meclis Teşkili Hakkındaki 157 sayılı Yasaya göre, Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisinden gelen anayasa metnini kabul etmeyecek olursa, Karma Komisyon oluşturulacak ve son karar Kurucu Meclis birleşik toplantı-

27 Mayıs ve çok parti

Yeni Gündem'in «Anayasa ve Demokrasi» panellerindeki konuşmacıların hepsi, çok partili parlamenter rejimi savunuyor. Ama çoğu 27 Mayıs'a *cepheden* karşı. 27 Mayıs'a, burjuvaziden farklı bir konumdan elbette eleştiriler yöneltilebilir. Emekçi sınıflar açısından bu gereklidir. Ancak panellerde görülen olay değişik: 27 Mayıs'a *cepheden* karşı çıkılıyor.

Önce Türkiye'de çok partili rejimin korunmasından yana mıyız, bunu berrak olarak saptamak ve tutarlı davranmak durumundayız. Nazif Kocayusufpaşaoğlu ve Mehmet Dülger, DP mirasının temsilcileri olarak, 27 Mayıs kendilerini hedef aldığı ve 1961 Anayasası yapılırken dışlandıkları için karşıt bir tavır içindeler. Burada aslında parlamenter çoğulculuğu savunma perspektifinden ayrılıyorlar. Fakat diğer konuşmacılara göre bir dereceye kadar mazur sayılabilirler. Çünkü belli tarihî yüklerin altındadırlar. Fakat solcu konuşmacıları anlamak güç. Onlar hangi tarihî yada ideolojik yüklerin altındalar?

27 Mayıs hareketi, 1946 misakını bozan bir iktidarı devirmiş ve parlamenter çoğulculuğu yeniden rayına oturtmuştur. 27 Mayıs, «tek parti diktatoryasına» gidilmesini ve «TBMM'nin fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş» olmasını ihtilal gerekçesi olarak ilan etmiştir.[10] 1960 TBMM'ni ve çok partili rejimi suçlayan 12 Mart ve 12 Eylül'ün tam tersine, TBMM'nin yetkilerinin gaspedilmesini ve çok partili rejimin zedelenmesini hedef almıştır. Esasen gerçek de budur.

Batı basını da, olayı doğru teşhis edebilmiştir. Parlamentarizmin beşiği olan İngiltere'deki *The Guardian* gazetesi, hareketin hemen ertesi günü, 28 Mayıs sabahı şöyle yazıyor: «Türkiye'de demokrasinin geleceği bugün iki gün öncesine göre, yani seçimle işbaşına gelmiş bir başbakanın yönetimi altında olduğundan, daha aydınlık görünmektedir.[11] Bugünün özgürlük bilincine sahip kuşakları, esas olarak 27 Mayıs sonrası ortamda yetişmişlerdir. Garip olan, henüz aradan 30 yıl bile geçmeden, 27 Mayıs'ın çok partili rejim adına suçlanmasıdır. Eğer tutarlı olarak çoğulculuktan yana isek, öncelikle Bayar—Mendereslerin 1946 misakını ortadan kaldırma girişimlerini mahkûm etmek zorundayız. 27 Mayıs, bu girişimi başarısız kılmış ve bir yıl gibi kısa bir süre içinde, partilerin eskisine göre daha geniş bir yelpazeye yayıldığı bir ortamda, eskisinden daha özgür seçimlerle parlamenter rejimi işletmeye başlamıştır. Millî Birlik Komitesi içinde çok partili hayata geçişe karşı olan 14'lerin etkisiz kılınması ve bir anlamda yurtdışına sürülmeleri de, 27 Mayıs'ın hakim yönelişinin bir ifadesidir.

Öte yandan 27 Mayıs, DP-AP çizgisini çok partili rejimin kurallarına uyma yolunda hizaya getiren bir rol oynamıştır. AP, DP'nin devamıdır, fakat bir daha tek parti diktatoryası heveslerine kapılamayacak bir devamıdır. Bu çizgi, 27 Mayıs sayesinde anlamıştır ki, ancak çoğulculuk temelinde varolabilir. Bu olay dahi, 27 Mayıs'ın 1946 consensus'unu pekiştiren rolünü kanıtlar. Kaldı ki, 27 Mayıs, bunun da ötesinde emekçi kitlelerin siyasal platforma çıkması yolunu açarak, 1946 consensus'unu genişleten bir işlev görmüştür. Bu nedenle Cüneyt Arcayürek, Ankara'daki panelde, 1961 Anayasasının özgürlükleri getirdiğini, parlamentoda her fikrin tartışılması yolunu açtığını, TİP'in böyle bir anayasa zemininde kurulup Meclise girdiğini ve sosyalist bir muhalefet yürütebildiğini hatırlatırken haklıdır. Arcayürek'in, Muzaffer Saraç'a yanıt olarak söylediği «1961 Anayasası size Nâzım Hikmet'in kitaplarını hediye etti» sözleri salonda en şiddetli alkışla karşılanmış. Demek ki, «hafıza-i beşer» o kadar da «nisyanla malül» değil. 1960-70'leri yaşayan kuşaklar henüz tarih olmadı.

27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül

Kısa bir karşılaştırma yaparsak:

12 Mart ve 12 Eylül, kendisini sınıflarüstü gösteren, fakat hakim sınıfların bütünsel çıkarlarını savunan devletin merkezî güçlerinin yaptığı askerî müdahalelerdir. 27 Mayıs ise askerî hiyerarşiyi bozan bir orta sınıf hareketidir.

12 Mart ve 12 Eylül devletten aşağıya doğrudur, kitle insiyatifini bastırmayı esas görev olarak benimsemiş ve uygulamıştır. 27 Mayıs ise rüzgarını kitle hareketinden almıştır, *kendi çapında* toplumdan yukarı doğrudur.

12 Mart ve 12 Eylül, çok partili parlamenter rejimi ve özgürlükleri hedef almışlar ve otoriter bir kurumlaşmayı amaçlamışlardır. 27 Mayıs ise, 1946 misakını bozma girişimini bertaraf ederek çok partili rejimi daha geniş bir temelde rayına oturtmuştur.[12]

sının üçte iki çoğunluğuyla alınacaktı. MBK üyelerinin sayısı Kurucu Meclisin üçte birinin çok altında olduğu için, son sözü söyleme hakkı, onların elinde değildi. Buna karşılık, 1982 Anayasasının yapılmasında, beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi, kendi seçtiği üyelerden oluşan Danışma Meclisiyle anlaşmazlık durumunda karar yetkisini elinde tutmuştur. Bkz. 29 Haziran 1981 günlü ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Yasa, mad. 26/1.

10 12 Haziran 1960 gün ve 1 sayılı Yasa için bkz. Suna Kili-A.Şeref Gözübüyük, age, s.137.

11 Aktaran: Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, (yenilenmiş beşinci baskı, Ankara 1976, s.109), dipnot 148.

12 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül hakkında bkz. Doğu Perinçek, *Anayasa ve Partiler Rejimi*, Kaynak Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1985, s. 50 Vd. 27 Mayıs ve 12 Eylül anayasal süreç-

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde, kimileri yanlış ve halka zararlı, maceracı ve bireysel-terörist bir yöneliş içinde olsalar da, nesnel olarak toplumun tabanındaki insanlar hapse atılmış ve cezalandırılmıştır; işkence kurumlaşmış ve korunmuştur. 27 Mayıs ise, devletin bir kesimini, Bumin Yamanoğlu, Zeki Şahin, *Ferit Sözen gibi* zorba polis şeflerini hapse atmış, işkenceye karşı tavır almış ve insan haklarını savunmuştur (Devrik iktidar sahiplerine yapılan bazı kötü işlemleri hiçbir zaman haklı bulmadığımı da eklemeliyim.)

Bütün bu olgulara inat, biz 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'ü gene de kendi kafamızda aynı kategori içinde toplayabiliriz. Bu, nihayet bizim teorimizi sakatlar, ama olguların kendisini değiştiremez. Siyasal ve sosyal gerçeklik, bu üç askeri hareketin aynı safta olmadığını apaçık gösteriyor. Hayata baktığımız zaman, 12 Mart ve 12 Eylül'ün 27 Mayıs'a karşı yapıldığını görüyoruz. Biz istediğimiz kadar bu hareketleri aynı kefeye koyalım, 12 Mart ve 12 Eylül cepheden 27 Mayıs'ı hedef almışlardır.

12 Mart ve 12 Eylül kitle insiyatifi için özgürlükçü bir ortam getirdiği gerekçesiyle 27 Mayıs'ı sorumlu tutmuşlardır. 1961 Anayasasını «lüks» ilan eden, 12 Mart'ın Başbakanıydı. Nitekim 12 Mart'ın getirdiği anayasa değişiklikleri bu «lüksü» sınırladı. 12 Eylül ise «lükse» bütünüyle son verdi. 27 Mayıs'ın Türkiye'ye biçtiği elbise «bol» gelmişti, halk toplanarak, yürüyerek, derneklerle, partilerle siyasete kalkışmıştı. 27 Mayıs'ın getirdiği hukukî-siyasî kurumlaşmadan kuvvet alan toplum insiyatifi devletçe zaptürapt altına alınmalıydı. Bütün haklar devlet içindi. Topluma ise, «Anayasak» konmalıydı. İşte Akat'ın esprisi, 12 Mart'ın getirdiği değişiklikler ve 1982 Anayasası için yerine oturuyor.

27 Mayıs ve nesnellik

Bugün «keşke 27 Mayıs yapılmasaydı, iktidar seçimle değişseydi ve askerî müdahalelerin yolu açılmasaydı» dendiğine sık sık rastlıyoruz. Tarık Buğra, bu dileği bütün tarihe yayarak, «keşke 1789 olmasaydı»ya getirdi. Acaba o zaman sanayi devrimi ve demokrasi olur muydu sorusu bile yersiz burada. Çünkü olanlar, tek tek insanların iradeleri dışında gerçekleşiyor. 27 Mayıs'a dönecek olursak, «bu askerî müdahale yapılmasaydı» mantığını geçmişe doğru uzatmak da mümkün: Keşke DP iktidarı çoğulculuğu ortadan kaldırmaya yönelmeseydi, keşke 1946 uzlaşması emekçi sınıfları da kapsasaydı...vb.vb. Bu tür akıl yürütmeler spekülasyondan başka bir şey değildir. Bunun yerine olguları ve nedenleri tahlil etmek daha doğru olmaz mı? Çünkü ters yönde spekülasyonlar da yapılabilir: 27 Mayıs yapılmasaydı, acaba DP, iktidarı seçimle devretmeye razı olacak mıydı? Daha ileri bir aşamada çelişmeler hangi araçlarla çözülecekti? 27 Mayıs çelişmeyi gene de derin yaralar açmadan çözdü.

DP, 1946'da oluşan ve 1950 seçimiyle yürürlüğe giren anlaşmayı bozmaya kalktığı içindir ki, 27 Mayıs gerçekleşti. Anlaşmanın bir kez bozulmuş olması, sarsıntı yolunu açmıştı. O zaman bu süreçte artık «keşke»lerin yeri yoktur. Engels'in söylediği gibi, gelişmenin önünde sayısız yol vardır; bunlardan biri belirince, öbürleri silinip gider.

Türkiye'de çoğulculuğun gelişim sürecinde, 27 Mayıs 1960 tarihi sarsıntılı bir olayı işaretlemiştir. Değişiklik kontrol dışı ve radikal olmuş, statükoda gedikler açılmıştır. Olgu budur.

İnsanlar, son yıllarda resmî şiddetin o kadaracısını çektiler ki, içlerindeki barış ve huzur özlemi olağanüstü güçlendi; öyle ki değişimlerin de bu özleme uygun şekilde pürüzsüz ve rahat olması isteniyor. Gelgelelim özgürlük yönündeki gelişme, toplumsal güçler arasındaki mücadeleyle ve kuvvet ilişkileriyle belirlenir. Toplumsal süreçler, bizim huzur ve barış özlemlerimizi doğaları gereği çok zaman dikkate almazlar. Sürecin inişli çıkışlı ve sarsıntılı olması, kuşkusuz değişmeye direnen kuvvetlerin zora başvurmalarından ileri gelir.

Ne yazık ki, hak ve özgürlüklerin nasıl kazanılacağını, o özgürlüklerin özlemini çekenler ve barış isteyenler değil, özgürlükleri kabul etmek istemeyenler belirlemişlerdir. Zorun, yalnız ona maruz kalanı değil, onu uygulayanı da, bir insan olarak yabancılaştırdığı, bozduğu bir gerçektir. Victor Hugo, «1793 Devrimi» romanında[13] bu büyük sorunu çok etkili işler. Hugo, soylu şatolarının insan parçalayan tekerlekleriyle Cumhuriyetin giyotinini aynı acımasızlıkla eleştirir, ama romanda yaşanan büyük fırtına karşısında bu eleştirisinin boşuna olduğunu da çok çarpıcı olaylar ve nutuklarla verir okuyucuya. Bu roman, aslında büyük toplumsal sansıntılardaki şiddet olayına insanın bakışıyla bilimin bakışı, romancının bakışıyla nesnelliğin bakışı arasındaki büyük çelişmeyi anlatır. Ama hümanist romancı, kendi feryatlarının nesnellik tarafından dikkate alınmayacağının da bilincindedir ve en çok da buna ahüvah etmektedir.

Kanımca bilim, geçmişin olaylarına «keşke» yakınmalarıyla değil, nesnel bakmak durumundadır.

lerinin karşılaştırılması konusunda ayrıca bkz. Bülent Tanör ve Nurkut İnan'ın «Dünyada Demokrasiye Dönüş» panelindeki açıklamaları, *Yapıt*, sayı 12.

13 Kaynak Yayınları,çev. Alev Er,Istanbul 1984. Romanın burada ele aldığımız çelişme açısından incelenmesi için bkz. Mustafa Söğüt, «1973'te Duygunun Gerçekle Savaşı» *Saçak*, Sayı 12, s.50 vd.

«Millî Consensus» ve DYP

Demirel'in ve Doğru Yol Partisi'nin kendi sollarına ellerini uzatarak, militarizme karşı oldukça net bir tavır almaları ve yeni bir anayasa arayışı içine girmeleri, kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. 1980 öncesinde TİKP, parlamentoyu ve özgürlükleri savunma zemininde en geniş güçlerin ittifakını önerirken AP'ye de çağrıda bulunmuştu. Bugün yaşanan gelişme, bu çağrının bir gerçeğe dayandığın kanıtlamıştır. AP, büyük burjuva-toprak ağası karakterine rağmen, parlamento zemininde varolan bir güçtür ve duraksamalarla da olsa bu temeli savunmak zorundadır.

Ne ki, 12 Eylül sonrasının karamsar ortamında, bu kez de demokrasi için AP'li güçlere bel bağlayan bir eğilimle karşılaştık. Özellikle *Yeni Gündem* çevresinde kendisini gösteren bu eğilim, sınıfsal zeminden soyutlanmış bir asker-sivil ya da bürokrat-sivil karşıtlığını eksen alan bir tarih teorisine dayandırılıyor. Bu arada jakobenlik de her nasılsa bürokratlık ve devletçilikle eşitleniverdi. Demokrasiyi AP getireceğine göre, onunla herhangi bir tarihî anlaşmazlık da bırakılmamalıydı. Türk tarihinin bütün jakoben mirası, Jön Türklerden ve Kemalist Devrimden 27 Mayıs'a kadar solun sırtındaki kambur olarak görülüyor ve reddedilmesi öneriliyor. Marksist hareketin geçmişi, zaten tepeden inmeci bir bürokratik sosyalizm olarak nitelenmiş ve çoktan güvertenden aşağı atılmıştır.

DP-AP çizgisine toplumumuzu çağdaşlaştıran ve demokratlaştıran bir misyon atfedilmesi, elbette yalnız bir tarih tahlilinden ibaret kalamazdı ve bunun geleceğe yönelik sonuçları da olacaktı.

DYP ile ideolojik ve siyasal mücadeleyi içeren ve bu partinin ne olduğunu, ne olabileceğini bilen bir diyalog içine girilmesi kuşkusuz yerindedir. Ama DYP sözcülerinin «büyük kerametleri» karşısında bir hayranlık duygusuna kapılmanın da âlemi yok! Bu hayranlık, yalnız yakın tarihle ilgili unutkanlıktan değil,toplumumuz ve siyasal güçler hakkında sağlıklı bir tahlil yoksunluğundan da kaynaklanıyor. Bu nedenle Şubat ayında 25. kuruluş yıldönümü gösterişli törenlerle kutlanan AP'nin toplumumuzdaki yerine ve siyasal hayatımızdaki rolüne kısaca göz atma ihtiyacı duyuyoruz.

DP-AP'nin kısa tarihçesi

DP, Türk Devrimiyle gelişen ve büyüyen burjuvazi içindeki bölünmelerin ürünüdür. CHP—DP ayrışmasında büyük burjuvazinin yabancı kapitalizmle işbirliğine daha eğilimli,toprak ağalığıyla daha sıkı bağları olan, ticarî karakteri daha güçlü ve devletçi dönemin bürokratik hantallıklarından kurtulmak isteyen kesim DP'yi oluşturdu. Onun devamı olan AP ise, biraz daha gelişmiş bir kapitalizm temelinde, hacmi büyümüş bir iç pazara DP'ye göre daha fazla yaslanarak hayat buldu. Bu çerçevede, büyük sanayiciler, 1960 sonrasındaki gelişmeleri ölçüsünde, AP içinde DP dönemine göre daha etkili bir güç haline geldiler.

Bayar-Menderes'lerin miraşçıları, öncüllerinden farklı olarak, *hakim sınıflar çerçevesindeki* bir çoğulculuğa saygılı davranmışlardır. Bunun nedeni, en başta, ancak parlamenter bir zeminde iktidarı paylaşabilecek geniş güçlere dayanmalarıdır. Başka deyişle geniş bir iç pazar sayesinde zenginleşen büyük sanayi ve ticaret burjuvazisi, AP içinde belli bir etkiye sahiptir. Ayrıca 27 Mayıs hareketi, bütün ülkeyi olduğu gibi DP'nin devamı olan AP'yi de görece liberalleştiren bir etkide bulunmuştur. Demirel, bugün övünerek andığı «yollar yürümekle aşınmaz» anlayışını, bir bakıma 27 Mayıs'ın etkilerine borçludur. Oysa, AP bu liberal felsefeyi içine sindirememiş ve pek uygulayamamıştır. AP, 1961 Anayasasını yıllarca hedef almış ve özellikle 1970 'ten itibaren getirdiği baskı önlemleriyle 12 Mart'ın yolunu açmıştır. AP iktidarının, 1970'teki 274-275 sayılı Sendika, Grev, Toplu Sözleşme, Lokavt yasaları ile Cemiyetler, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Üniversiteler, Askerlik vb. yasalarındaki değişiklik girişimleri ve adım adım uyguladığı baskılar, o sırada «yolların yürümekle» *aşındığı* kanısına gelindiğini gösteriyor. Aslında bu baskı önlemleri, varacağı yere ulaşmış ve 12 Mart'la noktalanmıştır. Ne var ki, «Huzur Programı» ancak parlamentonun etkisiz bırakıldığı otoriter bir rejimle uygulanabilirdi ve bunun için AP'nin de iktidar mekanizmasının kenarına itilmesi gerekmiştir. Bu olay, AP'nin parlamenter zemini bertaraf eden bir diktatörlüğe yatkın bir örgüt olmadığını göstermekle birlikte, aynı partinin devredışı bırakılmış bir parlamentoda 12 Mart rejiminin baskı uygulamalarına destek olduğu gerçeği de gözardı edilemez. Daha sonra AP, 1973 baharında CHP ile işbirliği halinde, Gürler'in Cumhurbaşkanı olarak dayatılmasına göğüs germiş ve parlamentoyu savunmuş, fakat 1974 sonrasında MC hükümetleri ve sağ terörü koruma politikalarıyla bu kez de 12 Eylül'ün yolunu açmıştır. Artık bir zamanların «aşınmayan» yollarında «iti köpeğe kırdırma siyaseti» güdülmektedir.

Demireller son zamanlarda militarizme karşı radikal bir tavır alıyorlarsa, herhalde yakın tarihteki deneylerden çok dersler çıkarmışlardır. Bugün 27 Mayıs'ın değerlendirilmesi yanında 12 Mart'a ve 12 Eylül'e sürüklenişteki roller konusunda, çok partili rejim ve özgürlükler açısından tutarlı bir bilanço çıkarmaları ciddi bir ihtiyaç olarak duruyor.

DYP ve «hür irade»

Bu kısa tarihçe gösteriyor ki, DYP'nin liberalizm açısından göğsünü gere gere savunabileceği bir mirasa sahip olduğu söylenemez. 1980 öncesinde sol, AP'yi MHP ile aynı kefeye koyan, kaba ve sekter bir tutum içindeydi. Solun bir kesiminde bu anlayış hâlâ geçerli. Diğer yanda «sivil toplumcu» rüzgar, demokrasi önderliğini nerdeyse DYP'den bekleyen safça bir eğilim de getirdi. DYP sözcülerinin sık sık başvurdukları demagojiler, türlü gerekçelerle mazur gösterilmek isteniyor. DYP'nin gerçek kimliğiyle değil de, kendisini tanıtmak istediği gibi algılanması için, özel bir gayret var. Böylece, galiba bir dostluk görevinin yerine getirildiği ve ittifakın geliştirileceği sanılıyor. Anlaşılıyor ki, ideolojik mücadelenin dostlukları bozacağı düşünülüyor. Bu durumda ortaya çıkan, bir ideolojik iltihak eğilimidir. Sınıflardan soyutlanmış bir asker-sivil çelişmesine dayanan teori, böyle bir eğilim için kaygan bir zemin oluşturuyor.

DYP ileri gelenlerinden Nazif Kocayusufpaşaoğlu, İstanbul'daki panelde iktidarları «hür irade»nin belirlemesini ve ifade hürriyetini savundu. Güzel! Ancak emekçi kitlelerin çıkarlarının dile getirilmesini ve örgütlenmesini tehdit altına alan TCK 141-142. maddeler hakkındaki görüşünü söylemekten, panelin yöneticisi Murat Belge'nin sorularına rağmen ısrarla kaçındı. Bu tavır, Kocayusufpaşaoğlu'nun hürriyet üzerine açıklamalarını bir demagoji düzeyine indiriyor.

Emekçi sınıfların çıkarlarını ifade etmek, ceza tehdidi altında olunca «hür irade» nasıl oluşacak?

Emekçi sınıf partileri yasaklamalarla tehdit edilirse ve her olağanüstü rejim sosyalist parti yöneticilerini cezalandırırsa, siyasal iktidarın hür seçimlerle belirlendiğinden söz edilebilir mi?

TCK 141-142. maddeler, Kocayusufpaşaoğlu'nun söylediği gibi, basit bir kanun sorunu değil, *rejim sorunudur*. Siyasi partiler Kanunundaki yasaklamalar gene bir anayasa rejimi sorunudur.Kaldı ki, gerek TCK 141-142. maddeler gerekse Siyasal Parti yasaklarının anayasal dayanaklarla pekiştirilmesi 12 Eylül döneminin eseridir. Bu durumda siyaset alanını tel örgülerle emekçi kitlelere kapayan düzenlemelere karşı açık tavır alınmadığı sürece, millî consensus umutları yayılması, ancak bir aldatmaca olur. Kocayusufpaşaoğlu'nun cevaptan kaçınırken, parti disiplinine göndermede bulunması ve partiyi bağlayan açıklamalar yapamayacağını söylemesi de, liberal teori açısından büyük bir gaftır. Herkese özgürlük tanımayan bir liberalizm olamıyacağı gibi, parti disiplini adına bireylerin özgürlükleri savunmalarına izin vermeyen bir liberalizm de olmaz.

DYP'nin emekçi kitleleri ve sosyalistleri dışlayan bir 1946 consensus'una «millî uzlaşma» adını verdiği görülüyor. Türkiye 40 yıl öncesinin hakim sınıf uzlaşmasına dönemez. 12 Eylül'ün getirdiği yasaklamaları aşma mücadelesi, esas gücünü kaçınılmaz olarak geniş emekçi kitlelerden alacaktır ve bu gerçek Türkiye'nin önünde bulunan millî uzlaşmanın içeriğini de belirleyecektir.

Emekçileri ve sosyalist partileri dışlayan bir hakim sınıf uzlaşmasına, Mehmet Ali Aybar İstanbul'daki panelde net bir tutumla itiraz etti. Aybar haklı olarak sosyalizm amaçlı partileri içermeyen bir consensus'un demokratik bir gelişme sayılamıyacağını vurguladı. Asaf Savaş Akat da, Aybar'ın bu açıklamalarına katıldığını belirtti.

AP'nin mirasçıları: ANAP ve DYP

DP-AP akımının 12 Eylül darbesinden sonra açılan parlamenter ortama ikiye bölünmüş olarak (ANAP ve DYP) girmesi anlamlıdır. DP-AP çizgisinin devamı, tek başına DYP değildir. Militarizmle uzlaşan bir ANAP'ın varlığı, aslında DP-AP'nin bir hakim sınıf akımı olmasının doğal sonucudur. DYP bu bölünmede militarizmle görece daha çelişmeli güçleri çevresinde toplamıştır. Bu olay Demirel'i ve DYP'yi daha radikal, daha anti-militarist bir konuma itmiştir. Şimdi Demirel çevresi, AP'nin dayandığı temelin önemli bir kısmını kaybetmiş olarak, daha küçük ve daha radikal güçlerle yeniden iktidara yönelmek istiyor. DYP, ANAP'ı yani ikiz kardeşini bertaraf etmenin yolunu, militarizmi zayıflatmakta, geniş bir iç pazar ve büyüme politikalarını savunmakta görüyor.

DP-AP akımı, muhalefette olduğu zamanlar sivil toplum insiyatifine dayanmış, iktidar yıllarında ise bu insiyatifi bastırmıştır. 1946 yılında Menderes, CHP'nin bir parmak solunda olduklarını söylüyordu. DP, 1950 öncesinde jandarması ve tahsildarıyla devleti şiddetle eleştirdi. Ama aynı DP, özellikle 1950'lerin sonuna doğru koyu bir polis rejimine yönelmekten de geri durmadı. 27 Mayıs sonrasında DP'li güçler, bir kez daha devlet dışı insiyatife başvurdular. Ama iktidar yıllarında 12 Mart ve 12 Eylül'ü hazırlayanlar da onlardı. Bugün durum değişiktir. AP tabanı ikiye bölünmüştür. AP mirasının büyük kesimi ANAP'ta toplanmış bulunuyor. Üstelik DP-AP'nin dayandığı hakim sınıf kesimi, yeniden bölüşüm mekanizmalarının uzağında durmaya tahammüllü değildir ve bu nedenle ANAP büyük bir avantaj sağlamış bulunuyor. DYP ise, iktidar mevkilerinin kenarına sürülen bir tabana uygun siyasal felsefeyi formüle etmekte güçlük çekiyor. Eskiden kalan ağırlıkları sırtından atarak tutarlı bir liberalizme yönelemiyor, ama hayat DYP'yi böyle bir yönelişe zorlamaktadır. Galiba bu gerçeği

en çok farkeden, tecrübeli Demirel yanında, sağda yeni görülen Mehmet Dülger gibi düşünceye dayanan politika uygulayıcılarıdır.

Yukardaki açıklamadan da anlaşılacağı gibi, Mehmet Gündüz, DYP'yi AP'nin biricik mirasçısı olarak görmekle bu partiye çok fazla şans tanıyor.[14] Gündüz'ün ANAP'ı sınıfsal temelden yoksun, gelip geçici bir şirket olarak tahlil etmesi, gerçeğe dayanmıyor. Aslında ANAP, Özal'ın deyişiyle «malı götürmüş»tür. DYP'ye de DP-AP'nin dayandığı hakim sınıf kesimi açısından oldukça radikal bir alan bırakmıştır. Üstelik bu konum, ülkemizde liberal partilerin işlevlerini yüklenmiş olan sosyal demokrat partilerle fark sorununu da gündeme getiriyor ve bir kimlik bunalımına yol açıyor. Nè var ki, DYP açısından başka bir çıkış yolu gözükmüyor. Bu parti, ANAP'a benzeyerek temelini genişletemez. Buna karşılık anti-militarizm ve yeni anayasa gibi temalar, DYP'yi hakim sınıfların en büyük kesimlerinden uzaklaşsa da, ANAP'tan hoşnut olmayan güçlerle birleştiriyor.

Demokrasi ve 2000'ler

Türkiye'de birden bire rejim tartışması patlak verdi. Demokrasi istemi, gittikçe daha geniş güçleri kucaklıyor ve radikalleştiriyor.

Çeşitli sınıfların ve siyasal güçlerin demokrasi programları birbiriyle çarpışmaktadır.

Demokrasi, burjuva devrimlerinin gerçekleştirdiği büyük bir toplumsal ve siyasal değişikliktir. Demokrasinin toplumsal yönü, toplumun ortaçağ ilişkilerinden kurtulması, özünde köylülüğün özgürleşmesidir. Ancak bizim gibi ülkelerde, burjuvazi dünya kapitalizmiyle ve ortaçağla bağları yüzünden demokrasiye böyle toplumsal bir içerik vermekten kaçınıyor, burjuva-demokratik felsefeyi benimsemiyor. Böylece demokrasi, burjuvazi tarafından genellikle parlamenter-seçimci içerikle sınırlı olarak tanımlanıyor. Demokratik devrimin toplumsal içeriğini bir program olarak savunmak ise, özellikle emekçi sınıf hareketine kalıyor. Ancak bu durum, ortaçağı tasfiye eden ve köylülüğü özgürleştiren bir demokrasi programının burjuva-demokratik karakterini değiştirmez; yalnızca önderliğe ilişkin doğru kavrayışlar getirir. Oysa Ankara panelinde konuşan Sosyalist Devrim Partisi'nin son Genel Başkanı Cenan Bıçakçı'nın, demokrasiyi «burjuva devlet biçimine karşı aşağıdan yukarı bir hareket» olarak tanımlanmasına karşılık, SDP'nin daha önceki Genel Başkanı M.Ali Aybar ve Genel Sekreteri Aydın Köymen, «dünyada uygulamada burjuva demokrasisinden başka bir demokrasi olmadığını» öne sürüyorlar.[15] Bıçakçı'nın demokrasiyi, «sömürünün kalkması» ve «sosyalizm» ile özdeşleştirmesi[16], bütün toplumsal çelişmeleri bir çırpıda çözmek ve bütün tarihî aşamaları bir sıçramada geçmek gibi bir dilekten kaynaklanıyor. Öte yandan emekçi kitlelerin insiyatifinin doruğa çıktığı büyük devrimci yükseliş dönemlerini düşünürsek, dünyamızın burjuva demokrasisinden daha ileri uygulamaları birkaç kez yaşadığını söyleyebiliriz.

Demokrasi, siyasal yönden feodal iktidarların (en saf biçimiyle monarşilerin) yıkılması, iktidarların genel ve eşit oy yanında çok parti ilkesinin geçerli olduğu seçimlerle belirlenmesidir. «Hür irade», bir özgürlükler düzenini gerekli kılar. Demokratik devrimlerle birlikte burjuvazinin hakimiyet çağı açılmıştır. «Milli egemenlik» teorisi ise, bu hakimiyetin belirlediği siyasal yapının ideolojik örtüsü işlevini görür. Buna rağmen, burjuva demokrasileri, özellikle 19. yüzyılın işçi hareketlerinin dayatmasıyla emekçi sınıfların örgütlenme ve siyasal mücadele haklarını tanımışlardır. Bizde ise «milli irade», «milli egemenlik», «hür irade» gibi burjuva-demokratik kavramlar, siyasal özgürlüklerin hakim sınıflarla sınırlı kalmasının üzerini örtmekte kullanılıyor. Bu teorilerin DP-AP tarafından temsil edilen alaturka içeriğine göre, hürriyet yalnız hakim sınıflar içindir; «hür irade» de gene hakim sınıf partileri arasındaki hukuki eşitlik ve yarış içinde beliren iradeyi ifade eder.

Aybar, «200 yıllık demokrasi çabalarına rağmen» emekçi sınıfları dışlayan sisteme dikkat çekerek «demokrasi yolunda mesafe alınmadığı anlaşılıyor» saptamasında bulundu. Aybar bu sözleriyle Türkiye'nin önünde bugün hâlâ *demokrasi* sorununun çözüm beklediğini vurgulamış oluyor. Aslında Türkiye demokratik devrim sürecinde epeyi yol almıştır ve 21. yüzyılı demokratik bir sıçramayla karşılayacak olgunuğa gelmektedir. Mehmet Dülger, «asrın ilk çeyreğinde Cumhuriyet ilan edilmişti, son çeyreğinde ise bu Cumhuriyetin demokratik karakterini kazanacağına inanıyorum» diyor. Demokrasiye toplumsal ve siyasal yönleriyle bütün tarihî içeriğini vererek, Dülger'in bu kanısın paylaşıyorum. Aynı şekilde Asaf Savaş Akat'ın önümüzdeki döneme bakarak, büyük değişiklikler umut etmesi de kanımca gerçekçi.

Demokrasi ve anayasa tartışmaları, toplumumuzun arayışını yansıtması bakımından anlamlıdır.

Türkiye, 2000'e doğru büyük bir demokratik atılımın eşiğine gelmiştir.

14 Mehmet Gündüz'ün tahlili için bkz. «Bonapartizm, Parlamentarizm ve Partiler» *Sage*, Sayı: 24, Ocak 1986, S. 35

15 «Demokrasi için yeni anayasa» *Yeni Gündem*, sayı 40, 7-20 Şubat 1986, s.17.

16 Aynı yerde.

ANAP'ın İnfaz İndirimi Önerisi "Af" Sorununu Çözmez

Ali Kalan

İnfaz indiriminin ayda 14 günden 18 güne çıkartılması bugünün ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Nasıl bir çözüm bulunması gerektiğini ortaya koyabilmek için, genel af mı, yoksa infaz indirimi mi tartışmasının hangi ihtiyaçtan kaynaklandığını incelemek gerekir.

1. Türkiye'de, geçen 7-8 yıllık süre boyunca olağanüstü bir dönem yaşanmıştır. Olağan demokratik döneme geçmenin çabası içinde bulunan bugünün Türkiyesinde çözülmesi gereken en önemli meselelerden biri geçmişin yaralarının sarılmasıdır.

İşkence uygulamalarının ayyuka çıktığı, toplum ve insanlık vicdanını yaraladığı ortada iken, bu dönemin yargılamalarının adli yanılgılar taşıyacağını kabul etmek herhalde yerinde olur. Geçirdiğimiz olağanüstü dönemde, *bir tek «suçlu»* cezasız kalmasın anlayışıyla, gerektiğinde, *bin suçsuzu mahkûm etmek*, tutumu hakim olmuştur.

Olağan dönemde, yasaların güvencesi altında düşünce ve örgütlenme haklarını kullanan ve o dönemde faaliyetleri suç sayılmayan bir kısım parti, sendika ve derneklerin yöneticileri, olağanüstü dönemde suçlu ilan edilerek mahkûm edilmişlerdir. Bu dönemde, kesinleşmiş beraat kararları dahi «bugüne uymuyor» gerekçesiyle dikkate alınmamıştır. Böylece daha önce yasal kabul edilmiş bir kısım faaliyetler yasadışı ilan edilmiş, bu yolla bir kısım siyaset ve düşün adamları politika ve fikir hayatının dışına itilmişlerdir.

Bu olağanüstü uygulamalar toplum vicdanında büyük yaralar açmıştır. Çıkartılacak yasanın, olağanüstü uygulamaların yarattığı haksızlıkları tamir edici ve toplumsal barışı sağlayıcı nitelikte olması gerekir. İnfaz indirimi önerisinde bu özellikler yoktur.

2. Bazı çevreler, SHP'nin af önerisinin eşitliği sağlamaktan uzak olduğunu, infaz indirimi önerisinin bu yönüyle tercih edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.SHP'nin önerisinin yeterli olmadığı ve eşitliği sağlayamadığı bir gerçektir. İnfaz değişikliği önerisi ise hiçbir şey getirmemektedir.

İnfaz yasası değişikliğinin altı ay yürürlükte kalacağı söyleniyor. Bu durumda, bu süre içinde kararları kesinleşmemiş olan toplu örgüt davalarının sanıklarına uygulanamayacak demektir. Davanın uzamasında rolü olmayan bu kişiler yönünden eşitliği bozan bir haksızlık olacaktır.

Sıkıyönetimin ilan edildiği günden bu yana 15 yıllık mahkûmiyet hükmünü karşılayacak sekiz yıllık bir süre geçmiştir. Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Daire Başkanlığı'nın verdiği bilgiye göre siyasi davalarda on yıldan daha az ceza alanların oranı yüzde 90,07'dir. Bunların % 90'a varan bir oranı cezalarını çekmiş ve çıkmışlardır. İnfaz yasası değişikliği önerisi, bunlar yönünden hiç bir şey getirmemekte, böylece eşitlik ve hakkaniyeti bozmaktadır. Bunların sorunu ise sabıkadan kurtulmak ve normal bir vatandaş haline gelmektir.

Üstelik infaz yasasının uygulanması sırasında da eşitliği bozan sorunlar çıkacaktır. Şartlı salıverme hakkından yararlanabilmek ancak cezaevi idarecilerinin-daha doğrusu gardiyanların- iyi hal raporlarıyla mümkün olacaktır. Bu raporların siyasi hükümlüler için nesnel olarak yazılamayacağı kay-

gısı güçlüdür. Bu yüzden de uygulamada eşitlik bozulacaktır.

3. Türkiye bugün, tarihinde görülmemiş yaygınlıkta sabıkalı, fişlenmiş insan barındırmaktadır. Barış ve güvene ihtiyaç duyan Türkiye toplumu bu yoğunlukta sabıkalıyı taşıyamaz.

İnfaz indirimi önerisi, sabıkaların silinmesi ve sabıkalanmış olanların da topluma kazanılması ihtiyacına cevap vermiyor. Üç gün ceza almış bir insan dahi, toplumda mahkûm etiketi taşıyacaktır. Mahkûm olmamış vatandaşların dahi, fikri eğilimleri yüzünden işinden atıldıkları, haksızlıklara uğradıkları bir ülkede, yüzbini bulan hükümlüler ordusunun Türkiye'de ne gibi bir rol oynayacağı düşünülmelidir.

«Affın» kelime anlamından hareketle sırf bir «bağışlama» anlamına geldiği düşünülmemelidir. Affın esas niteliği, toplumsal barışı sağlamak, adli haksızlıkları gidermek, yaraları sarmak, toplum dışına itilmiş insanların tekrar topluma kazanılmasını sağlamaktır. İnfaz yasası değişikliği önerisinde böyle bir nitelik göremiyoruz.

4. Kaldı ki, ayda dört günlük infaz indirimi, cezaların infazında öyle ciddi sayılacak bir hafifleme getirmiyor. Bu öneri bu yöndeki beklentilere de cevap vermemektedir.

5. İnfaz yasası değişikliği önerisi adliyenin yükünü hafifletici nitelik de taşımamaktadır. Oysa affa ihtiyaç duyulmasının bir nedeni de budur. Oysa yasa önerisi, üç günlük cezayı ya da on liralık para cezasını gerektiren bir davanın dahi ortadan kaldırılmasını sağlamıyor.

6. İnfaz indirimi önerisi süreklilik arzedecekse, o zaman af değil bir infaz yasası değişikliği olur. Bu da cezaların hafifletilmesi anlamına gelir. Eğer, belli bir süre uygulanmak üzere çıkartılıyorsa -ki altı ay yürürlükte kalacağı ifade edilmektedir- o zaman bu bir özel af yasası niteliğinde olacaktır. *Üstelik ihtiyaçlara cevap vermeyen, kuşa çevrilmiş bir af yasası!* O zaman bu yola ne gerek var? Her türlü tartışmayı bir kenara bırakıp *cezaları bütün sonuçlarıyla ortadan kaldıran bir genel af* bu konudaki bütün sorunları çözecektir.

7. Bu hususta fikir birliğine varılırsa, ileri sürülen Anayasal engel olsun, Çankaya engeli olsun aşılır.

Bazı TCK. maddesi ile ilgili suçların affedilemeyeceğini hükme bağlayan Anayasa'nın 87. maddesi, bu suçlarla ilgili cezaların ağırlaştırılması anlamını taşımaktadır. Ne Türkiye'de ne de dünyanın herhangi bir yerinde ceza anlamı taşıyan hükümlerin geçmişe yürüyemeyeceği izahı gerektirmeyecek bir kuraldır. Bu durumda Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce işlenmiş suçlarla ilgili, *istisna getirilmeksizin bir genel af* çıkartılabilir. Bu, sorunu büyük ölçüde çözer. Bu tarihten sonra işlenmiş suçlarla ilgili de değişik çözümler bulmak mümkündür.

İkincisi, bu konudaki tartışma, Anayasa'nın 87. maddesinin değiştirilmesi, askıya alınması, geçici bir madde ile bu maddenin yürürlük tarihinin geriye alınması ile kökünden çözülebilir.

Anayasanın nasıl değiştirileceği ya da kanunların nasıl çıkartılacağı bellidir. Kanun çıkartmada tek yetkili organ parlamentodur. Cumhurbaşkanının ancak veto hakkı vardır. Vetoya karşı parlamento kararında direnirse Cumhurbaşkanının yapabileceği başka bir şey yoktur.

Devletin bütün kurum ve yasalarının varlık nedeni toplumsal ihtiyaçlardır. Bunların değiştirilmesi ya da yenilerinin yapılmasını belirleyen de ihtiyaçtır. Bunun için parlamento bugünün ihtiyacına cevap verecek genel af yasasını çıkartmalıdır. Bunun Anayasaya uygun mu yoksa aykırı mı olacağına sonradan Anayasa Mahkemesi karar versin. Yeter ki, *bazı dış ülkeleri ikna etmek için ihtiyaca cevap vermiyen göstermelik uygulamalara* gidilmesin.

Genel af tartışmasını «genel af» dışında hiç bir çözüm ortadan kaldırmaz. Sorun, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun, geniş kapsamlı ve eşitlikçi bir genel af yasasının çıkartılmasıdır. Türkiye demokratikleşebilmek, çağdaş dünya ile birleşebilmek için buna mecburdur. Geçmişten miras kalan onarılması zor yaraları sarabilmek için bu zorunludur.

Çağdaş Bir Türkiye İçin
GENEL AF

Nusret Senem

İsteme Adresi: Konur Sok. No. 24/20 Kızılay/Ankara

Kadına Siyaset Çok mu?

Şule Perinçek

Siyaset erkek işi, kadın bu alana girmese iyi olur. Ne gariptir ki, bu yasaklama erkeklerden geldiği kadar kadınlardan da, hatta kadın haklarını savunan kesimden de, gericisinden de, ilericisinden de farklı biçimlerde geliyor.

Ataerkil toplumun oluşmasıyla birlikte kadın, giderek toplumun kaderini ilgilendiren karar mekanizmalarının dışına itiliyor.

Aristo, «insan siyasal hayvandır» demiş. Kadına siyasal bir işlev tanımayanlar, aslında kadınlara hayvan olmaktan başka bir seçenek bırakmamış oluyorlar. Kadın böylece «öküzden sonra gelen» konuma yerleştirilmek isteniyor.

Kadın, tarih boyunca ne zaman siyaset sahnesine çıkmış, ne zaman engellenmiş? İlkel komünal toplumda, mitolojide kadın simgeleri, Antik Çağ'da, burjuva demokratik devrimlerinden önce ve sonra, sanayi devriminde kadın ve siyaset: Her biri ayrı inceleme konusu. Bu yazıda ayrıntısına girmek istemiyorum. 1986 Mart'ının Türkiye'sinde kadın ve siyaset üzerinde duracağım esas olarak.

Fransız İhtilali'ne katılan «çakal şekline giren ve korkuyla alay eden» kadınlar, 1793'te Meclis'e «Eğer kadının idam sehpasına çıkma hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır» diye 17 maddelik Kadın Hakları Beyannamesi'ni verdiler. Birkaç ay sonra liderleri Olympe de Gouges ve Rose Lacombe giyotinde hayatlarını kaybetti. Neyse ki bugün hiç olmazsa giyotin korkusu yok. Yahut da kötümser bir ifadeyle, bir tek o yok.

Demosthenes (MÖ 384-322) kadınları işlevlerine göre üçe ayırıyor: «Meşru çocuklara sahip olmak için bir karı, iyi bakılmak için nikahsız kadınlar, aşk zevkleri için cariyeler.» Burada yüzyıllar sonra, yani birkaç ay önce bir milletvekilimizin kadınları çok benzer bir şekilde üç grupta toplamasını anmadan geçmek olanaksız.

1900'lerin ilk yıllarında birçok Avrupa ülkesinde kadınların siyasi derneklere girmeleri, hatta eğlencelerine bile katılmaları yasak. İlk kadın milletvekilleri parlamentolara girmeye başlayınca, «gebe bir kadının meclis kürsüsünde görünmesini düşünmek bile çok komik» bulunuyor.

Kısa bir süre önce TBMM'de bir erkek milletvekili,kadın milletvekiline «yavrum» diye laf attı. Verilen cevap da oldukça ilgi çekici: «Benim senin kadar çocuğum var.» Meclis kürsüsündeki yerini ve saygınlığını, eşit bir milletvekili olarak savunmak yerine, toplumun ona tanıdığı «ana» kavramının arkasına geçivermek kadınlara daha meşru geliyor. Bir diğer çözüm de, erkek gibi olmak. Takım elbiseli kadın milletvekilleri, akademisyenler, başarılı yöneticiler! Kürsüler, koltuklar aslında erkeklerin hakkıdır, kadın ancak biraz erkek gibi olursa oraları doldurabilir.

Siyasetle uğraşmanın erkek işi olması bizi öyle şartlandırmıştır ki, kadın-erkek eşitliğini, özgürlüğünü savunsan bile, bunu ruhlara sindirememek ve yüzyılların kalıntıları kendini gösteriyor. Fakülte kantininde ayağında pantolon, üstünde bol kazak, en iyi tespit çeviren, ulan'sız, küfürsüz konuşmayan tipler çizildi bir zamanlar.

Hürgün gazetesinde «İçerdekilerin, dışarıdaki eşleri anlatıyor» adlı bir dizi yayınlanmıştı. Dizide

sadece kadın eşler vardı. Akla nedense karısı içeride olan bir erkek gelmemişti. Çünkü kadın, politika öznesi olarak, siyasal bir birey olarak görülmez. Kadınlar omuzları çökük, çilekeş, siyasetten hapse düşen kocalarının tamamlayıcı parçalarıdır. «O yanında olmadığı için bir yanları tutmayan» kadınlardır. Dizi resimlenirken de hep boynu bükük, Meryem Ana figürlerini andıran kadınlar gelmiş akla.

Kadın haklarına saygılı partilerin programlarında, «kadınları önder yerlere getirelim, yönetimlerde öncelik tanıyalım» deniyor. Ama etrafa bakıldığında böyle kadınlara pek rastlanmıyor. Kadın elini kaldırıp ben adaylığımı koyuyorum demeye de cesaret edemez; çünkü kocası, babası veya ağabeyi daha «yeterli»dir o göreve. Haberlerde çocukları içeriye götürüp oyalayan, erkek rahat dinlesin, okusun, çalışsın, yazsın diye uygun ortamı ve şartları yaratmaya çalışan, kadındır. Evin erkeği, arkadaşlarıyla siyaset tartışırken, kadın çay götürüp getirmekten iki laf işitebilirse ne âlâ! Bu kadın, ne zaman kendini yetiştirsin de, yönetici işlevlerde bulunacak olgunluğa ulaşsın? Meğer ki, kadın kendi haklarının bilincine varsın, onlara sahip çıksın ve aktif olarak mücadele etsin.

Kadınların ve işçilerin ortak bazı yanları olduğu doğrudur. Her ikisi de ezilenler olarak büyük toplumsal devrimlerin yükselişinde mücadeleye katılır ve bazı haklar elde ederler. Ama şu da değişmez bir gerçek: Hakim sınıf, her zaman diğerine siyaseti yasaklar. Romalı hukukçu ve devlet adamı Cato (MÖ 234-149) «Bu kötü yaratıklara hükmetmek özgürlüğünü verirsek bunların istibdatlarına, zulümlerine bir sınır çizmek mümkün olamaz. Kadınlar özgürlük istiyorlar. Olamaz. Kadınlar bizimle eşit oldukları gün, bize üstün olacaklardır» diyor. Cato'nun abartılmış korkulu rüyası, ancak kadın üzerindeki mülkiyetin de ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir. Kadınların bu toplumsal değişikliğin dışında tutulmaları veya pasif bırakılmaları düşünülemez. Ama ayrıca şu da bir gerçek: Ekonomik sömürü ve sınıf sorununun çözümü, kadın sorununun nihai çözümü için bir önşarttır; ancak bu, iki süreç arasındaki ilişkinin otomatik olduğu anlamına gelmez. Öyleyse, amaçlanan toplumsal değişikliğin öncesinde de sonrasında da, esas olarak kadınların sahip çıktığı özel bir mücadele gereklidir.

Kadının da siyasal bir görüşünün olmasına, aktif olarak siyasal partilerde çalışmasına bazı feministlerin niçin karşı çıktıklarını, daha doğrusu nasıl karşı çıktıklarını anlamak güç. Bu tutum, Pir Sultan'a dostunun attığı gül gibi yaralıyor insanı. Tarih boyunca kadınların siyasete karışmaları engellenmiş. Kadına kadından gelen kısıtlama da, geleneksel ideolojinin bir yansıması. Amaç, onların dediği gibi salt erkek egemenliğini yıkmak bile olsa, örgütlü mücadele alanını ve siyaset düzlemini erkeklere terkederek bu egemenlik nasıl yıkılacak?

Siyaset, insan faaliyetinin en yüksek biçimi olarak kabul edilmiştir. Çünkü belli sınıfsal açılardan da olsa, sonuç olarak toplumun tümünün geleceği siyaset düzleminde kararlaştırılır. Statükoyu korumak isteyenler de, değiştirmek isteyenler de, bu iradelerini en sonunda siyasal karar mevkilerini ellerinde tutarak ya da fethederek geçerli kılarlar. Bu nedenle, siyasetin mesleklerin doruğu olarak görülmesi yadırganmamalı. Kadının çeşitli mesleklerde erkekle eşit olarak çalışması isteniyor, ama siyasetçi olmasına çeşitli görünümler arkasında karşı çıkılıyor. Kadın, kaymakam olsun, akademisyen olsun, doktor olsun da, niçin politikadaki yerini almasın? Siyasal görüşü olan kadından niçin ürkülüyor? Tersine, bir kadının siyasal kimliği yoksa, esas ondan ürkülmelidir. Çünkü bu, ataerkil ideolojinin kadına tanıdığı sınırlar içinde kalmayı ve siyasal köleliği ifade eder. Nitekim, son yılların getirdiği otoriter kurumlaşma, kadının siyasal örgütlenmesinin önüne yasaklar dikiyor. Ülkeyi zaptürapt altında tutmak isteyen güçlerin buna başvurması doğal. Ama kadınların kurtuluşu adına, kadınlara siyasal bireyler olmanın çok görülmesi, herhalde doğal karşılanamaz.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi

Bu sözleşme, 18 Aralık 1979'da Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan 81 devlet tarafından imzalandı. 3 Eylül 1981'de aralarında Mısır, Nikaragua, Sirilanka gibi azgelişmiş ülkelerin bulunduğu devletlerin onayıyla yürürlüğe girdi. Türkiye, sözleşmeyi, BM'in «Nairobi Uluslararası Kadın Konferansı»ndan kısa bir süre önce, 11 Haziran 1985'te TBMM'de onaylama kararı aldı. Hükümetler bu sözleşme kapsamında aldıkları önlemleri, BM'e bildirmeyi taahhüt etmektedirler. Bu raporlar, BM'in «Kadınlara Karşı Ayırımcılığı Önleme Komitesi»nce incelenecektir. Türkiye kamuoyuna yeterince yansıtılmayan bu sözleşmenin, kâğıt üzerinde kalmaktan kurtarılıp hayata geçirilmesi önemlidir. Bu amacın gerçekleşmesine katkıda bulunmak umuduyla 14 Ekim 1985 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan sözleşme metnini aynen yayımlıyoruz.

Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler yasasının temel insan haklarına, insan itibar ve kıymetine ve erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğine inancı tekrar teyid ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin, insanlara karşı ayırımcılığın kabul edilemezliği prensibini teyid ettiğini ve tüm insanların özgür doğduğunu ve eşit itibar ve haklara sahip olduklarını ve bu Beyannamede böylece öne sürülen tüm haklar ve hürriyetlerin cinsiyete dayalı olanlar dahil hiçbir ayırıma tabi kılınmaksızın herkes tarafından kullanılabileceğini beyan ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Sözleşmelerine Taraf Devletlerin, kadınlar ile erkeklerin tüm ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanmalarını temin mükellefiyeti bulunduğunu kaydederek,

Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas kuruluşları nezaretinde kabul edilmiş ve erkeklerle kadınların eşitliğini sağlamaya çalışan uluslararası sözleşmeleri gözönünde tutarak;

Ayrıca Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas teşekkülleri in kabul ettiği erkek ve kadınların haklarının eşitliğini sağlamayı amaçlayan kararları, beyanları ve tavsiyeleri de dikkate alarak;

Ancak, bu çeşitli belgelere rağmen kadınlara karşı ayırımcılığın hala devam etmekte oluşundan endişe duyarak,

Kadınlara karşı ayırımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkeleri i ihlâl ettiğini, kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerinin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediğini, toplumun ve ailenin refahının artmasına engel teşkil ettiğini ve kadınların ülkeleri ve insanlık hizmetinde kullanabilecekleri olanaklarını geliştirmelerini zorlaştıracağını kaydederek,

Yoksulluk hallerinde kadınların yiyecek, sağlık, eğitim, öğretim ve iş bulma ve sair ihtiyaçlarının karşılanması bakımından en az imkâna sahip olduklarından endişe duyarak;

Hakkaniyet ve adalete dayalı yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulmasının, kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği sağlamak için önemli bir aşama teşkil edeceğine inanarak;

Apartheid'i , ırkçılığın her şeklinin, ırk ayırımının, sömürgeciliğin, yeni sömürgeciliğin, saldırganlığın, yabancı devlet işgal ve hakimiyetinin ve ülkelerin içişlerine müdahale etmenin ortadan kaldırılmasının, erkekler ile kadınların eşit haklardan yararlanmaları için gerekli olduğunu önemle belirterek;

Uluslararası barış ve güvenliğin kuvvetlendirilmesinin, uluslararası gerilimin azaltılmasının, sosyal ve ekonomik sistemlerine bakılmaksızın bütün ülkeler arasında karşılıklı işbirliğinin, genel ve tam silahsızlanmanın ve özellikle sıkı ve etkili bir uluslararası denetim altında nükleer silahsızlanmanın, ülkeler arasındaki ilişkilerde, adalet, eşitlik ve karşılıklı menfaat ilkelerinin teyidinin ve yabancı ve sömürge yönetimi veya yabancı işgali altında bulunan yerlerdeki halkların kendi kaderlerini tayin ve bağımsızlık elde etme hakları kadar ulusal hükümranlık ve toprak bütünlüklerine saygının gerçekleşmesinin, sosyal gelişme ve kalkınmaya ve bunun bir sonucu olarak da, erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin elde edilmesine katkıda bulunacağını teyid ederek,

Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarını gerektirdiğine inanarak,

Kadınları ilenin refahına ve toplumun kalkınmasına yaptıkları büyük katkının henüz tam olarak idrak edilmediğini, analığın sosyal ehemmiyeti ve ana ve babanın

aile içinde ve çocukların büyütülmesindeki rollerini gözönünde bulundurarak ve kadınların nesillerin üremesindeki önemli rolünün aile içinde ayırıma neden olmaması gerektiğini nitekim çocukların yetiştirilmelerinin kadın ve erkek ile toplumun tamamının sorumluluk paylaşmalarını gerektirdiğini vakıf olarak,

Erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki geleneksel rollerinde bir değişiklik ihtiyacı bulunduğunu vakıf olarak,

Kadınlara Karşı Ayırımcılığın Ortadan Kaldırılması Beyannamesinde yer alan ilkeleri uygulamaya ve bu maksatla bu nevi ayırımcılığın her şekli ve tezahürünün ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri almaya kararlı olarak,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1—

İşbu sözleşmeye göre, «kadınlara karşı ayırım» deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Madde 2—

Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldırıcı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler;

a) Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,

b) Kadınlara karşı her türlü ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi,

c) Kadın haklarının erkeklerle eşit olarak yasal himayesini tesis etmeyi ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları aracılığıyla kadınların her türlü ayırıma karşı etkin himayesine sağlamayı,

d) Kadınlara karşı herhangi bir ayırımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı,

e) Herhangi bir kişi, kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,

f) Kadınlara karşı ayırımcılık teşkil eden mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, tadil veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı,

g) Kadınlara karşı ayırımcılık teşkil eden bütün ulusal cezaî hükümleri ilga etmeyi.

Madde 3—

Taraf Devletler özellikle politika, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 4—

1.Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak mütalâa edilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere son verilecektir.

2.Anneliğin himayesi maksadıyla işbu Sözleşmede belirtilenler dahil, Taraf Devletlerce alınacak özel önlemler, ayırımcı olarak nitelendirilmeyecektir.

Madde 5—

Taraf Devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a—Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,

b—Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her halükarda çocukların menfaatleri herşeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimi i sağlamak,

Madde 6—

Taraf Devletler, kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri alacaklardır.

Madde 7—

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayırımı önlemek için tüm tedbirleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

a—Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek,

b—Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek,

c—Ulkenin kamu ve politik hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere iştirak etmek.

Madde 8—

Taraf Devletler, kadınlara, erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 9—

1.Taraf Devletler, tâbiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tâbiiyeti i değiştirme-

sinin, kadının da otomatik olara tâbiiyet değiştirmesine, tâbiiyetsiz kalmasına veya kocasının tâbiiyeti i zorla almasına yol açmamasını temin edeceklerdir.

2.Taraf Devletler, çocukların tâbiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

Madde 10—

Taraf Devletler, özellikle aşağıdaki konularda kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayırımı önleyen bütün uygun tedbirleri alacaklardır:

a—Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit şartların sağlanması,

b—Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine okul bina ve malzemesine sahip olmaları,

c—Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için muhtelif eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi,

d—Burs ve diğer eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması,

e—Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik yetişkin ve görevsel okuma-yazma öğretim programları dâhil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi,

f—Kız öğrencilerin okuldan ayrılma nisbetlerini düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi,

g—Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine faal olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması,

h—Kadınların ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi temin etmeleri.

Madde 11—

1.Taraf devletler, istihdam alanında kadınlara karşı ayrımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a—Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı,

b—İstihdam konularında eşit seçim kıstasları uygulanması da dahil, erkeklerle eşit istihdam imkânlarına sahip olma hakkı,

c—Serbest olarak meslek ve iş seçme hakkı, terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm şartları ve avantajlarından faydalanma hakkı, çıraklık, ileri mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi dahil mesleki eğitim ve mükerrer eğitim görme hakı,

d—Sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işde eşit muamele ve işin cinsi in değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı,

e—Ücretli izinle birlikte, özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık ve diğer çalışamama halleri de sosyal güvenlik hakkı,

f—Emniyetli şartlar içinde çalışma hakkı ve sağlığın ve bu meyanda doğurganlığın korunması hakkı.

2.Evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı olan ayırımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla taraf devletler uygun önlemleri alacaklardır.

a—Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklamak, bu ayırımı yapanları cezalandırmak,

b—Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli olarak analık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek,

c—Özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülükleri , görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek,

d—Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak.

3.Bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasalar bilimsel ve teknik bilgi ışığı altında devrevi olarak yeniden gözden geçirilecek ve gerekirse tadil, ilga veya temdid edilecektir.

Madde 12—

1.Taraf devletler, aile plânlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık bakımında kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır.

2.Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hukümler saklı kalmak kaydıyla taraf devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde bedava hizmet vereceklerdir.

Madde 13—

Taraf Devletler kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer dallarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayırımcılığın önlenmesi için gerekli tedbirleri ve özellikle aşağıdaki tedbirleri alacaklardır:

a—Aile zammı hakkı,

b—Banka kredisi, ipotek ve diğer mali krediler elde etme hakları,

c—Eğlence, spor ve kültürel hayatın bütün veçhesi katılma hakları.

Madde 14—

Taraf Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü gözönünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

2.Taraf Devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için, kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri

alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

a—Her seviyedeki kalkınma planları ın müzakere ve uygulanmasına katılmak,

b—Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmak,

c—Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak,

d—Teknik kabiliyetlerini geliştirmek amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetler ile birlikte görevsel okuryazarlık dahil resmi ve gayri resmi eğitim ve öğretimin her türünden yararlanmak,

e—Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacıyla kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak,

f—Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,

g—Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanısıra yeniden iskân projelerinde eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiden yararlanmak,

h—Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.

Madde 15—

1.Taraf devletler kadınlara, kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaklardır.

2.Taraf devletler medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara akityapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve Mahkemelerde davaların her safhasında eşit muamele edeceklerdir.

3.Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin ve sair özel muamelelerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.

4.Taraf Devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgâh seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaklardır.

Madde 16—

1.Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlıyacaklardır:

a—Evlenmede erkeklerle eşit hak,

b—Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,

c—Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,

d—Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her hâl ve kârda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir.

e—Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalardan yararlanmada eşit haklar,

f—Her hâl ve kârda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,

g—Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,

h—Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar.

2.Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanun etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Madde 17—

1.İşbu Sözleşmenin uygulanmasındaki gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla, Sözleşme yürürlüğe girdiği zaman 18, Sözleşmeye taraf 35 devletin onayı veya katılmasını müteakip, işbu Sözleşmenin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyete sahip 23 uzmandan oluşan, Kadınlara Karşı Ayrımın Ortadan Kaldırılması Komitesi (bundan böyle Komite diye anılacaktır) kurulacaktır. Uzmanlar, Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kendi şahısları namına hareket edecekler, seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de gözönüne alınacaktır.

2.Komite üyeleri Taraf Devletlerin aday listesinden gizli oy ile seçilecektir. Her Taraf Devlet kendi vatandaşlarından bir kişiyi aday gösterebilecektir.

3.İlk seçim işbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden altı ay sonra yapılacaktır. BM Genel Sekreteri seçimlerden en az üç ay önce Taraf Devletlere adaylarını iki ay içinde bildirmelerini isteyen bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter, aday gösteren Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle, adayların listesini alfabetik sıraya göre hazırlayacak ve Taraf Devletlere gönderecektir.

4.Komite üyelerinin seçimi, BM Genel Merkezinde, Genel Sekreter tarafından çağırılmış Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin (nisab) yetersayı oluşturacağı toplantıda, en fazla oy alanlar ile toplantıda hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletler temsilcilerinin salt çoğunluğunun oylarını alan adaylar Komiteye seçileceklerdir.

5.Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçileceklerdir. Bununla beraber, ilk seçimde seçilen dokuz üyenin süresi ikinci senenin sonunda bitecek, dokuz üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile tespit edilecektir.

6.Komitenin 5 ilave üyesinin seçimi 35. onay veya katılmayı müteakip bu maddenin 2, 3 ve 4. paragrafları hükümlerine göre yapılacaktır. Bu şekilde seçilen iki yedek üyenin görev süresi iki sene sonunda sona erecek ve bu iki üyenin ismi Komite Başkanı tarafından kura ile tespit edilecektir.

7.Arızî münhal yerlerin doldurulması için, uzmanının Komite'deki görev süresi sona eren Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından, Komitenin onayına bağlı olmak üzere, başka bir uzmanı atar.

8.Komite üyeleri, BM Genel Kurulunun onayı ile ve Genel Kurulun, Komitenin sorumluluğunun önemini gözönünde tutarak kararlaştıracağı şartlar ve hükümlerle, Birleşmiş Milletlerden ücret alacaklardır.

9.Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, işbu Sözleşme uyarınca Komitenin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için, gerekli personel ve kolaylıkları sağlayacaktır.

Madde 18—

1.Taraf Devletler, işbu Sözleşme hükümlerine etkinlik kazandırmak ve kaydedilen ilerlemeleri belirtmek amacıyla aldıkları yasal, adli, idari ve diğer önlemler hakkındaki bir raporu,

a—Sözleşmenin, ilgili devlet bakımından yürürlüğe girmesini takiben bir yıl içinde,

b—Bilahare, her dört yılda bir ve ileride de Komitenin talep ettiği zamanlarda, Komite tarafından incelemek üzere,BM Genel Sekreterine sunmayı taahhüt ederler.

2.Raporlarda, işbu Sözleşme yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesi i etkileyen unsurlar ve güçlükler belirtilebilir.

Madde 19—

1.Komite kendi usul kurallarını saptayacaktır.

2.Komite, görevlilerini 2 yıllık bir süre için seçecektir.

Madde 20—

1.Komite işbu Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca sunulan raporları incelemek üzere normal olarak senede bir kere ve azami iki hafta süre için toplanacaktır.

2.Komite toplantıları Birleşmiş Milletler Merkezinde veya Komite tarafından uygun bulunan herhangi bir yerde yapılacaktır.

Madde 21—

1.Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla faaliyetleri hakkında BM Genel Kuruluna yıllık raporlar sunacak ve Taraf Devletlerden sağlanan bilgiler ve raporların incelenmesine dayanarak tekliflerde ve genel tavsiyelerde bulunabilecektir. Bu teklif ve genel tavsiyeler, Taraf Devletlerin olabilecek yorumlarıyla birlikte Komite raporuna dahil edilecektir.

2.Genel Sekreter Komite raporlarını Kadınların Statüsü Komisyonunun bilgisine sunacaktır.

Madde 22—

İhtisas kuruluşları, faaliyet alanlarına giren işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasının görüşülmesi sırasında temsil edilme hakkına sahip olacaklardır. Komite, ihtisas kuruluşlarını, Sözleşmenin uygulanması hususunda, faaliyet alanlarına giren konularda raporlar sunmaya davet edebilir.

Madde 23—

İşbu Sözleşmedeki hiçbir husus kadın ve erkek eşitliğinin gerçekleşmesinde daha etkin olan

a) Taraf Devletin yasasındaki veya

b) O devlet için yürürlükte olan herhangi bir Uluslararası Sözleşme, andlaşma veya anlaşmadaki hükümleri etkilemeyecektir.

Madde 24—

Taraf Devletler işbu Sözleşme ile tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesi için ulusal seviyede gerekli bütün önlemleri almayı taahhüt ederler.

Madde 25—

1.İşbu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açık olacaktır.

2.Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Sözleşmenin depozitörü olarak tayin edilmiştir.

3.İşbu Sözleşme onaya bağlıdır. Onay belgeleri BM Genel Sekreterine tevdi edecektir.

4.İşbu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma belgesinin BM Genel Sekreterine tevdi edilmesiyle katılma gerçekleşecektir.

Madde 26—

1.İşbu Sözleşmenin tadili teklifi Taraf devletlerden biri tarafından herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yazılı bir başvuru ile yapılabilir.

2.BM Genel Kurulu gerekli gördüğü takdirde böyle bir teklifle ilgili olarak yapılacak işlem hakkında karar verecektir.

Madde 27—

1.İşbu Sözleşme 20. onaylama veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmesini takip eden 30'uncu gün yürürlüğe girecektir.

2.20'nci onay veya katılma belgesinin tevdiinden sonra, işbu Sözleşmeyi onaylayan veya katılan her devlet için Sözleşme, kendi onay veya katılma belgesinin tevdiinden sonraki 30'uncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 28—

1.BM Genel Sekreteri, onaylama veya katılma sırasında yapılan çekincelerin metinleri i alacak ve bütün Taraf Devletlere dağıtılacaktır.

2.İşbu Sözleşmenin hedef ve amacına uymayan hiçbir çekinceye müsaade edilmeyecektir.

3.Çekinceler, BM Genel Sekreterine hitaben herhangi bir zamanda yapılacak ihbar ile geri alınabilir.Genel Sekreter bu ihbardan bütün Devletleri haberdar edecektir. Böyle bir ihbar alındığı tarihte geçerli olacaktır.

Madde 29—

1.İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında işbu Sözleşmenin yorum veya uygulamasından doğan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname talebinden itibaren 6 ay içinde hakem kurulunun teşekkül tarzında anlaşmazlarsa, taraflardan herhangi biri uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına, Divan Statüsü uyarınca götürebilir.

2.Taraf Devletlerden her biri işbu Sözleşmenin imzalanması veya onayı sırasında veya katılma sırasında, kendisini bu maddenin birinci paragrafı ile bağlı saymadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler, böyle bir çekince koymuş olan Taraf Devlet karşısında aynı paragrafla bağlı olmayacaktır.

3.Bu maddenin 2. paragrafına göre çekince koyan her Taraf Devlet, BM Genel Sekreterine ihbarda bulunarak her zaman çekincesini geri alabilir.

Madde 30—

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu işbu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince muhafaza edilecektir.

Yukarıdaki Hususları Tasdiken, imzaları aşağıda bulunan yetkili temsilciler işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

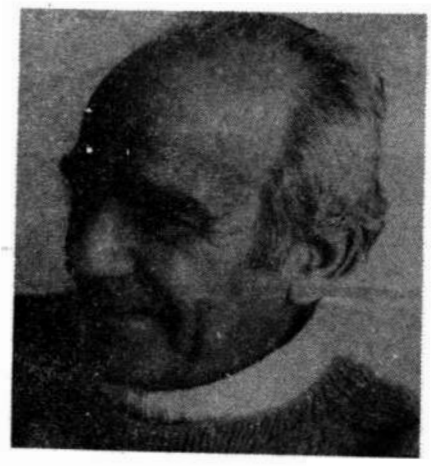

ÖĞÜNSEK Mİ

Kerem de girdi sıraya
Boğaziçi'nde bir lisede yatılı...
Otuz yıl önce
Bu okulda okumuştu babası da.

Biz hep böyle tozun torba
HABABAM SINIF'larında yetiştik,
Kitabıma el basarım ki, doğru!

Gördükçe boy boy geriden geldiklerini
Seviniyoruz tükenmediğimize
Öğünüyoruz da biraz

Geriden gelmeleri güzel de
İçime bir kuşku giriyor ne de olsa,
Böyle bizim gibi diyorum,
Bizim gibi onlar da
Ya bir gün göçüp giderlerse...
Böyle gözleri açık
Bizim gibi...

03-01-1986
Refet Ilgaz

Fikret-Akif

Cemal Süreya

Fikret-Akif tartışması yine gündemde. Bu iki şairi biraz bilip de, şu ya da bu konuda düşünce yürütebilen kişiler üzerinde dursak, biraz.

Birkaç çeşit yurttaş çıkar karşımıza: Öncelikle Tevfik Fikret'i sevenler; öncelikle Mehmet Akif'i sevenler; ikisini de sevmeyenler; ikisini de sevenler. Ve başkaları...

Burdan yürüyelim...

Öncelikle Tevfik Fikret'i sevenler arasında Mehmet Akif'i de sevenler çıkabilir. Çok fazla değildir bunların sayısı. Ama vardır. Belli bir edebiyat beğenisine ulaşmış kişiler, ikisini de geride kalmış görmelerine karşın, severler (sevebilirler). Kemalizm'i aşmış kişiler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. (Şükran Kurdakul'un *Cumhuriyet*'teki küçük yazı dizisi.) Bunlar Fikret'in de, Akif'in de sanatları ve siyasetleri ile artık ilişkileri kalmamış kişilerdir. Çoğunca öyledir. Marx'ı da severler onlar. Rimbaud'yu da... Dostoyevski'yi..

Yine de Tevfik Fikret'i çok sevenler arasında Mehmet Akif'i sevmeyenlerin çoğunlukta olduğunu söylemek gerekir. Ama bunun, azınlığını yedekte bulunduran bir çoğunluk olduğunu unutmayalım. Edebi olarak küçümsenir Akif. Kimdir ki Akif? Yahya Kemal de dememiş miydi, Fikret'in biraz öykünmecisi olduğunu? Hiç değilse deyiş yönünden... (Aslında, doğru!). Bunlar Cumhuriyet balosuna tutkuyla, hatta hınçla gidenlerdir. *«Sis»*i severler, *«Rücu»*yu da severler. Akif'in *Çanakkale Şehitleri*ve *İstiklal Marşı*'nı da beğenmeden edemezler. Hatta bu iki şiir söz konusuysa, gizli Akif'çidirler. Hiç belli etmeden.. Dostoyevski'nin *Cinler*'indeki yufka kişi gibidirler; inandıklarına inanmadıkları gibi, inanmadıklarına da inanmamaktadırlar. Çelişkiye düşmemek, onlar için, çoraplarının ikisini de düz ya da ters giyilmiş olmasından ibarettir. Doğum günlerini aksatmadan kutlarlar. Köpek, özellikle de kedi besledikleri söylenebilir. Öğretmenler arasında sayıları biraz azalmıştır. Akif'i, nedense, Abdülhamid'e bitiştirirler. Aslında Fikret'ten biraz haberli olsalar da, Akif'i hiç de bilmeyenlerdir bunlar. Yalnız ödül almış kitapları bilirler. Yanlış da olsa hep öztürkçe konuşmak, (hele) yazmak isterler. Bununla birlikte sağlam bir yanları vardır; yalnız kendi istekleri biçimde afsunlayabilirsiniz onları. Bu da o kadar kolay değildir. «Efendice yaşamak istiyoruz!» diye dayatabilirler de kişisel hayat içinde.

Öncelikle Mehmet Akif'i sevenler arasında Tevfik Fikret'i de sevenlere hemen hemen hiç rastlanmadığı bir gerçektir. Öncelikle sevmek demek, burda, çok sevmek demektir aslında. Akif'i çok seven kişi Cumhuriyet balosuna hiç gitmemiştir. Öldürsen gitmez. Biraz megalomandır. Benmerkezci Ailesine düşkün. Solculara düşmandır, ama bütün ömrünce onları merak edip durur; bir çeşit saygı da vardır onlara karşı; bir gün söyleyecektir, işte, onlara kendisinin de ne kadar haklı olduğunu. Kişisel hayatında âlicenaplığı sınayıp durur. Başarılar da kazanır bu alanda. Aslında barbar değildir; Barbarlığa bir adım kala bir bağnazlık durağında oturmaktadır. Bunlar Akif için şiir yazsalar, o şiirde Fikret'i sevmediklerini belirten dizeler de mutlaka bulunur. Kol saati yerine cep saati kullanırlar. Tek başlarına sinemaya gitmezler. Belli yaştan sonra hemen hemen hiç gitmezler. İyi yüreklidirler ya, bu, karşıt kişilere karşı çok az işler. Abdülhamid'i ve tutamaksız bir kültüre bulayarak Yahya Kemal'i de severler. Ehven-i şer olarak görürler onu.

İkisini de sevmeyenler çoğunca yazarlar, özellikle de şairler arasından çıkar. Bunlar Türk şiirini Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le başlatanlardır. Kendileri 1940 ya da daha sonra yazmaya başlamışlardır, Çoğunca tanıtanımazdırlar.

İkisini de sevenler çoğunca öğretmenler arasından çıkar. Bunlar zaten Emin Bülent'i, Hüseyin Dâniş'i, Hüseyin Suat'ı da sevmektedirler. Yaşları çoğunca yetmişin altında değildir.

Yukardaki tipleri ben yaratmadım. Uzaktan, yakından tanıdığım kişileri ve niteliklerini bir araya getirmeye çalıştım. Sözgelimi Mehmet Akif için yazdığı şiirde Tevfik Fikret'i sevmediğini söyleyen ve ona küfreden genç şairin bu ürününü birkaç yıl önce *Türk Edebiyatı* dergisinde görmüştüm. Sözgelimi, Mehmet Kaplan 1946'da yayımladığı *Tevfik Fikret ve Şiiri* adlı inceleme kitabında, tıpkı Prof. Orhan Songar gibi, onun «beden yapısı ve karakteri» arasındaki ilişkiyi aramak istemiştir.

Fikret-Akif tartışmasının yeniden gündeme getirilmesi sırasında şunu gördük: Akif'i öncelikle sevenlerde hiçbir değişim olmamış; aynı bağnazlık içinde yaşıyorlar. Ya da o bağnazlığı olduğu gibi içlerine indirmişler. Fikret'i de öncelikle sevenlerde ise bir hoşgörü kapısı açılmış gibi. Nicedir vardıysa, bu kapı biraz büyümüş gibi.

Güller ve Dikenler

Orhan Barlas

Dinçer Sümer Gül Dağıtıyor

Oyunun başlamasına on dakika var. Tanıdık yüzlü, sevimli bir hanım yaklaştı, kolundaki sepetten yanımdaki seyirciye bir «gül sundu»; o anda iki umuda kapıldım: belki bana da bir gül verir diye... «iyi bir oyun göreceğiz» diye...

Gül Satardı Melek Hanım, biçim açısından, yetkin, başarılı bir «seçmecilik» örneğidir. Oyun yazarı Dinçer Sümer, geçmiş tiyatro deneyiminden de aldığı hızla, günümüzde tutulan oyun yöntemlerinin, kalıplarının çoğunu ustalıkla, ölçüsünde ve yerli yerinde kullanmıştır. Sözgelimi *Gül Satardı Melek Hanım*'da şiirsel anlatım, yakın-uzak geçmiş özlemi, oyun içinde oyun (ya da neyin gerçek, neyin oyun olduğunun belirsiz bırakılması) göstermeci tiyatro vb.nin akıllıca bir karması vardır. Yazarın yirmi sekiz yıllık sınıf arkadaşı olduğunu öğrendiğimiz Sadrettin Kılıç oyunu gerçekten etkili, inandırıcı bir tutumla yönetmiştir. Oyuncuların tümü, yazarın amacı doğrultusunda, iyidir. Öyleyse yazarın amacı nedir? İşte burda işler biraz sarpa sarar. Tiyatro tekniği ve biçem açısından «seçmeci» olan yazarın, özde, aşılanmak istenen «ana düşüncede», hiç de seçmeci olduğu söylenemez. Giderek oyun yazarı Sümer, bildirisinde, en küçük ölçüde değişik anlaşılmaya (ya da yanlış anlaşılmaya) izin vermeyecek kadar belirgindir, «açık sözlü»dür. Bunu tartışmaya hakkımız olmadığı akla gelebilir. Oyunun bir yerinde «ağlamaklı, üzünçlü, karamsar» türkülerden öykülerden yakınılır. *Gül Satardı Melek Hanım*, tam tersinden bu tuzağa düşer. İyimserlik tedirgin edici boyutlara ulaşır. Öyle ki «tatsızlık çıkarmaya» alışmış seyirci, Sümer'in bizim TV'de sergilenen Polyanna küçük öykülerinin bir parçası olduğu düşüncesine kapılabilir... ya da içinden oyunu TRT'ye yollamak geçebilir.

Bu açık, kesin öz nedir? Yeryüzü, toplum çok iyidir, güzeldir; her şey, içinizden geldiği gibi yerli yerindedir. Karamsar (ne karamsarı, katı gerçekleri anlatan) sanatçılar tatsız sevimsiz, sağlıksız insanlardır; içlerindeki zehiri kusar dururlar. Ortadan ve sondan iki örnek verelim: Oyunda yabancı ülkelerdeki işçiler sorunu epey bir yer tutar. Bu olgu öylesine yaldızlı, ölesine şekere bulanmış olarak verilir ki, oyuna kapılırsanız, size anlatılanların yalan yanlış şeyler olduğunu sanabilirsiniz. Bir de oyunun son sözleri var (bunları, çok beğenmiş olacak ki, yönetmen olduğu gibi tanıtma kâğıdına almış, tam ters yönde biz de alalım) «...eğer bir tren istasyonunda, bir lokantada, bir çalgılı yerde ya da bir caddenin başında, çiçek satan bir kadınla karşılaşırsanız, alın bir gül ondan. Ve böylece bilin ki, gül satan son kadına kadar sürecektir dünyamızın gül çağı.»

Gelelim başta değindiğimiz iki umuda: Serpil Tamur bana «gül vermedi». İşkence söylentileri, «oyun içi oyun seçim» haberleri, geçim güçlükleri, gelir dağılımı sorunları tepeden aşağı üşüştüler. «Gül Çağı»nın benden çok uzaklarda olduğunu sezdim... *Gül Satardı Melek Hanım* oyununun da...

Sevim Burak Zakkum Saçıyor

«Ah Ya Rab Yahova» öyküsünü okudunuz mu? Bence bu öykü bir «olay»dır. Yalnız okuyabildiğim en iyi üç beş Türk öyküsünden biri olduğu için değil, Sevim Burak'ın öbür öyküleri (anlatıları) ile arasında dağlar, deryalar olduğu için de bir «olay»dır. Oyun yazarının öbür anlatıları bana hep uzak kalmıştır; beğeni sınırımın ötesinde durmuştur. Bu öykünün oyunlaştırılması *(Sahibinin Sesi)* bir başka «olaydır». Oyunun Devlet Tiyatrosunda gerçekleştirilmesi, yorumu, oyun biçemi, havası ile bir üçüncü «olay»dır. Bütün bunların Küçük Tiyatro gibi bir yerde «kotarılması» ise olay düşüncesini de zorlar.

Ah Ya Rab Yehova, gerçekle düşün, bireyle bir «toplumsal dönemin», çılgınlıkla aklın, sanrılarla, sayıklamalarla «en canlı bir yaşam» olgusunun harman olduğu şaşırtıcı bir yapıttır. Sevim Burak öyküsünü oyunlaştırmış (adını *Sahibinin Sesi* koymuş) iyi de etmiş. Öykünün gücünü, etkenliğini olabildiği kadar oyuna aktarabilmiş... Yönetmen Can Gürzap *Sahibinin Sesi*'ne anlamlı, incelik yüklü boyutlar katmış... Öykü (ya da oyun) 1930'ların başında İstanbul'da geçer. Bilal Bey'le çevresinin eskiyip döküldüğü, bozulup çürüdüğü adım adım izlenir. Her şey eksiktir, yanlıştır... yalanla doğru iç içe girmiştir. Korku ile güvensizlik havası sahneyi bastırır; nerdeyse bulanık bir duman gibi içeriye de sızmaya başlar. Bu bunaltıcı süreç içinde oyunun kahramanı yavaş yavaş aklını yitirir. Tiyatro'da «deli anlatmak» ateşle oynamaktır. Delirmenin böylesine çarpıcı (daha da önemlisi gerçekçi, inandırıcı) anlatıldığı oyun az bulunur. Bu arada, çok keskin, vurucu sahnelerle, bir dönem, bir toplum kesimi, «bireysel dram»ın ardında, hep kendini belli eder, yani inanırsınız ki, bu «adam» bu koşullarda ancak bu hale gelebilir... sonra ağır ağır dışlanan bir kesimin devletle, iktidarla ilişkileri, haber alma örgütleri, Yahudilik «olgusu»... daha başka neler!

Sahibinin Sesi'nde her oyuncu bilinçle, ustalıkla öykünün akımına katılır. Yönetmenle oyuncular arasında takım çalışmasının gereği olan uyum her yerde kendini belli eder. Sözü bağlarken bir iki sorum olacak: Öyküde soyadı yoktur, oyunda var; Mocan'lar var, Cebesoy'lar var, en önemlisi de Bilal Bey «Bilal Bağana» olmuş... Metni okudum, bunu oyun yazarı eklemiş... Neden ekledi, anlayamadım. Bu «eklerin» oyunun düşsel yönü ile açıklanması inandırıcı olmaz. Çünkü, hem oyunda hem öyküde sanrılarla bir arada yürüyen bir «dakik» gerçeklik vardır... Saatler, para hesapları, adı ile sanı ile Doktor Jak Barbut... daha bunlar gibi birçok ayrıntı. Oyun gerilimin «doruk noktasında» kesilmez, anlatıya yeni şeyler getirmeyen eklerle uzatılır. Yönetmen Gürzap bunları pekala kesebilirdi.. Ama Gürzap, kısaltma bir yana, bir de benim metinde göremediğim balkon sahnesi eklemiş... Bu uygulama ile nasıl bir işlev amaçlanmış, bilemiyorum.

On altı kişilik oyun bu dar sahnede, bu küçük salonda ancak bu kadar başarılı olabilir. Devlet Tiyatrosu, nedense, öncül oyunları, deneysel yapıtları büyük salonların «beyefendi» havasına uygun bulmuyor. Yönetmen, oyuncu, seyirci, buncasına boyun eğip beklemekten başka elimizden ne gelir?

İki Adım Öte

Yazından, tiyatrodan iyi anlayan bir sevgili dostum *«Uzaklar*'ı gördün mü, ne güzel oyun, değil mi?» diye sordu... «Çok mu yorgundun, ikinci perde de daldın mı?» diye yanıt verdim. *Uzaklar*, genelde yazınımızın, özel olarak da tiyatromuzun süregen sorunlarından birini belirgin bir ölçüde ortaya serer. İlginç, ustaca bir düşünce, yetenekli bir tasarlama... Gitgide düşen bir eğri ile sonunu «getirme» eksikliği. Yorgunluk mu, emek vermekten kaçma mı,«demlenmeye bırakmamak mı?» Bu oyun, bu roman (giderek bu yazar, bu sanatçı) nasıl böyle başlar da böyle tükenebilir?

Oyun yazarı Ülker Köksal *Uzaklar*'a çok güzel, usul usul içe işleyen bir başlangıçla girer. Bu bir «durum», bir «ortam ya da çevre», belki bir «zaman kesiti» oyunudur. Ölçüsünde bırakılmış bir «yakın geçmiş» özlemi ile beslenen bir duygusallık... Yeni yetmelik-ergenlik-gençlik anıları, tutkular, umutlar, ufak ufak anlaştırmalar, çıtlatmalarla «kırık gençlik sevgileri, belirli belirsiz içlenmeler. Bunlar hep yerli yerindedir, «yeteri kadar söylenmiş, tadında bırakılmıştır»... On-onbeş yıl sonra buluşan liseli sınıf arkadaşları... ve segili öğretmenleri.

İkinci bölümde oyun akıl almaz bir hız alır. Oyun yazarı Köksal fren kullanmayı düşünmez,

bayır aşağı olaylar ardı ardına bastırır. Oyun sevimli bir duygusallıktan sulu selli bir «melodrama» kayar, orda karar kılar. Uzaktan uzağa «umutsuz aşklar» «arabesk» boyalar, çizgiler edinir... ceket satıp, hırka almalar, oyuncak ayılar, «kızlık muayeneleri», bu yüzden delirmeler, kendini öldürmeye kalkışmalar, anı defterleri... Bilmem, geriye ne kaldı? Bu *yerli filim* «yaşamımdaki tek güzel şey sen oldun» sözünü bile söyler. Perde.

Gül Satardı'nın ters yönünde bu oyun, «iyi bir» karamsar yapıttır. Oyunun belli başlı iki «sevimli kahramanı» için iki giysi biçilmiştir. Bunlardan birinin anababası boşanmışlardır, öyle ise yıkıma, çöküşe yazgılıdır. Çocukluktan kaynaklanan ruhsal çözümleme. Öbürü kapıcının kızıdır (yanılmıyorsam biri «İşçi sınıfı deyince Balzac'ın aklına komşu apartımanın kapıcısı gelir» dermiş) Kapıcının kızı da «dökülecektir». İktisad-ı Siyasi'ye uygun yorum. İyi ama, bu düşünsel yaklaşımlar bizi bu melodrama götürmemelidir. Özel olarak da bu başlangıçtan sonra buraya varmak haksızlıktır.

Yönetmen Birkiye'yi gene öveceğim. Oyunu «yerli filim»likten koruyabilmek için elinden geleni yapmış. Bu eğilimin önüne sürekli engeller yığmış. Ama, ne yapsın, işte ancak buncasını yapabilmiş. Birkiye (gene demeliyim burada da) çok iyi oyuncu yönetiyor... Teker teker «iyiydi, olağan üstüydü» diye başarı listesi yapmayacağım. Kadriye Kenter'i mi yazayım, Gül Onat'ı mı? Kamran Yüce ile Şükran Güngör'ü mü yazayım, Osman Wöber'i mi? Ama birini, Yıldız Kenter'i yazacağım. Biyoloji öğretmeni Lamia'da Yıldız Kenter eşi az bulunur bir «geçmiş öğretmenler alaşımı» üretir. Lamia'nın her dokusu teker teker vardır, «yaşamıştır» bizimdir. Bunun altını yeniden yeniden çizmek, vurgulamak isterim. Çünkü «gerçek sanatçı» Yıldız Kenter, İngilizce tek kişilik gösteriler sergileyen oyuncu değildir. Yıldız Kenter, şu üç beş yıl içinde «Devlet Sanatçılığı» *payesini ihraz edebildiği* için de yeni «değerler» sağlamaz. Yıldız Kenter YÖK prof. olmakla da geçmiş emeklerine yeni hiçbir şey katmaz. Yıldız Kenter'in sanat gücünü kavrayabilmek için gerçek ayıraç, denek taşı «Lamia Hoca»dır... ve bizim «Lamia Öğretmenimiz» hiç bir YÖK «prof»unun erişemeyeceği bir yüce çizgidedir.

"Kadın Olmak"

Pervin Ulusoy

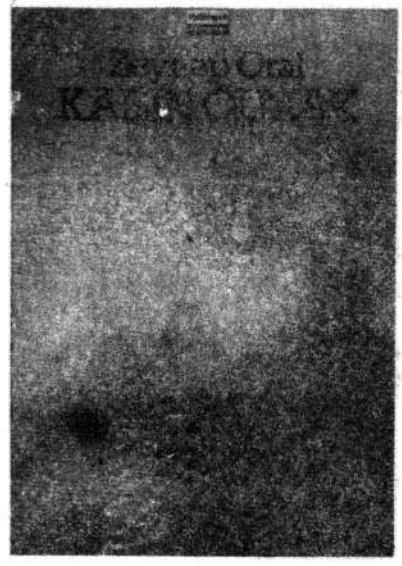

*Zeynep Oral, **Kadın Olmak**, (Milliyet Yayınları, Aralık 1985), 344 Sayfa 1000 Lira.*

Toprağı çapalayan biz. Çocukları büyüten biz. Barışı sayıklayan biz. Öyleyse dünyayı kuralım. Dünya kadınları: Birlikte dünyayı kuralım! Dünya kadınları, birlikte söyleyelim...

Nairobi'den yükselen bir şarkı bu. Dünyanın her yerinden, her renkten, her sosyal katmandan gelen 15 bin kadının birlikte söylediği bu şarkı, Zeynep Oral'ın *Kadın Olmak* kitabıyla sizlere ulaşıyor. Yüreklerimize hem hüzün, hem sevinç tohumları taşıyor.

1975-1985 Kadın Onyılı sonunda Birleşmiş Milletler'in Kenya'nın başkenti Nairobi'de düzenlediği *Dünya Kadın Konferansı* ve aynı yerde Hükümetler Dışı Örgütlerin (NGO) düzenlediği *Forum 85*'i izleyen Zeynep Oral, özellikle Forum'u çok içten anlatıyor.

Yazar, Nairobi buluşmasına katılmak üzere Kenya Havaalanını ve caddelerini dolduran 15 bin kadının alışılmadık görüntüsünden başlıyor söze:

«Aşağıda Hintlilerin ipek sarileri, Japonların saten kimonoları, Kikuyu ve Masai kabilelerinin batik peştemalları, İranlıların kara çarşafları, Senegal ve Ghanalıların başlarındaki kocaman hotozları, Hıristiyan rahibelerin giysileri, Budistlerin bembeyazlığı ve uluslararası blucinler birbirine karışmış. Giysilerin, renklerin her biri ayrı uçuşuyor.» (s.36)

Dayanışmanın, birliğin ve sevginin hakim olduğu bir törenle başlar Forum. Çok-renkliliğin, çok-sesliliğin dışında ilk göze çarpan, farklı toplumlardan gelen kadınların, farklı sorunları ve talipleri dile getirmesidir.

Şili, Filipinler, Nikaragua, El Salvador, Afganistan gibi ülkelerin kadınları, diktatörleri ve işgalleri kınayan toplantılar yaparken, gelişmiş ülkelerin kadınları daha çok kadınlara özgü sorun ve talepleri tartışmaktalar.

Bahçenin bir ucunda, Amerikalı ünlü feminist Betty Friedan, kadınlara politikayı erkeklere bırakıp (!) kadın haklarıyla ilgilenme çağrıları yaparken, diğer uçta zenci gençlik lideri Angela Davis, kadın sorununun toplumsal ve ekonomik sorunlardan ayrı düşünülemeyeceğini haykırıyor.

Hükümetlerinin politikasını eleştiren Amerikan ve Soyvet kadınları... Hayatın her alanında eşitlik isteyen lezbiyenler... Ve onların yanıbaşında kara çarşaflara bürünmüş, İslamda kadının erişebileceği «mertebe»yi anlatan İranlı kadınlar...

Bahçeyi çevreleyen odalarda, salonlarda, kadına ait her meselenin tartışıldığı toplantılar, seminerler...

Dünya Kadın Konferansında ise hava çok farklı, adetâ asık suratlıdır. Sırası gelen devletin delegasyonu, kendi ülkesinde kadının durumunu resmî raporlardan okumaktadır.

Bir erkek başkanlığında, dört kadından oluşan Türk delegasyonu da, ülkemizde kadınlara sağlanan haklardan; kimi sorunlar olmakla birlikte, kadınlarımızın durumunun hızla iyileştirildiğinden söz ederler. Üç çocuğunu okutmak, hapisteki kocasını kurtarmak için ağzındaki altın dişini söküp satan Diyarbakır'lı Emine'den (s.19), büyük kentlerin büyük fabrikalarında çalıştıkları için çocuklarından ayrı düşen Türkân'dan, Gül'den; Mardin'de iki-üç milyonluk, Adana'da yedi-sekiz milyonluk

başlık karşılığı satılan genç kızlardan (s.21) ses-seda yoktur orada.

Forum'a katılan kadınların, Konferans salonuna girmesi yasaktır. Hükümet temsilcilerinin ise *Forum*'a katılmalarına hiç bir engel yoktur; ama onlar hemen yanıbaşlarındaki 15 bin kadına karşı nedense çok duyarsızdırlar.

«Ve belki de bir an için temsilcisi oldukları hükümetleri unutabilirlerse; raporlardan başlarını kaldırabilirlerse; koşullanmışlıklarından, propaganda görevlerinden kurtulabilirlerse, belki onlar da buradaki insanlara sarılabilirler. Belki, mutlaka hep birlikte söylenen şarkılarla biten toplantıların sonunda kenetlenen onbinlerce elin, avucun arasına onlarınki de girebilir.» (s.162)

Zeynep Oral, «politikada kadın olmak, savaşta ve barışta kadın olmak, direnişte kadın olmak, işkencede kadın olmak, kökünden koparılıp savrulmuş kadın olmak, her zaman her yerde kadın olmak» gibi bölümlerle sürdürüyor kitabını. Dünyada ve ülkemizde kadının durumunu gösteren istatistikler ve BM örgütünün arşivlerinden ilginç resimler sunuyor bize.

Yazar, kitap boyunca kadın haklarının insan haklarından soyutlanamaz bir bütün olduğunu vurguluyor; öte yandan meseleyi insan olmakla sınırlamak hatâsına yer yer düşüyor:

«Kadın haklarını, bu arada İsveç'li İnge'nin haklarını savunmak için seferber olmuş kadınlarımız, Angolalı ya da Zimbabweli ya da Hindistanlı; bırakın o kadar uzakları, Erzurumlu, Diyarbakırlı Ahmetlerin, Mehmetlerin haklarını, 'erkek haklarını' hiç akıllarına getirmezler mi?» (s.232)

«Evdeki çocukları doyurmaya, onları okutmaya parası yetişmeyen analara, babalara; kocası hapiste çocuğu işkencede olan bir kadına; ülkesi işgal altında, ulusu savaşta olan erkeklere ya da kadınlara, siz hiç 'kadın haklarından' söz edebilir misiniz? Hayır. İnsan haklarından? Evet.» (s.233)

Bugün yeryüzünde iki buçuk milyara yakın kadın yaşıyor. Bu, dünya nüfusunun yarısı. Birbirlerinden farklı biçimde yaşayan, farklı rolleri benimseyen, farklı sorunları ve istemleri olan bunca kadının, ortak bir özelliği var: İkinci sınıf vatandaş olmak. Bu durumu değiştirebilen, ipi göğüsleyen, birçok alanda ağırlığını hissettiren kadınlar yok değil. Ama bunlar henüz çok çok azınlıkta.

Yeryüzündeki toplam işgücünün en ucuz üçte ikisini oluşturan ve işlerini ilk kaybedenler dünyanın toplam gıdasının yüzde ellisini üretenler, görünmeyen işlerde saatlerce çalışanlar, önce babaları, sonra ağabeyleri ve en sonunda kocaları tarafından dövülenler, mal gibi alınıp satılanlar veya süs eşyası muamelesi görenler, yoksulluğun olduğu yerde bundan en çok zarar görenler, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyenler, aile dahil hayatın hiçbir alanında söz ve karar sahibi olamayanlar... Dünya gelirlerinin onda birine, tüm dünya varlıklarının yüzde birine sahip olanlar... Afrika'da sünnet edilenler, İran'da ırzına geçildikten sonra asılanlar, ülkemizde gün doğmadan çalışmaya başlayanlar, sofralardaki yeri öküzden sonra gelenler.

İşte küçük bir doğuştan rastlantı sonucu kadınların uğradığı haksızlıklardan birkaç örnek. Elbette kadın sorunu, toplumsal ve ekonomik sorunlardan bağımsız değil. Ama bundan hareketle sorunu «insan olmak» sorununa indirgemek gerçeği kucaklamıyor. Toplumdaki tek çelişkinin, kadın-erkek çelişkisi gibi konulması sorunu nasıl çözümsüzlüğe götürürse, «insan hakları» gibi genel bir yaklaşım da derde deva olmaz. Kadınlar, hem, kadın-erkek tüm bireyleri ezen, sömüren toplumsal örgütlenmelere karşı köklü bir dönüşüm mücadelesi; hem de, erkek egemenliğine karşı kadın hakları temelinde bir mücadele vermelidirler. Bu, bir yönüyle ister istemez erkeklere karşı da olmalıdır, olacaktır: Ataerkil tutumu ve ideolojileri taşıdıkları ölçüde.

Basının hiç değinmediği Nairobi Buluşmasını bizlere aktaran Zeynep Oral'a teşekkürler. Sözü O'nun yazdıklarıyla bağlıyorum:

«*Forum 85*» bitti. O uçsuz bucaksız yeşil bahçede, renk cümbüşünün, çok-sesliliğin, özgür düşüncenin, dayanışmanın coşkusu ve gücü bitmedi.

«Bitmedi ve bitmeyecek. Çünkü bu bahçede bir araya gelen 15 bin kadın yeryüzünde yalnız olmadıklarını kavradılar, birbirlerine verecek elleri, yürekleri ve akılları olduğunu da. Verdiler, aldılar, paylaştılar, değiştiler. Değişmekle kalmayıp, daha nelerin de değişebileceğini gördüler. Hiçbiri geldiği gibi dönmedi ülkesine. Döndüklerinde çevrelerindeki birçok insanı da değiştireceklerinden hiç kuşkum yok.» (s.315)

Kadın olmak, değişmeyen bir özellik!

Ama gene kadın olmak, artık bilinçlerimize yansıyor ve bizleri değiştiriyor.

Dergiler

C.S.

Melih Cevdet Anday'ın, *Düşün* dergisinin Şubat sayısında Enver Ercan'ın kendisiyle yapmış olduğu konuşmada verdiği karşılıklar ilgiyle okunuyor. Anday'ın kendi şiiri üzerine bugüne dek en açık konuştuğu metin bu karşılıklardır diyoruz. Sanırız, daha da açık olabilirdi. Başkalarının şiirlerini de değerlendirebilirdi. Ya da tümüyle şiirimizi. Anday'da bu «kalkışma» gücü var. Şiiri için, «Ben belki de duyguculuğa bir tepkiyimdir» diyor ki çok doğru. Dil üzerine de şöyle konuşuyor: «Dilin yaşayan bir olgu olduğu bilimsel değildir. Bunu iyi anlamak için Ferdinand de Saussure'ü okumalı Diller belli aralıklarla değişikliğe uğrarlar, ama keyfi olarak değiştirilemezler. Türk dilinin sorunu ise, kendini bulma sorunu idi, değişme değil. Buna devrim demek yanlış olur. Türk Dil Kurumu'nun kapatılmasında, siyaset dalgalanmaları kadar, kimi Türkçeciler'in de suçlu olduklarını sanıyorum.»

Anday, lirizm üzerine de ilginç sözler ediyor. Ona göre, lirik şiir, şairin kendi ağzından konuştuğu şiir, daha açarsak, kendini anlattığı şiirdir.

Broy dergisinin Şubat sayısında da lirizm konusu öne getirilmiş. Broy imzalı yazıda günümüz şiirine en uygun aşının «zekânın lirizmi»ne yönelmekle gerçekleşebileceği ileri sürülüyor. Kemal Özer ve Özdemir İnce de ayrı ayrı noktalardan alarak, lirik'i klasik tanımından iyice sıyırarak, biraz da onun eleştirisine dayayarak yeni bir konum arıyorlar. Anday'ın tanımı Joyce'unkine yakın. Ancak cümleyi o kadar yalınlaştırmış ki, okurun gözünün önüne iyice eksiltili bir kavram geliyor. Ama Anday zaten o lirik'ten yana saymıyor kendini. Bir adım daha atarak Herbert Read'a yaklaşıyor. Lirik şiirde akan şeyin, coşkunun kendisinden çok, coşkusal durumları kavrayış imgeleri olduğunu (mu?) söylemek istiyor.

Günümüzde bir şeyin adı peşin olarak lirikse, o şey lirik olma şansını yitiriyor. Ayrıca, klasik lirik tanımını bütün bütüne dışlayarak, onun dışlanmasına dayanarak da kolayca lirik olunamaz.

Selahattin Batu, 1950'li yıllarda kendi şiirinin bir «fikir lirizmi»ne yöneldiğini söylemişti de, çok kişi gülmüştü buna. Nerden nereye? Ama, Salahattin Batu'nun da o sözleri bilinçle söylediği de tartışılabilir.

Lirizmle gerçekçiliğin iç içe geçtiği yerler vardır. Ama bu iki kavramın üst üste tam çakışmadığını da söylemek gerek. «Lirizmden gerçekçiliğe uzanan çizgi öznelden nesnele de uzanmaktadır.» Yine de, lirik sözcüğünün kapsamının genişlediğini yadsıyamayız. G.Picon, *Panorama*'sında 1950'li yılların sonunda gerçekçi şairleri ve lirik şairleri sıralarken Jean Follain'i, Guillevic'i birinci grupta; Andre Frenaud'yu, Michel Leiris'i, Henri Pichette'i ikinci grupta anmıştır.

Enver Ercan da aynı dergide kimi şairlerin «acının şiiri»ni yazarken lirik görünmek için ağlamaklı şiir yazmalarına bir türlü anlam veremediğini söylüyor. Sonra da soruyor: «Yoksa acının şiiri yerine 'acıklı şiir' mi yazılıyor?»

«Şairane»yi lirik görenler, «Ey!..» diye başlayan her dizeyi öyle sananlar; retorikte lirizm arayanlar; epik'in duldasında ona temelli bir yer hazırlayanlar; romantizmi kesinkes lirizme bağlayanlar yok mu?

Türk Dil Kurumu'nun *Yazın Terimleri Sözlüğü*'nde lirizme «içsellik», romantizma «coşumculuk» karşılıkları önerilmişti. Aynı sözlükte lirik şiir için şöyle bir tanım var: Kişinin kendi duygularını coşkun bir dille anlatan şiir.

Joyce'a göre «coşkun» sözcüğü fazla burda.

Read'a göre «duygu» sözcüğü de.

Yeni yayımlanmaya başlayan *Karşı* Edebiyat seçkisinin ilk sayısında Asım Bezirci «Pir Sultan Abdal'lar» başlıklı yazısında çok ilginç bir savla çıkıyor okurun karşısına. Hızır Paşa'nın astırdığı Pir Sultan Abdal dışında, aynı adı taşıyan beş halk şairi daha varmış.

«İbrahim Aslanoğlu'nun kitabında açıklandığına göre, bu şairler bugüne dek 'bir tek kişi' olarak görünmüşler! Nitekim Sadettin Nüzhet, Pertev Naili Boratav, Abdülbaki Gölpınarlı, Ali Balım, Cevdet Kudret, Selami Münir Yurdatap, Cahit Öztelli, Memet Fuat vb. değerli araştırmacılar/incelemeciler adları ve yaşamları gibi onların ürünlerini de birbirine karıştırmışlar. Oysa kişilikleri ve şiirleri kadar çağları da değişik şairlermiş bunlar...»

Asım Bezirci'ye göre bu şairleri tek bir kişi olarak görmek birtakım tutarsızlıklar yaratıyor. Onları, Sabahattin Eyüboğlu ve İlhan Başgöz'ün önerdikleri gibi

«Pir Sultan geleneği» çatısı altında toplamak da söz konusu tutarsızlıkları gidermeye yetmeyecektir. «Onun için, artık bu şairleri birbirinden ayırmak zorundayız.»

Cahit Öztelli'nin 1971'de *Milliyet* yayınları arasında çıkan *Pir Sultan Abdal*'ın da, içlerinde büyük halk şairinin söylememesi gereken (üslup ve bildiri yönünden) dizeler de bulunan şiirler vardı. Cahit Öztelli bu kitapta yeni bulup ilk kez yayımladığı 149 şiirden söz eder. Ve ekler: «Büyük bir şairin bütün şiirlerinin de iyi ve güzel olacağını kabullenmek doğru değildir. Çıraklık, ustalık, olgunluk devirlerini unutmamak gerekir. Dil, üslup ve eda ile tutum ve düşünceyi esas alırken bu yön de birinci planda tutulmuştur.»

Cahit Öztelli her şeyi Pir Sultan'a mal etmeye çalışırken, Asım Bezirci, Aslanoğlu'dan alarak benimsediği görüşten çıkış yaparak öbür Pir Sultan'ların ürünlerini kendilerine verme çabası içinde. *Karşı* Edebiyat seçkisinde yayımlanan yazıda bu konuda fazla bir kanıt var sayılmaz. Yazarın, yakında çıkacağı belirtilen kitabını beklemek gerek. Kesin kanıtlar yoksa, Sabahattin Eyüboğlu ve İlhan Başgöz'ün önerilerini kabul etmek daha doğru olmaz mı?

İzmir'de çıkmaya başlayan *Temmuz*'un ilk sayısında, Mehmet H.Doğan «1985'te Şiirimiz» e; Alişan Özdemir, «1985'te Roman ve Öykü»ye bakıyor.Mehmet H.Doğan bir yere şiir adına umutlanıyor: «Orta ve genç kuşak okurların ilgi alanı daha çok şiire kaymaktaydı. Bunun, şu kısa yazı çerçevesine sığmayacak toplumbilimsel vb. bir açıklaması vardı elbet. Örneğin, şiir, düşünsel yoksullaştırma çabalarına karşı bir direnmenin göstergesi; düşünsel, duygusal yoksullaşma sürecinden bir kurtuluş, çıkış yolu olarak alınıyor olamaz mıydı?»

Alişan Özdemir, 1985'te Türk roman ve öyküsünün gelişiminin «düşük bir yüzeyde sürüp gittiği» kanısında.

Gökyüzü'nün ikinci sayısı baskı ve sayfa düzeni şanssızlığını yenmiş olarak çıktı. Bu sayıda Fahir Aksoy, «Amatörler, Naif ya da İncite Sanatçılar»ı ele aldığı yazısında resimdeki naif öğeyi «yitirilmemiş çocuksu duyarlık» olarak tanımlıyor. Fahir Aksoy'a göre «Son zamanlarda amatörleri ve naifleri haksızca yeren ve küçümseyen yazılar çıkmakta.» Amatörlerle naifleri burda bir arada ele almasa daha iyi olurdu, diyoruz. Çünkü asıl amacı naif resmi savunmak.

Naif öğe var, naifler var, elbet. Kim yadsıyabilir ki! Fahir Aksoy'un Herbert Read'den aldığı cümlede de gerçek payı büyük: «XX. yüzyıl modern resminin öncüleri naiflerdir.»

Yine de, naif resmi bir akım gibi görmek için kişinin kendini biraz zorlaması gerekir. Her akımda, her sanat devinimde var olabilen, bir yer tutan bir nitelik o. İzlenimcide de var, gerçekten de, gerçeküstücüde de... Bir adım daha atalım, soyut'ta da (Klee).

Ama izlenimci gibi, gerçekçi gibi, gerçeküstücü gibi, soyut gibi bir naif yok.

Fahir Aksoy'un resim çevresinin bir bölüğüyle çatışması da herhal burdan kaynaklanıyor. Aksoy'a göre, naif, «görsel sanatların bir kolu»dur; tarihte yerini almış ve «öbür sanatlar»la arasındaki duvar kalkmıştır. Ayrı bir sanat olarak görüyor onu Fahir Aksoy.

Sanat Rehberi'nin her sayıda uzun ve ayrıntılı bir araştırmaya yer vermesinin iyi olacağı kanısındayız. Bu da Türk sanatı ve edebiyatı ile ilgili olmalı. Önceki sayılarında vardı böyle yazılar.

Uçurum Kitabı seçkisinin III-IV. sayısı da *Somut Şiir* özel sayısı olarak yayımlanmış. Sözcük hazinesini aşmak isteyen girişimlerden biri de somut (konkre) şiir ya da sesçil (fonetik) şiir. *Uçurum Kitabı*'nın o sayısı Somut Şiir konusuda bir kaynak olarak saklanabilir. Ancak kitabı hazırlayanlar Somut Şiirin batı şiiri içinde nerde durduğunu, nasıl bir konumda olduğunu da gösterebilirler, bu konuda hiç değilse daha geniş bir derleme yapabilirlerdi. Dada-Letrizm-Şiir Ötesi-uzaycılık yönsemelerini bir arada ele alabilirlerdi.

(Lirizmin tarihselliği, kesiksizliği ve yaygınlığı yanında somut şiir, şiir tarihinde bir an'dır.)

Bülent Kandiller ve Yurdakul Kavas imzalı sunu yazısında şöyle bir açıklama da yapılmış: «Elinizdeki betikte, iletim yordamları bakımından pek yakın konumlarda boy göstermiş Behçet Necatigil, Can Yücel gibi ozanlarla, Stuttgart topluluğuyla yakın ilişkiler kurmuş somutçu ozanımız Yüksel Pazarkaya'ya yer verilmemişse, tek nedeni Türkçe yazılmış şiirlere aracılık etmeyi göze alamamamız.»

Ama asıl o zaman dilimizde Somut Şiir örneğinin ne olabileceği gösterilirdi.

mektup

Adalet Bakanına Açıklama

1— Bizler Adana Kapalı Ceza ve Tutukevi'nde bulunan tutuklu ve hükümlülerin aileleriyiz. Yakınlarımız uzun zamandan bu yana bu cezaevindedir. Davaları nedeniyle kanunlara uygun olarak verilen tutukluluk kararları uyarınca yasaların belirlediği kurallara göre cezaevinde tutulmaları gerekir.

2— Bu uygulamalardan bazıları şöyledir;

a) Siyasi tutuklular havalandırmaya haftada 2-3 saat çıkarılmakta, bazen de keyfi olarak bu bile kaldırılmaktadır.

b) Lağım sularının sızdığı, insana hastalıktan başka birşey vermeyen 1 kişilik hücrelere, 3-4 kişi konulmakta, hücre cezası keyfi olarak uygulanmaktadır.

c) Yıllarca okutulan ve herkesi isteyerek söylediği marşlar, bir eziyet aracına dönüştürülerek, *saat başı* söylettirilmekte, karşı çıkanların suçlanması, eziyet görmeleri için baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Bu kez İstiklal Marşını söylemiyorlar denilerek kamuoyuna kasıtlı açıklama yapılmaktadır.

d) Cezaevlerinde 2.-3. derecedeki akrabalar görüş yapma hakkına sahipken ve tüm cezaevlerinde uygulama bu yönde iken Adana'da görüş sadece 1. derecedeki akrabalar ile sınırlanmıştır. İnsanların yakınları ile görüşmesi gibi en doğal bir ihtiyaç bile ortadan kaldırılmıştır.

e) Kötü koşullar sonucu hastalananların tedavisi için ciddi hiç bir iş yapılmamakta adeta, sakatlanma ve ölüme terkedilmektedir. Cezaevleri insanların hastalık almak ve ölmek için girdikleri yerler olmadığına göre sağlıklarının korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.

f) Tutuklu ve hükümlülerin kendilerini geliştirmeleri, zamanlarını olanaklar ölçüsünde verimli değerlendirmeleri en doğal, insani bir istektir. Cezaevi kütüphanesine sadece oradaki ilginin keyfini ve kendi yeteneği, kültür düzeyine uygun gerçekte bir ihtiyaç karşılamayan kitaplar bulundurulmaktadır. Dışarıdan aileler tarafından satınalınan kitaplar, serbestçe basımı yayımı yapılan kitaplar olduğu halde, oradaki yetkililer sanki ayrı kanunlara tabi imişler, ya da ayrı kanun koyma güçleri varmış gibi bu kitapları tutuklulara vermemektedir. Aynı kitaplar başka cezaevlerinde okunabilmektedir.

g) Mahkemeye giderken tutuklular, onurları kırılarak aranmakta, arama, bazen bir meydan dayağına dönüşmektedir.

h) Kantin fiyatları, piyasa fiyatının çok üzerinde tutulmakta, kantin tutukluların zorunlu olmaları nedeniyle bir haksız kazanç aracı haline getirilmektedir.

i) Gelen ziyaretçi kadınlara, orada bulunan bazı er ve gardiyanlar tarafından ahlaksızca davranışlarda bulunulmaktadırlar. Genç hanımlara aşağılık teklifler yapılmaktadır.

2— İki üç günde bir yapılan aramalar, eşyaların tahribi ve bir eziyet aracına dönüştürülmektedir.

k) Saç kesimi özellikle bayram öncelerinde yapılarak, temizlik amacı ile yapılması gereken bu uygulama, eziyet aracı olmaktadır.

l) Uzaktan gelen ailelerin görüş günü olmasa bile görüş yapması birçok cezaevinde sağlandığı halde. Adana'da bu mümkün olmamaktadır. Getirilen eşya ve paranın verilmesi de mümkün olamamaktadır.

3— Bu uygulamalar, Hukuk Devleti olarak tanımlanan ülkemizde, yapılmaması gereken, yapıldığı zaman da önlenmesi ve sorumlularının hakkında yasalara göre işlem yapılmasını gerektiren davranışlardır. Çünkü tutukluluk ve hükümlülüğün nasıl geçeceği yasalarla belirlenmiştir. Kimsenin bu koşulları tutukluları ve hükümlülerin aleyhine ağırlaştırmaya hakkı yoktur.

4— Kanunsuz ve haksız davranışların düzeltilmesi, adaletin bir gereğidir. Tutuklu ve hükümlüler adalet adına, adalet temini için yasalarla cezaevine konulmuştur. Ancak bu koşulların adaletin temininin bir parçası ve aracı olmadığı açıktır. Adalet sağlanırken, adaletsizlik yapılması, keyfi ve farklı uygulamaların bulunması adalete hizmet etmemektedir.

5— Cezaevinde örneklerini saydığımız keyfi davranışların ve hukuka aykırılıkların sona erdirilmesi için isteklerimizi bildirmek, bu davranışları yüksek makamınıza ulaştırmayı zorunlu gördük. Yurttaşlar ve tutuklu hükümlü aileleri olarak bunu yerine getirilmesi gereken bir görev ve insani bir ihtiyaç olarak gördük. İsteklerimizin dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini diliyoruz. Haksız işlem yapanların hakkında işlem yapılmasını diliyoruz.

İsteklerimiz ve imzalarımız ekli listededir.

Tutuklu Yakınları

Humeyni'nin 7. Yılında, Gülmeyi Unutan İran Halkı

İran Devriminin 7. yıldönümü, Şubat başlarında kutlandı. Aşağı yukarı aynı sıralarda, Van 100. Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Hakkı Atun, İran'dan gelmekte olduğunu imâ ettiği bir irtica dalgasının, doğa bilimlerinin öğretilmesine dinî bir sansür koymaya çalıştığını açıkladı. Esasen laik (?) T.C.'nin başkentinde aynı dinî sansür, artık insanın oluşumunu «Dünya Tarihi»nden çıkarttırmaya kadar varmaktadır. Hal böyleyken Cengiz Çandar, *Cumhuriyet* gazetesinin *Siyaset* ekinde, dikkatleri Şahı deviren kitlesel şahlanıştan ve ilk iki yıl içindeki demokratik kazanımlarından, o yükselişi boğmuş olan son beş yılın dinci katılaşmasına kaydırıyor; «karizma»sına övgüler yağdırdığı Humeyni'yi İran Devrimi ile tamamen özdeşleştiriyor; bütün halkı «İslam Cumhuriyeti» altında birleşik ve mutlu göstermek için binbir dereden su getiriyor. Bazı Ortadoğu uzmanları kariyerlerini gidip gördükleri yerlerdeki ev sahiplerinin nabzına göre şerbet vermeye dayandırdıklarından, her türlü olumsuzluğu gizlemekte; duruma göre kâh FKÖ'nün şu veya bu kanadını, kâh Suriye'yi, kâh Libya'yı, kâh İran'ı her türlü eleştiriden vareste kılarak, aslında okuyucuları-

nın kendilerinden beklediği haber dürüstlüğünü zedelemektedirler. Cengiz Çandar'ın İran'a ilişkin yazılarında, nedense sıra bir türlü halkın içinde bulunduğu koşulları, günlük hayatın dokusunu, vb. anlatmaya gelmiyor. İş gezileri nedeniyle yakından görmek fırsatını bulduğum İran gerçeğinin bu yönünü, *Saçak* okuyucularına aktarmak istiyorum.

Sansür: Tahran'da, Üniversite Meydanı'nda çepeçevre kitapçılar var. Dükkanlardan birinde, kuşe kağıda basılı İngilizce sanat tarihi, reprodüksiyon, mitoloji, vb. ciltlerinin genellikle 10-11 bin TL civarında satılmasına karşılık, içlerinden birinin bizim paramızla sadece 3500 TL olduğunu görünce, nedenini soruyorum. «Onlar kara market, sansürsüz» diyor kitapçı; «bu elinizdeki ise sansürden geçmiştir.» Gerçekten açıp bakınca, o mitoloji kitabındaki bütün Eski Yunan ve Roma heykellerinin orasının burasının siyah keçe kalemle karalanmış olduğunu görüyorum. Kitapçı, «Üzülmeyin, bunlar kolay çıkar» diye teselli ediyor.

Sansürün, bir de doğrudan doğruya dünyanın algılanışını değiştirmeye yönelik çeşidi var. Libya'da, ABD'nin, İsrail'in ve Mısır'ın belirtilmediği haritalar görmüştüm. İran'daki haritalarda ise, Irak diye bir ülke yer almıyor.

Türkiye'ye bakış: Zihinlerdeki İran-Türkiye ilişkisi, Türkiye-Batı ilişkisine benziyor. Başka bir deyişle, hem Türkiye'ye kendilerinden ileri bir ülke olarak gıpta ediyor, hem de Kemalist Devrimin kazanımlarına karşı saldırgan bir tavır alıyorlar. Tahran'daki otellerin lobilerinde, Türk işadamlarına dönük bol miktarda propaganda malzemesi bulunuyor. *İslâm ve Laiklik* başlıklı bir broşür, örneğin, «İslamda laiklik yoktur» diye başlıyor ve sonraki sayfalarında, açıkça Türkiye Cumhuriyeti'nin esaslarına hücum ediyor. Acaba, deniliyor, yerkabuğunda büyük bir altüst oluş meydana gelse ve geleceğin insanları, birdenbire toprağın altından çıkan bütün o büstler, heykeller ile yüzyüze gelseler, Türkiye'nin putperest bir ülke olduğuna hükmetmezler mi? Bu telmih, doğrudan doğruya laikliğin kurucusu olduğu için Atatürk'ü hedef alıyor. Kendi ideolojik yapısının da bir gereği olarak, ANAP iktidarı kendi kendini sansüre tâbi tutuyor ve İran'a «onlara benzeyerek yaklaşmaya» çalışıyor.

Özel hayata baskı: Tahran yakınlarındaki bir tepe, teleferikle çıkılan, binlerce gencin gittiği bir gezi yeri. Ortalık kalabalık; ancak insanlarda suskunluk, donukluk hâkim. Neşeli müzik, yasak; alenen eğlenmek, yasak. Yeşil-beyaz cipleri ve makinalı tabancalarıyla etrafta dolaşan *pastar*'lar (Devrim Muhafızları), giyimini fazla açık buldukları kızları zorla örtündürüyor, davranışını serbet saydıklarını tehdit ediyorlar. *Tahran'da bir tek, ama bir tek gülen insan görmedim.* Otomobile kadın-erkek karışık binmek çok tehlikeli. Hele bir kadınla bir erkek, bir arabada yalnız giderken «yakalanır»larsa (!), akraba olduklarını ispatlayamazlarsa vay hallerine! Böyle durumlarda hiç sorgusuz, sualsiz hapse atılanları çıkartmak, aylar sürebiliyor. *Pastar*'lar, önünde iki-üç araba parkedilmiş gördükleri evden, derhal pürsilah içeri dalıyorlar: Gizli toplantı veya bir eğlenti, farketmez. Orwell'in *1984*'ünü hatırlatan sürekli bir denetimin ihtiyaçları açısından, otel odalarının bakma delikleri sökülmüş ve kapıları içerden kilitlenmiyor. Hilton'da bile.

Trafik: Yollarda herhangi bir düzen kalmamış. Herkes dilediği gibi kavşağa dalıyor. Birbirlerine toslayıp duruyor, sonra devam ediyorlar. *Orası burası çarpılmamış, kapıları içeri göçmemiş bir tek otomobile rastlamıyoruz.* Tamir de ettirmiyor, öyle kullanmayı sürdürüyorlar.

«İslâm Devrimi»nin yerleştirdiği düzeni birinci elden tanımak, insanı Türkiye'de dincilere hoşgörü, hattâ İslamiyet ile ittifak vaazları veren «liberal»lere duyduğu öfkeyi çok, çok arttırıyor.

Özcan Karcıoğlu
İstanbul

«Islahatçı Demokratlar» Hakkında Mehmet Gündüz'e Cevap

Derginiz *Saçak*'ın tüm sayılarını elimden geldiğince takip ediyorum. Daha önceki «Kamboçya Kurtuluş Mücadelesi» başlıklı yazınızı beğeniyle okuduğumu belirtmek istiyorum. Bu mektubumu derginizin 24. sayısındaki «Bonapartizm, Parlamentarizm, Partiler» başlıklı yazıya bir konuda katılmama nedenlerine kısaca açıklık getirmek için yazıyorum.

Islahatçı Demokratlar kimdir? Halkımızın sorunlarını yıllarca araştıran, yirmi yılı aşkın süre boyunca çözüm yolları gösteren, basın ve yayın yoluyla bunları halkımıza duyuran üstün bir fikrin temsilcileridir. Doğmatizme, formalizme, bilimsel doğruluğu şüpheli kabüllere karşı çıkan, sosyal ve manevi bilimlerin verilerini esas alan, dava insanlarıdır. Her fikrin kutsallığına inanmış ve bir fikir ışığında bütünleşmiş, hiç bir şahsi çıkar gözetmeyen fedakâr halk çocuklarıdır.

IDP Nedir? Yazınızda belirttiğinizin aksine, IDP kesinlikle bir ANAP değildir. IDP bir fikir kulübüdür. Ancak yalnız bir kulüp değil, geniş kitlelerin her geçen gün katılımıyla büyüyen «kitle partisi»dir. Yeni görüşleri programına koyan, bu orjinal fikirleri uygulama yetisine sahip kadroları olan, geçmişteki partilerin kalıntılarına iltifat etmeyen, sentezci bir siyasal partidir. IDP, yalnızca politika simsarlarının at koşturduğu politik arena istemez...

IDP sömürüye karşıdır. Ulusumuzun tam bağımsızlığını savunurken diğer siyasi partilerden farklı olarak «vatan, millet, sakarya» edebiyatının dışına çıkarak ilmi gerçeklere dayalı anti-emperyalist görüşleri i ortaya koymaktadır. Sermayedar'a, holdinge «Oy» için peşkeş çekmemek, onların dümen suyuna girmemek kararlılığındadır. Samimiyetle, Türk insanının sorunlarını çözmek ve Türk toplumunu güçlü, ileri, mutlu yaşama ulaştırmak isteyen; sağcı olsun, solcu olsun tüm vatandaşlarımızı bütünleştirecek üstünlüktedir.

Sonuç olarak, henüz ANAP yokken, IDP tez olarak vardı. IDP yazınızda belirttiğiniz gibi şans denemek için ortaya çıkmış bir parti olmayıp, Türk halkının iradesini, kesin olarak iktidar yapmak için doğmuştur.

Nejat Cebeci
İzmir

gençlikten gençliğe

GÖKYÜZÜ

GENÇLİK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YALANLIYORLAR!

COUSTEAU _ ARMSTRONG :

"MÜSLÜMAN OLMADIK"

İSLÂMCI GENÇLER:
"EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ ALLAH'INDIR"

İSLÂMCI KIZLAR:
"KADIN ŞEYTANIN GÜÇLÜ SİLAHIDIR"

RP ve IDP YÖNETİCİLERİ İLE GÖRÜŞME

MİSTİSİZM ve BİLİM

YAYGIN ve YANILGIN GERÇEKLİK: DİN-TANRI

Hilmi Yavuz
İSLÂMDA BİLİM ve FELSEFE

ANAYASA, GENÇLİK, DEMOKRASİ
BÜLENT TANÖR İLE GÖRÜŞME

AHMET ALTAN: **"GELECEĞE GÜVENİYORUM"**

TUNUS, FAS, CEZAYİR GENÇLİĞİ ve İSLÂM

ODTÜ TARİHİ 1956-1968

Yazışma Adresi: PK 1330 Sirkeci-İSTANBUL

KAYNAK YAYINLARI

Tarihin yapılmasına katılan iki devrimci aydın,
Polonya'daki işçi hareketinin önde gelen teorisyeni J.Kuron
ve muhalefetin seçkin aydınlarından K.Modzelewski
Polonya örneğinde
Sovyetler Birliği blokundaki ülkelerin
sosyo-ekonomik yapılarını ve iktidar ilişkilerini
tahlil ediyorlar.

Bu çalışma, Avrupa'da
"reel sosyalizmin" ilk Marksist tahlili
olarak değerlendirildi ve yankı yarattı.
Konuyla ilgili hemen her incelemede
bu kitabın tezleri tartışılıyor.

Sovyet tipi toplumlarda hakim sınıfın üretim amacı
Merkezi siyasal bürokrasinin iktidar yapısı
Sistemin doğuşu ve genel bunalımı
Devrimin programı ve "ne yapmalı"
Polonya'da muhalefetin eylem programı
ve taktik sorunlar.

Çev. Doğu Perinçek

Sovyetler Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Karakteri

Sovyet sistemi, sosyalizm mi, devlet kapitalizmi mi, bürokratik kollektivizm midir? Sovyet bürokrasisi bir sınıf mı, yoksa üretim aygıtına sahip olmayan iktidarsız bir alet midir? Carlo'nun Avrupa'da yankılar uyandıran bu çalışması, Sovyet sisteminin bugünü ve geçmişini, 1965-66 reformlarının niteliği ve olası sonuçlarını, piyasa, meta, artıdeğer, ücret ve kâr kategorilerinin durumunu irdeliyor, tartışıyor.

Doğu Avrupa'da Sosyalist Muhalefet

"Prag Baharı"nın önder kadrosundan ve Doğu Avrupa muhaliflerinin önde gelenlerinden Pelikan'ın kalemiyle Çekoslovakya'da 1968 Baharı'nın öncesi ve sonrası. İşgali ve "Normalleştirme"yi reddeden Çekoslovak aydınlarının ve işçilerinin kendi "normal"lerini arayışları. Çekoslovakya'daki sosyalist muhalefet hareketinin önemli belgeleriyle birlikte.

"Doğu Avrupa sorunlarını inceleyenler ve genel olarak solun sorunları üzerine kafa yoranlar için okunması gereken, belgesel değeri olan bir kitap."

Nokta

Macaristan'da İşçi Olmak

"Miklos Haraszti Budapeşte'de bir traktör fabrikasında freze makinasında çalışmıştı. İşçileri "İnsan oldukları için cezalandıran" parça başına ücreti, işçilerle "yukardakiler" arasındaki uçurumu derinleştiren teşvik prim sisteminin koşullarını ve etkilerini anlatıyor.

"Haraszti, kısmen erken kapitalizme özgü çalışma koşullarıyla sosyalist ilkeler arasındaki çelişkiyi ayrıntılarıyla ortaya koyuyor. Sosyalizmi isteyen ama her gün iş verimi baskısı ve bürokrasi nedeniyle yıpranan kişilerin davranışlarını sergiliyor."

Heinrich Böll

Polonya Ölmedi Daha

Dayanışma Sendikası'nı doğuran büyük grevleri baştan sona yaşamış "Parti kartından yoksun sıradan bir işçi"nin tanıklığıyla Polonya 1980.

"Karşımızda devlet oturuyordu. Hepsi kara giyinmişti. Böyle gerekiyordu çünkü. Yün kazaklarının altında olduklarından da iri görünüyorlardı. Paltoları sırtlarında, kuzu derisi kalpakları başlarındaydı. Madalyaları, rütbeleri ve neredeyse masanın yarısını kaplayan çiçekleriyle bizden çok yukardaydılar."

"Gerek güncel basında, gerek siyasal açıdan çok yazıldı, ama son dönemin Polonyası ülkemizde ilk kez edebiyata yansıyor."

Cumhuriyet

Nuruosmaniye Cad. 3/2 Cağaloğlu-ISTANBUL Tel: 520 66 27